

Eesti Keele Instituut

Helika Mäekivi

**EMAKEELNE
EUROKEEL**

Artiklite kogumik

Eesti Keele Sihtasutus
Tallinn 2013

SISUKORD

Kogumiku väljaandmist on toetanud
Haridus- ja Teadusministeerium

Koostanud ja toimetanud
Katrín Hallik ja Katre Kasemets

Küljendanud
Merle Moorlat

Kaanepildi autor
Joonas Sildre

Autoriõigus:
Helika Mäekivi, 2013

Trükkunud
AS Pakett

ISBN 978-9985-79-532-3

Eessõna	5
Kimbuke sõnasoovitusi	9
Ahelliitsõnad	25
Tarbetu mõttekordus	33
Eksimusi ees- ja tagasõnade osas	47
Mis on suur ja mis on kõrge?	61
Kas eksportõun või ekspordiõun?	78
Mõnest kokku- ja lahkukirjutamise tahust	91
1. Kolme- ja enamaosaliste liitsõnade kokku- ja lahkukirjutamine	91
2. Tegusõnade ning nende tuletiste kokku- ja lahkukirjutamine	99
Lisa	106

EESSÓNA

Mul on olnud rõõm õpetada Euroopa Liidu tõlkijatele ja tõlkidele eesti keelt kolm korda aastatel 2010–2012. Samuti olen koolitanud selle ameti inimesi kümnekond korda Eestis. Kõik meie kohtumised on olnud sisukad, huvitavad ja mõtteteravad ning need on ka mulle palju õpetanud. Tõlketeksti toimetajana ei suuda ma kunagi kõiki nüansse nii täpselt hoomata kui teist keelt ülimalt hästi tajuv ja edasi andev tõlkija, kes peab iga päev omandama uusi teadmisi mis tahes valdkonnas. Ammugi on mul raske hoomata tõlgi intensiivset tööd, mille juures ta peab korraga kuulama, mõtlema ja rääkima, sealjuures veel nii kiiresti, täpselt ja õigesti, kui see on vähegi võimalik. Tõlkimise töö on mõeldud erakordselt andekatele, mitmekülgsetele, intelligentsetele ja arenemistahtega inimestele, kellel peab olema vaheterav emakeeletunnetus. Seepärast teeb mulle alati väga head meelt võimalus nende inimestega koostööd teha, keelemõtteid arutada ja tekste siluda.

Jutustan ühe ammuse loo. Vastabiellunud naine tegi oma verivärskele abikaasale jõulupraadi. Enne ahjupanekut lõikas ta liha küljest tüki ära. Mees küsis naiselt, miks ta seda teeb. Too vastas, et samamoodi oli teinud jõulupraadi ka tema ema, kuid miks, seda ta ei teadnud. Kord ämma juures külas olles küsis mees temalt, mispärast tal selline komme oli. Ämm ütles, et neil oli olnud vanasti nii väike ahi, et praad ei mahtunud tervenisti sisse, seepärast tuli tükk küljest lõigata. Noor abielunaine oli teinud nii, nagu kogu aeg oli tehtud, kuigi ahjud olid ammu teistsugused.¹

¹ Sama lugu levib mitmes versioonis. Kolme neist on kirjeldatud näiteks Jan Harold Brunvandi raamatus „Encyclopedia of urban legends”, New York, London, 2002, lk 51.

Nendel kogemusrikastel koolitustel panin tähele üht sama-laadset tõika. Väljasttulijana tundus mulle mitme keelekasutus-viisi pruukimine võõrapärane, üheülbaline, väsitav või kulunud. Kui uurisin asja tagamaad ja põhjusi, tundsin end nagu see noor abielumees – sain mitmele küsimusele vastuseks, et nii on kogu aeg olnud, et nii on õpetatud või et nii on keegi kunagi rääkinud. Seda, kes on rääkinud või miks on nii kogu aeg olnud, oli aga raske teada saada, sest keegi ei mäletanud. Uuemate tõlkijatega vesteldes selgus, et vanemad olijad annavad oma teadmised uutele tulijatele edasi, põhjendamata sageli, mispärast mõnda kentsakat keelendit, sõnajärge või sõnamoodustusviisi kasutatakse. Ajad on aga muutunud ja keel koos sellega.

Sellesse kogumikku on koondatud osa materjalist, mida olen nii Eestis kui ka Brüsselis ja Luxembourgis koolitustel jaganud. Tahaksin siinsete soovitustega julgustada tõlkijaid ja tõlke mõt-leva oma emakeele väljendusrikkuse ja värvikuse peale. Iga mõtte selgitamiseks tasub leida tabavaim väljend, mõtestatuim keelend, lennult haaratav sõna. Mõistagi on omal kohal ka õiguskeele ter-minid ja trafarettväljendid, kuid iga pidevalt korduv väljend ei ole automaatselt termin ega trafarett – vahel võib see olla lihtsalt tõlkeprogrammi abil alati ühtemoodi tõlgitav euromoesõna, mis kuulub üldkeelde ja mida saab rohkete sünonüümidega variee-rida. Siinses kogumikus on termineid ja muid kokku lepitud püsiväljendeid püütud käsitleda nii vähe kui võimalik (kuid siiski nii palju kui vajalik). Põhirõhk on asetatud üldsõnadele ja nende kasutusviisidele.

Täna kõiki tõlkijaid ja tõlke, kes on aidanud siinset materjali täiustada ja kohendada. Minu suur tänu kuulub ka Maire Raadi-kule, Katre Kasemetsale ja Katrin Hallikule, kelle nõuanded ja soovitusel on igati marjaks ära kulunud.

Meie emakeel on kordumatu ja me tunnetame seda paremini kui ükskõik millist muud keelt. Usun, et kogu tohutust tempost, tekstide hulgast, harjumusest ja mugavusest hoolimata on võima-lik emakeelses eurokeeles ainulaadselt ja kirkalt väljenduda. Kes

suudaks seda paremini kui mitte terava keeletajuga tõlkija või tõlk? Seega tasub mõelda, kas asuda noore perenaise rolli ja teha õlgu kehitades nii, nagu kogu aeg on tehtud, või kaaluda õigus-keelt uuendavaid, värskendavaid ja rikastavaid väljendusviise. Soovin selleks kõigile tekstiloojatele palju kannatust ja indu!

Helika Mäekivi

Tartus jaanuaris 2013

KIMBUKE SÓNASOOVITUSI

Ühe valdkonna tekstidega tegeledes võib sageli juhtuda, et mõne sõna külge jäädakse kinni. Seda hakatakse eelistama või isegi ainuvõimalikuna pruukima. Selle tulemusena tekib oskuskeelde suletud ja turvaline sõnaring, millest valikut tehes võib olla kindel, et tähenduse ega stiiliga pole eksitud. Ent mida teevad need sõnad teksti adressaadiga? Kas tal on seda teksti hea lugeda?

Vastuseks sobib Ester Kindlami peaaegu 40 aasta tagune näpuviibutus: „Oma laia esinemuse tõttu kaotavad niisugused universaalsed vasted selgepiirilise mõistesisu ja muutuvadki tühjavõitu või päris tühjadeks sõnadeks. /.../ Umbmäärase sisu tõttu on säärastel vastendustel väga madal informatsiooniväärtus. See on puhtpraktiline põhjus, mis küllaldase veenvusega peaks universaalsõnade vastu rääkima. Ka teine esteetiline põhjus suubub praktilisse: ülekulutatuse tõttu pole universaalsõnal ei värskust ega ilmekust, järelikut ka mitte mõju ega veenvust.”

Sellesse väikesesse sõnastikku on kokku pandud väike hulk sõnu, mis võivad Euroopa Liidu teemalistes tekstides iga päev ette sattuda. Nendele on pakutud hulk vasteid – nii võõr- kui ka omasõnalis, nii levinumaid kui ka harvemaid. Sõnastik ei pretendeeri mitte niivõrd tõlketäpsusele, kuivõrd varjundirohkusele, mida iga sõna endas peidab. Mõistagi ei kata siin pakutud sõnavara kogu keelendi tähendusvälja. Kirja on pandud eeskätt euromaailmas ette tulevate sõnade tähendus. Kogu sinne sõnavara on praktikas järele proovitud.

Enamjaolt on ruumi kokkuhoiu eesmärgil antud vastena üks tüvi mingis vormis, mida tõlkija võib omal äranägemisel eri kontekstides muuta (näiteks *takistus*, *takistamine*, *takistaja*; *pöördunud*, *pöörduma*, *pöördumine*, *pöörduja*, *pöörduv* jne).

Sõnastikus on vaatluse all peamiselt üldkeele sõnad, mille sünonüümirohkus on igas tarbetekstis teretunud. Terminid ja muud

püsi-kindlad väljendid, mille puhul kehtivad teistsugused varieerimisreeglid, on tulnud käsitlusele ainult mõnel üksikul korral.

Sõnad, mis võiks tõlkija või tekstikoostaja leksikast pigem välja jätta, on tähistatud loogeliste sulgudega. Kõikide võõrsõnade kohta kehtib soovitus, et kui omasõna kattub selle tähendusega, võiks eesti keeles eelistada omasõna.

Sõna	Võimalikke vasteid	Märkused
<i>actor</i>	osaleja, juhtija, vastutaja, osaline, osapool, otsustaja, asjaosaline, (areenil) tegutseja, esindaja, tegelane, liige, kaasaraäkija, edasiviija, toimija; mõjujõud, mõjutegur, mõjur, tegur; näitleja	<i>economic actor</i> = majandussubjekt, ettevõtja; vältida sõna <i>tegija</i> näitleja
<i>addressed</i>	adresseeritud, suunatud, saadetud, läkitatud, käsitatud, määratud, pööratud, on mõeldud, tegeleb, puudutab, kehtib ... kohta, käib ... kohta	sõna <i>puudutama</i> kasutust ülekantud tähenduses ei tasu peljata
<i>ambitious</i>	ambitsioonikas, auahne, edasipüüdlik, pretensioonikas, püüdlev, kuulsusjanuline, kaugelepürgiv, silmapaistev, südi, teotahteline, sihiteadlik, nõudlik, kaugelelähev, otsusekindel, innukas, eesmärgikindel, tarmukas, pühendumus, tegus	pigem elusolendi kohta, näiteks <i>auahne direktor, eesmärgikindel teadlane, tegus õppejõud</i>
	põhjalik, igakülgne, ammendav, tulemusrikas, viljakas, julge, vaevanõudev, raske, keeruline, pingeline, kaugeleulatuv, silmapaistev, tähelepanuväärne, kõrgelennuline, võimalusterohke, põhjanev, tegus, pingeline, range, kindel	pigem eluta olendi kohta, näiteks <i>tegus õhtupoolik, tulemusrikas koostöö, põhjalik tegevuskava</i>
<i>anecdotal</i>	anekdootlik, naljakas, naeruväärne; kuulujutul põhinev, juhuslik, ebamäärane, esialgne, pealiskaudne	vältida sõna <i>anekdootlik</i> , kui ei ole mõeldud tähendust <i>anekdoodi moodi</i>

<i>approach</i>	lähenemine, käsit(l)usviis, lähenemistee, kontseptsioon, tegevusviis, lahendus, vastus, reaktsioon, meetod, viis, moodus, plaan, kava, vaatevinkel, arusaam, põhitõde, seisukoht, vaatenurk, põhimõte	üldjuhul on <i>lähenemine</i> vastastikune või ühepoolne liikumine, seega ei tasu sellega <i>seisukoha</i> , <i>vaatenurga</i> vms tähenduses liialdada
<i>architecture</i>	arhitektuur, ehituskunst; süsteem, struktuur, ülesehitus, raamistik, võrgustik, raamid, korraldus, kord	
<i>as a rule</i>	reeglina, tavaliselt, harilikult, üldjuhul, üldiselt, üldjoontes, laias laastus, enamjaolt, enamasti, peamiselt, põhiliselt, ikka	<i>reeglina</i> kasutamisel peab jutt olema <i>reeglid</i> , mitte <i>üldjuhust</i> vm
<i>barrier</i>	barjäär, tõke, takistus, piir(id), probleem, raskus, komistuskivi; piire, tõkettara, tõkkepuu	
<i>challenge</i>	väljakutse, proovilepanek, proovikivi, katsumus, (raske) ülesanne, tuleproov, kohustus, küsimus, pingutus, eesmärk, probleem, raskus	vältida sõna <i>väljakutse</i> ületarvitamist selle mitmetähenduslikkuse tõttu
<i>commitment</i>	pühendumus, pingutused, jõupingutused, kohustus, ülesanne, seotus, rõhustatus, eesmärk, ennastsalgavus, fanatism	vältida sõna <i>pühendumus</i> ületarvitamist
<i>communicate</i>	{kommunikeerima}, suhtlema, lävima, ühendust pidama, ühenduses olema; teavet vahetama, jagama, edastama; teatama, edastama, edasi andma, teada andma	sõna <i>kommunikeerima</i> täpset tähendust ei ole välja kujunenud ja seda on raske mõista
<i>communication</i>	kommunikatsioon, teade, teatis, suhtlus, lävimine, ühenduse pidamine, teabevahetus, teabe jagamine, kogumine, teavitamine; ühendustee	
<i>congratulate</i>	õnnitlema, õnne soovima, kiitma, tunnustama; jõudu, jaksu soovima; tänama, tänu avaldama, tunnustama, toetama; kiitust avaldama, poolehoidu väljendama; uhkust tundma	eristada õnnesoovimist ja poolehoidu väljendamist

Sõna	Võimalikke vasteid	Märkused
<i>constructive</i>	konstruktiivne, sisukas, viljakas, viljakandev, asjalik, otstarbekas, lahendusi pakkuv, vajalik, tulemuslik, tulus, edasiviiv, ülesehitav	
<i>contribution</i>	panus, osa, osakaal, osatähtsus, mõju, kaastöö, koostöö, tähtsus, roll, abi, tugi, toetus, osalus	vältida sõnade <i>panus</i> ja <i>roll</i> ületarvitamist
<i>corporative</i>	korporatiivne, korporatsiooni-, ettevõtte-, ühingu-, firma-, ametialane, kollektiivne, ühine, ühend-	
<i>debate</i>	debatt, arutelu, käsitletu, (teema)käsitus, väitlus, arvamustevahetus, mõttevahetus, mõttearendus, nõupidamine; arutlema, käsitlema, vaidlema, väitlema, arvamusi ~ mõtteid vahetama	
<i>democracy</i>	demokraatia, demokraatlikud riigid, demokraatlik kord, demokraatiavorm, -liik	vältida abstraktnimisõna <i>demokraatia</i> mitmuses
<i>development</i>	areng, arengutee, -joon, -etapp, -faas, -valdkond; muutus, suundumus, suund, tendents, sündmus, samm, edasimineku, edu; väljatöötamine, arendamine; asjade käik ~ seis	vältida abstraktnimisõna <i>areng</i> mitmuses
<i>domestic</i>	kodumaine, omamaine, riigisisene, sise-, liikmesriigi, {siseriiklik}	<i>siseriiklik</i> on toorlaen, mille asemel on soovitatav kasutada teisi sama tähendusringiga sõnu ¹

¹ Eurotolgetes on sõna *siseriiklik* kasutatud riigi ja ELi tasandi õiguse vm eristamiseks, kuigi ka sellisel juhul on autori arvates võimalik kasutada eesti omasõnu. Eurotolkijate hulgas on sõna kasutus olnud mitmel korral arutluse all, aga kuna veenvaid argumente sõna kasutamise poolt ei ole, on autor soovitanud oma koolitustel, kirjutistes ja samuti siinses kogumikus *siseriikliku* kasutamist vältida. Sõna läheb vastuollu eesti keele liitsõnamoodustusreeglitega ja see ei ole ka termin (mida on keerulisem muuta), vaid üldsõna, mida saab olenevalt kontekstist eri sünonüümidega varieerida. Vt ka Maire Raadik, Siseriiklik ja riigisisene. – Keelenõuanne soovitab 3. Tallinn, 2004, lk 118–122; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid3/siseriiklik.html>. (Toimetaja märkus.)

<i>dramatic</i>	dramaatiline, erutav, põnev, elamusrikas, teatraalne, järsk, suur, tohutu, plahvatuslik, tähelepanuväärne, märkimisväärne, ennenägematu, ennekuulmatu, märgatav, mõjuv, kaalukas, ehmatav, heidutav, ootamatu, rabav, tõsine, pinev, pingeline, masendav, rusuv, murettekitav, ulatuslik, tugev, karm, otsustav, vapustav, ränk	
<i>dramatically</i>	dramaatiliselt, tähelepanuväärselt, märkimisväärselt, ennenägematult, ennekuulmatult, teatraalselt, järsult, suuresti, tohutult, plahvatuslikult, märgatavalt, ehmatavalt, heidutavalt, ootamatult, rabavalt, tõsiselt, pinevalt, pingeliselt, rõhuvalt, masendavalt, rusuvalt, murettekitavalt, ulatuslikult, tugevasti, karmilt, otsustavalt, vapustavalt, rängalt, jõuliselt, silmanähtavalt, silmatorkavalt, äärmuslikult, palju, kõvasti, tublisti	<i>dramaatiline-dramaatiliselt</i> ja <i>drastiline-drastiliselt</i> on eesti keeles väiksema tähendusringiga kui inglise keeles, väljendades tugevaid elamusi: vapustust, põrutavust, ootamatust vms; neutraalses tekstis võiks neid vältida, sageli on need sünonüümid
<i>drastic</i>	drastiline, põnev, märkimisväärne, tähelepanuväärne, ennenägematu, ennekuulmatu, järsk, suur, tohutu, plahvatuslik, märgatav, ehmatav, heidutav, ootamatu, rabav, tõsine, pinev, pingeline, rõhuv, masendav, rusuv, murettekitav, ulatuslik, tugev, karm, otsustav, vapustav, ränk	
<i>drastically</i>	drastiliselt, tähelepanuväärselt, märkimisväärselt, märgatavalt, ennenägematult, ennekuulmatult, järsult, suuresti, tohutult, plahvatuslikult, ehmatavalt, heidutavalt, ootamatult, rabavalt, tõsiselt, pinevalt, pingeliselt, rõhuvalt, masendavalt, rusuvalt, murettekitavalt, ulatuslikult, tugevasti, karmilt, otsustavalt, vapustavalt, rängalt, jõuliselt, tuntavalt, silmanähtavalt, silmatorkavalt, äärmuslikult, palju, kõvasti, tublisti	

Sõna	Võimalikke vasteid	Märkused
<i>economy</i>	majandus, ... majandusega riigid; majandusvaldkond, -haru, -ala, -küsimus; majandusruum, -keskkond	vältida abstrakt- nimisõna <i>majandus</i> mitmuses
<i>effort</i>	(jõu)pingutus, püüe, püüd(lus), ponnis- tus, pürgimus, üritamine, ettevõtmine, tahe, soov, katse, saavutus, tegevus, meede, jõud	
<i>empower</i>	mõjuvõimu, mõjuala, võimalusi, voli(tusi) suurendama, laiendama, avardama; volitama; õigust, võimu, luba andma; võimu saama; võimule tulema; toetama; tugevdama	
<i>encourage</i>	julgustama, innustama, õhutama, ergutama, ärgitama, edendama, soodustama, toetama, rõõmustama, panema (midagi tegema), üles kutsuma, paluma, tõuget andma, julgust andma, aitama, kaasa aitama	vältida sõnu <i>julgus- tama, innustama, ergutama, õhutama</i> vm, kui nende siht on miski elutu, näiteks <i>meetmed, koostöö, tege- vus, ettevõtlus</i> (väljend <i>ergutama meetmeid</i> vm ei ole keeleliselt loogiline)
<i>enter market</i>	turule {sisenema}, minema, tulema, jõudma; turuga liituma	siseneda saab füüsilisse ruumi, aga ka <i>õhu- ruumi, internetipanka, portaali, kataloogi, riiki, ärisse</i> , s.t kuhugi, kus on füüsilised või abstraktsed piirid; turg kui kauplemiskoht on pigem avatud ja see- pärast võiks toortõlget vältida

<i>exit market</i>	turult {väljuma}, lahkuma, ära minema	väljuda saab mingite füüsiliste või abstrakt- sete piiridega ruumist; turg kui kauplemis- koht on pigem avatud ja seepärast võiks toortõlget vältida
<i>extremely</i>	äärmiselt, erakordselt, ülimalt, väga, eriti, ääretult, harukordselt, erakordselt, tõeliselt, liiga, ülemäära, liialt, kõvasti, tohutult, küllaga, kuhjaga	
<i>focus</i>	keskenduma, keskmesse asetama, asetuma, (tähelepanu, tegevuse) kesk- mes olema, fookustama, fookustuma, tähelepanu keskpunktis olema, koon- duma, koondama	
	fookus, kese, keskpunkt, tulipunkt, tuum, tuumik	
<i>global</i>	globaalne, üleilmne, ülemaailmne; üldine, terviklik, kogu-	
<i>grassroots level</i>	rohujuure tasand, (tava)inimesed, üld- sus, rahvas; alus-, alg-, põhi-	
<i>group</i>	grupp, rühm, rühmitis, ühendus, salk; ringkond, ansambel; fraktsioon, erakond; kontsern	võimaluse korral vältida sõna <i>grupp</i> juriidiliste isikute puhul, kus on sobivam <i>kontsern</i> vms
	kogunema, koguma, rühmitama, gru- peerima, koondama, klassifitseerima	
<i>harmo- nize</i>	harmoneerima, ühtlustama, kokku sobitama, kooskõlla viima, kokku kõlama panema	vältida <i>õigusaktide üht- lustamise</i> tähenduses sõnu <i>harmoniseerima</i> ja <i>harmoneerima</i>
<i>initiative</i>	algatus, algatusvõime, ettevõtlikkus, ettevõtmine, uudne arusaam, tegutse- misind, eestvedamine, tugi, mõte, idee, otsa lahtitegemine, alustamine, sammude astumine	võimaluse korral vältida sõna <i>algatus</i> mitmuses

Sõna	Võimalikke vasteid	Märkused
<i>innovation</i>	innovatsioon, uuendus(ed), uuendus-meelsus, uuendustahe, uuenduslikkus, uuendustegevus, uudsus, uudistoode, novaatorlus, leiutus; uuenduse, avastuse, leiutise rakendamise	vältida abstraktnimisõna <i>innovatsioon</i> mitmuses
<i>innovative</i>	innovatiivne, innovaatiline, uuenduslik, uuendusmeelne, uudne, uus, novaatorlik	
<i>integrate</i>	integreerima, integreeruma, lõimima, lõimuma, siduma, liituma, ühinema, sulanduma, ühtlustuma, ühtlustama, tervikuks muutma; ühendama, sisse ehitama; ühis-, ühend-, seotud	
<i>intelligent</i>	intelligentne, arukas, nutikas, nuti-, taibukas, tark; haritud; tehisintellektil põhinev	võimaluse korral vältida eluta olendi puhul sõna <i>intelligentne</i>
<i>jurisdiction</i>	jurisdiktsioon, kohtualluvus, voliala, pädevus, võimkond, võimupiirid, kompetents, kohtupiirkond, kohtumõistmine, õigusemõistmine	
<i>key</i>	võtme-, juhtiv, tähtsaim, olulisim, pea-, peamine, põhi-, põhiline, valdav, valitsev, esi-, tipp-, esmatähtis, keskne, esilekerkiv, sõlm-, läbiv, tooniandev, esmajärguline, alus-, juht-	vältida sõna <i>võtme-</i> ületarvitamist, kui pole tegu kinnistunud terminiga; <i>keyword</i> = ka märksõna
<i>launch</i>	käivitama, käima panema, käiku laskma, välja tulema, algatama, alustama, algust tegema, ellu viima, juurutama	võimaluse korral vältida sõna <i>käivitama</i> , kui ei ole mõeldud <i>masina, mehhanismi, seadme käimapanekut</i>
<i>leading</i>	juhtiv, silmapaistev, silmatorkav, tähelepanuväärne, kõrgetasemeline, esmaklassiline, parim, teedrajav, väljapaistev, juht-, esi-, juhi-, eeskuju	vältida sõna <i>juhtiv</i> tähenduses <i>paremikku kuuluv</i>

<i>legislation</i>	seadusandlus, õigusloome, seadusandlik tegevus; õigusaktid, seadused, normatiivaktid; õigus, õigusnormid	vältida sõna <i>seadusandlus</i> , kui ei ole mõeldud <i>seaduste andmist</i> , <i>loomist</i> kui protsessi NB! EL ei anna seadusi, vaid õigusakte
<i>local</i>	lokaalne, kohalik, riiklik, paikne, paiklik, paikkondlik, kohapealne, siinne	
<i>long-term perspective</i>	pikas perspektiivis, pikaajaline, pik(em)as, kauge(ma)s plaanis, pika (täht)aja jooksul, pikka aega, kauaaegne, kauakestev	
<i>map</i>	kaardistama, kindlaks tegema, välja selgitama, ülevaadet saama, leidma, uurima, kajastama, korrastama	üldjuhul kasutada sõna <i>kaardistama</i> , kui on mõeldud <i>tulemuste kandmist (maa)kaardile</i> , vältida tähenduses <i>kindlaks tegema</i> jm
<i>medium-term perspective</i>	keskmises perspektiivis, keskmise (täht)aja jooksul, keskmise kestusega, keskmise pikkusega	
<i>mission</i>	missioon, ülesanne, kohustus, eesmärk, kutsumus	vältida sõna <i>missioon</i> , kui ei ole mõeldud <i>eriülesandelist delegatsiooni</i>
<i>national</i>	rahvuslik, riiklik, riigi-, üleriigiline, liikmesriigi, kohalik, {siseriiklik}	<i>siseriiklik</i> on toorlaen, mille asemel on soovitatav kasutada teisi sama tähendusringiga sõnu (vt ka allmärkus 1 lk 12)
<i>negative</i>	negatiivne, ebasoodne, halb, kehv, tulutu, kahjulik, laiduväärt, taunitav, ebasoovitav, hukkamõistetav, eitav, miinusmärgiga, miinuspoolel	

Sõna	Võimalikke vasteid	Märkused
<i>pilot</i>	piloot(-), juht(-), katse-, näidis-, proovi-, kontroll(i-), abi-, eel-, ava-	võimaluse korral vältida sõna <i>piloot</i> , kui ei ole mõeldud <i>lennukijuhti</i>
<i>player</i>	osaleja, juhtija, vastutaja, osaline, osapool, otsustaja, asjaosaline, (areeni) tegutseja, esindaja, tegelane, liige, kaasaráákija, edasiviiija, toimija; mõjujõud, mõjutegur, mõjur, tegur; mängija	vältida sõna <i>tegija</i>
<i>population</i>	rahvastik, elanikkond, elanikud; rahvaarv; populatsioon, asurkond; üldkogum; -kond	
<i>positive</i>	positiivne, hea, rõõmustav, tubli, kiiduväärt, väärtuslik, teretunud, vajalik, kasulik, tulus, tulutoov, kindel, innukas, tegus, tulemuslik, heasoovlik, plussmärgiga, plusspoolel	
<i>practically</i>	praktiliselt, peaaegu, enam-vähem; vaevalt, pelgalt, lausa, äärepealt, tegelikult, sama hästi kui, umbes, ligikaudu	vältida sõna <i>praktiliselt</i> , kui ei ole mõeldud <i>praktikas võimalikku</i> ; vrd <i>teoreetiliselt</i> ja <i>praktiliselt</i>
<i>practice</i>	praktika, praktikum, praksis, erialategevus; tava, kogemus, õppetund, harjumus, vilumus, viis, meetod; tegelikkus	NB! <i>good practice</i> = hea tava <i>best practice</i> = parim tava
<i>priority</i>	prioriteet, esmatähtis, põhiülesanne, peaesmärk, eelisjärjekorras, eelis-, eesõigus, tähtsaim, olulisel kohal, esikohale seadmine	
<i>proactive</i>	proaktiivne, ennetav, ettevaatav, ettenägelik, kannustav, juba eos	

<i>promote</i>	edendada, edasi viima, arendama; soodustama, propageerima; tutvustama, reklaamima, esitlema, selgitama, tõhustama, hõlbustama, parandama, süvendama, tihendama, suurendama, elavdama, saavutama, kaasa aitama, toetama, toeks olema	
<i>proposed</i>	välja pakutud, ettepanekus sisalduv, soovitatud, kavandatud, kavakohane, plaanipärane, esitatud, esildatud	
<i>public</i>	avalik, riigi, üld(ine), ühine, ühis-, ühiskondlik	
<i>qualification</i>	{kutsekvalifikatsioon}, kvalifikatsioon, kutseoskus, kutse, kutsetase, ettevalmistuse aste; elukutse, väljaõpe, eriala; tunnistus	kuna <i>kvalifikatsioon</i> on <i>kutseõpe</i> , siis sisaldab <i>kutsekvalifikatsioon</i> tarbetut mõttekordust
<i>refer</i>	viitama, nimetama, hõlmama, pärimema, käsitlema, osutama, silmas pidama, tähelepanu juhtima	
<i>reflect</i>	kajastama, peegeldama, väljendama, näitama, käsitlema, tulenema; mõtisklema, kaalutlema, endasse süüvima	
<i>regional</i>	regionaalne, piirkondlik, piirkonna, paikkondlik, paikkonna	
<i>regular</i>	regulaarne, korrapärane, korrakindel, pidev, püsiv, alaline, tavaline, tava-	
<i>regulation</i>	määrus, õigusaktid, seadused, eeskiri, nõuded; regulatsioon, reguleerimine, korrastamine, täpsustamine, kooskõlastamine, korraldamine	<i>regulatsioon</i> on normi kohaselt <i>reguleerimine</i> , mitte <i>õigusakt</i> vm; vältida abstraktnimisõna <i>regulatsioon</i> mitmuses
<i>remove</i>	eemaldama, lammutama, ümber paigutada, kaotama, vabastama, kõrvaldama, lahutama, ära jätma, välja jätma, loobuma, minema saatma, välja viima, hävitama, vallandama, taandama, tagandama, kolima, ära koristama, teisaldama	vältida sõna <i>eemaldama</i> ületarvitamist

Sõna	Võimalikke vasteid	Märkused
<i>report</i>	raport, ettekanne, aruanne, ülevaade, teade, teatis	kui ei ole terminina ette nähtud, eelistada <i>raporti</i> asemel <i>aruannet</i> ; kasutada sõna <i>raporteerima</i> üksnes <i>raporti tegemise</i> mõttes (pigem sõjalises või piltlikus tähenduses)
	raporteerima, raportit - aruannet esitama, ette kandma; täheldama, avaldama, teada andma, teatama, registreerima	
<i>role</i>	roll, osa, (osa)tähtsus, (osa)kaal, ülesanne, osatäitmine, lavakuju	vältida sõna <i>roll</i> ületarvitamist
<i>short-term perspective</i>	lühikeses perspektiivis, lühiajaline, lühiplaanis, lühikese aja jooksul, lühikest aega, lähiplaanis, lähiaja, lähituleviku	
<i>signal</i>	signaal, märguanne, märk, seisukoht, arusaam	
	näitama, märku andma, kajastama	
<i>smart</i>	tark, arukas, nutikas, nuti-, intelligentne	võimaluse korral vältida eluta olendi puhul sõna <i>intelligentne</i>
<i>speculative</i>	spekulatiivne, oletuslik, teoreetiline, viljatu, vaheltkasuga, hangeldav	<i>spekulatiivne</i> omandab praegu endise halvustava asemel uut, neutraalset finants-tähendust
<i>standard</i>	standard(-), standardne, tavapärane, tava-, üld-, norm-	
<i>stimulate</i>	stimuleerima, elavdama, kiirendama, hoogustama, soodustama, edendama, toetama, ergutama, innustama, parandama, ärgitama, suurendama, kaasa aitama	
<i>strengthen</i>	tugevdama, kõvendama, kindlustama, vastupidavaks muutma, tõhustama, suurendama, hoogustama, elavdama, parandama, arendama, kiirendama, süvendama	

<i>strengths</i>	{tugevused}, tugevus, tugevad küljed, plussid, eelised	vältida abstraktnimisõna <i>tugevus</i> mitmuses, vrd <i>voolutugevus</i> ja <i>valgustugevus</i>
<i>subsidiarity</i>	subsidiarsus, lähimus	
<i>sustainable</i>	jätakuusutlik, säästlik, kestlik, püsima jääv, kestma jääv, kindel, püsiv	
<i>technical</i>	tehniline, tehnoloogiline, tehno-; vormiline, erialane, oskus-	
<i>test</i>	test, proov, katse, teim, hindamine, kontroll, analüüs, uuring, degusteerimine, mõõdupuu, kriteerium	vältida sõnu <i>test</i> ja <i>testima</i> , kui ei ole mõeldud eeskätt <i>vaimsete võimete kontrollimist</i> või <i>millegi kindlakstegetmist indikaatori abil</i>
	testima, proovima, proovi võtma, katsetama, katset tegema, teimima, hindama, kontrollima, analüüsima, uurima, degusteerima, kinnitama	
<i>today</i>	täna; praegu, nüüd; nüüdisajal, tänapäeval	vältida sõna <i>täna</i> , kui ei ole mõeldud <i>tänast kuupäeva</i>
<i>transport</i>	transport, sõit, vedu; liikumine, teisaldamine; veondus	<i>transport</i> on mitmemõtteline (<i>sõit</i> või <i>vedu</i>), omasõna suurendab mõtteselgust
	sõitma, vedama, üle viima, saatma; kätte, edasi toimetama	
<i>trend</i>	trend, suundumus, suunitlus, areng, arengusuundumus, kalduvus, kallak, tendents, näitaja, muutus, liikumine, mood, põhisuund, põhijoon	vältida sõna <i>trend</i> statistikatekstidest väljaspool
<i>vision</i>	visioon, ettevaade, tulevikupilt, tulevikuplaanid, edasine suundumus, suund	
<i>volume</i>	volüüm, lopsakus; valjus, tugevus; tihedus, kohevus; köide, väljaanne; ruumala, maht, suurus	kasutada sõna <i>volüüm</i> üksnes <i>kehavormi</i> tähenduses; vältida abstraktnimisõna <i>maht</i> mitmuses

Sõna	Võimalikke vasteid	Märkused
<i>weak-nesses</i>	nõrkused, nõrkus, nõrgad küljed, miinused	vältida abstraktnimisõna <i>nõrkus</i> mitmuses, kui on mõeldud <i>nõrku külgi</i> , sest see on mitmemõtteline
<i>welcome(d)</i>	tervitama, teretama, (rõõmuga) vastu võtma, rõõmustama, toetama, heameelt väljendama, rõõmustama panema, pooldama, soosima, poolehoidu väljendama, hea meel olema, oodatud, õigeks pidama	eristada tervitamist ja poolehoidu avaldamist
	tervitatav, teretunud, meeldiv, rõõmustav	

ABIMATERJAL

- Erelt, Mati, Täna ja hetkel. – Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn, 2000, lk 13–14; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid2/hetkel.html>.
- Erelt, Tiiu, Sõnavõistlus andis uued eesti sõnad. – Keelenõuanne soovitab 3. Tallinn, 2004, lk 40–54; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid3/sonavoistlus.html>.
- Hallik, Katrin, Katre Kasemets, *Lingua franca*'st ja eurokeele uudissõnadest. – Et lugeja võiks tulla. Tallinn, 2010, lk 84–96; <http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/58214e98aa5e95dd8ee7fa5ac02f4d35.pdf>.
- Jóks, Maris, Tänaseid stampe meediamastikul. – Oma Keel 2012, nr 24, lk 62–68.
- Kapanen, Airi, blogikanne 2012: Palun eemaldage oma silmad sellelt blogipostituselt!; <http://www.paevakera.ee/blog/palun-eemaldage-oma-silmad-sellelt-blogipostituselt/#more-1206>.
- Kern, Katrin, Nõuandeid toimetajale. Tartu, 2012, lk 13–27; http://engine.koduleht.net/templates/keelehooldekeskus/files/mdl_files.php/toim_9.indd.pdf.
- Kindlam, Ester, Meie igapäevane keel. Tallinn, 1976, lk 16.

- Liivaku, Uno, Väike soovitussonastik. Tallinn, 2001.
- Mihkla, Kadi, Raskused oma- ja võõrsõna valikul. – Et lugeja võiks tulla. Tallinn, 2010, lk 63–71; <http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/58214e98aa5e95dd8ee7fa5ac02f4d35.pdf>.
- Mund, Argo, Kaardistades kaardistamist. – Keelenõuanne soovitab 3. Tallinn, 2004, lk 65–70; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid3/kaardistama.html>.
- Mäekivi, Helika, blogikanded 2013: Kas meid ootavad ees *gruppvoimlemine* ja *lasteaiagrupid*?; <http://www.paevakera.ee/blog/kas-meid-ootavad-ees-gruppvoimlemine-jalasteaiagrupid/#more-1567>;
- Kui paneks võtmed veidikeseks ajaks kappi?; <http://www.paevakera.ee/blog/kui-paneks-votmed-veidikeseks-ajaks-kappi/>.
- Mäekivi, Helika, blogikanded 2012: Juht ja piloot; <http://www.paevakera.ee/blog/juht-ja-piloot/#more-1200>;
- Mitu tähendust me ühele sõnale anname?; <http://www.paevakera.ee/blog/mitu-tahendust-me-uhele-sonale-anname/#more-952>;
- Turuleminek; <http://www.paevakera.ee/blog/turuleminek/#more-1130>;
- Täna, 13. septembril; <http://www.paevakera.ee/blog/tana-13-septembril/#more-1295>.
- Mäekivi, Helika, Üheülbalised eurosõnad. – Et lugeja võiks tulla. Tallinn, 2010, lk 7–39; <http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/58214e98aa5e95dd8ee7fa5ac02f4d35.pdf>.
- Mäekivi, Helika, Mõttetu mitmus. – Oma Keel 2009, nr 19, lk 50–64.
- Mäekivi, Helika, Moesõnad. – Oma Keel 2004, nr 2, lk 63–67; http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2004_2/Maekivi.pdf.
- Raadik, Maire, Võõrad võõrsõnad. – Keelenõuanne soovitab 4. Tallinn, 2008, lk 43–63; <http://keeleabi.eki.ee/pdf/043.pdf>.
- Raadik, Maire, *Tegija*. – Keelenõuanne soovitab 3. Tallinn, 2004, lk 87–93; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid3/tegija.html>.

Raadik, Maire, Riik ja rahvus. – Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn, 2000, lk 15–18; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid2/riik.html>.
Sedrik, Meeli, Eesti keel Euroopa Liidu tekstides. – Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel. Tallinn, 2008, lk 37–54; <http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/a70fde7a7fad1c2caea574f330ca5489.pdf>.
Vääri, Eduard, Richard Kleis, Johannes Silvet, Tiina Paet, Tuuli Rehemaa, Võõrsõnade leksikon. Tallinn, 2012.

AHELLIITSÕNAD

Aeg-ajalt pannakse eesti keeles liituma sõnad, mis ei ole nimetavas ega omastavas käändes ega rinnastu. Ortograafia pakub selliseid näiteid nagu

*aega-küll-meeleolu,
keelan-käsin-juhtimine,
ära-puutu-mind-hoiak,
anna-mulle-andeks-naeratus.¹*

Selliseid sõnaridu nimetatakse ahelliitsõnadeks ja kuigi keelehooldajad peavad neid meie keeles üksikjuhtumiteks², näivad need teiste keelte mõjul üha enam levivat. Inglise keeles esineb ahelliitsõnu rohkem kui eesti keeles, kus need on kasutusel peamiselt ilukirjandusliku stiilivõttena. Meie tarbetekstis ja eeskätt terminite puhul võiks kaaluda muid lahendusi, mis sisaldavad rohkem teavet ja on selgemad.

NÄIDE EESTIST

Tallinnas algas mõni aasta tagasi kampaania, mis ühendas *parkimist* ja *reisimist*. Kampaania mõte on selles, et auto pargitakse linna äärde parklasse, kus peatub liinibuss, mis viib sõitjad linna. Sellega soodustatakse erasõidukite väiksemat kasutamist linnas ja ühissõidukite eelistamist, tänu millele vähenevad ummikud ja õhk saab puhtamaks.

¹ Tiiu Erelt, Eesti ortograafia. Tallinn, 2005, lk 79.

² *Ibid.*; Tiina Leemets, Kas siia käib sidekriips. – Keelenõuanne soovitab IV. Tallinn, 2008, lk 190; <http://keeleabi.eki.ee/pdf/184.pdf>.

Kampaania eeskujuks on teistes riikides aastaid kasutusel olnud süsteem, mille nimetamiseks kasutatakse inglise keeles väljendit *park & ride*. Nagu näha, on süsteemi nimetus saanud eesti keeles otsetõlke. Et aga seda on raske käänta-pöörata ja lausesse panna, on õige kirjapildi valimisel tekkinud suur segadus. Juba ainuüksi Tallinna kodulehe sellesisulises rubriigis³ on näha kuut vormistusvarianti.

Ära sõida linna autoga, vaid kasuta "Pargi ja reisi" süsteemi.

Pargi ja reisi parklad:

Miks kasutada P&R süsteemi?

Veebikaamerad Pargi&Reisi parklates ja olulisematel ristmikel

Lähtekohad "Pargi ja Reisi" süsteemi rakendamiseks Tallinnas.

Mis on Pargi ja Reisi?

Kirjutusviiside rohkus sunnib selle väljendi sisu ja vormi lähemalt analüüsima.

Kõigepealt tuleb kahtluse alla seada sõna *reisima*, mis väljendab eesti keeles üldiselt liikumist kaugema maa taha. Äärelinnast kesklinna pigem ikka sõidetakse. Ka lähtekeelne *ride* väljendab tegelikult lühisõitu, kuid tõlkimisel on see kahe silma vahele jäänud. Siiski on guugeldades märgata, et ka sõna *sõitma* pole kasutusest kadunud ning mujal ja hiljem Eestis juurutatud kampaaniate puhul on soovitud ka väljendit „pargi ja sõida”.

Samuti on meie jaoks võõrapärane ampersand – eesti keeles pannakse kahe tavalise sõna vahele üldiselt *ja*. Siin on teise keele vahendid ilma põhjuseta üle võetud.

Tähenduselt ja vormistuselt oleksid paremad järgmised variandid.

1) **Otsetõlge**, mis on kõikidest valikutest lihtsaim, kuid kõige kehvem võimalus, sest sageli ei selgita see mõistet piisavalt. Kui mingitel tingimustel peab siiski ahelliitsõna kasutama, tuleb

³ <http://www.tallinn.ee/est/Pargi-ja-Reisi>.

see korrektselt vormistada – õige variant on ilma jutumärkideta ja koos sidekriipsudega, sealjuures peavad viimased ulatuma kuni põhisõnani (erinevalt inglise keelest, kus põhisõnate sidekriipsu ei panda): *pargi-ja-sõida-süsteem*.

2) **Ümberütlev tõlge**, mida võib kasutada siis, kui terminit või väljendit esineb tekstis vähe. Ümberütlemise, selgitamise või defineerimise miinus on aga asjaolu, et tõlgitav vaste saab sageli liiga pikk: *süsteem, mille puhul inimene jätab auto linna äärde parklasse ja sõidab ühissõidukiga (kesk)linna*. Kui terminit tuleb kasutada tekstis väga palju, võib selgituse järel määrata sulgudes lühitermini või kokkuleppelise sõnakuju, mida edaspidi kasutada.

3) **Tõlge pealkirjana**, mille puhul järgitakse pealkirjaladsete üritusenimede kirjutamise juhiseid.⁴ Seda võimalust ei saa alati kasutada, kuid vahel siiski: „*Pargi ja sõida*” süsteem – süsteem „*Pargi ja sõida*”.

4) **Tõlge tsitaadina**, mille juures tuleb kasutada jutumärke ja väikest esitähete: *süsteem „pargi ja sõida”*. Rahvalike ütluste kasutamisel on esitähete kasutus vaba.⁵

5) **Mõttetõlge**, mis on teksti selguse mõttes parim lahendus, kuid üksnes juhul, kui mõiste sisu on tõlkijal selge. Mõttetõlge võib olla kokku lepitud:

a) lühiterminina: *(linna)lähiparkla*

b) pikema selgitava terminina: *lähiparkimis(- ja -sõidu)süsteem, bussipeatusega äärelinnaparkla, ühissõidukipeatustega ühendatud parklakohad* vms.

Ülejäänud võimalused (kaks sõna suure esitähega, kokkukirjutus mõlemalt poolt ampersandiga, jutumärkideta või sidekriipsudeta kasutus) ei ole kehtivate reeglite järgi korrektsed.

⁴ Tiiu Erelt, Eesti ortograafia. Tallinn, 2005, lk 35.

⁵ Maire Raadik, Lugu „ärakaotatud” jutumärkidest. – Keelenõuanne soovitatav IV, Tallinn, 2008, lk 175; <http://keeleabi.eki.ee/pdf/164.pdf>.

NÄITEID EUROOPA LIIDU TEATAJAST

Ka Euroopa Liidu tekstidest tuleb meie keelde ahelliitsõnu, millest mõne tõlkimise viisid on antud alltoodud tabelis muutmata kujul (k.a jutumärgikasutus ja tühikud). Inglisekeelse termini kirjpilt võib varieeruda.

Tabel 1. Ahelliitsõnade moodustamise viise Euroopa Liidu Teatajas

Inglisekeelne termin	Termini vormistamise viisid eesti keeles
turnkey	<p><i>Turnkey projects</i> projektid põhimõttel “võtmed kätte”</p> <p><i>such a steep increase was facilitated by using subcontractors and extending the scope of their responsibilities via turnkey contracts</i> sellisele suurele kasvule aitas kaasa alltöövõtjate kasutamine ja nende vastutusala laiendamine “võtmed kätte” põhimõttel lepingute kaudu</p> <p><i>Contract value in relation to turnkey contract, portion of sub-contracts, etc.</i> Lepingu väärtus „võtmed kätte” lepingu, allhankelepingute osakaalu jms taustal</p> <p><i>The contracting authority may invite tenders for design and build proposals on a turnkey basis</i> Tellija võib korraldada pakkumismenetlusi “võtmed kätte” põhimõttel esitatavate projektide ja ehituskavandite jaoks</p>
hands-free	<p><i>... with good mobile phone techniques, such as the use of hands-free kits, keeping calls short, switching off phones when not in use ...</i> ... mis käsitleb häid tavasid mobiiltelefonide kasutamisel, nagu nn käed-vabad-komplektid, lühikeste kõnede tegemine, telefoni väljalülitamine ajaks, kui seda ei kasutata ...</p> <p><i>A hands-free mobile phone fitted fully in accordance with all required standards, regulations and manufacturers' instructions</i> “Käed vabad” mobiiltelefon, mis on paigaldatud vastavalt kõikidele standarditele, eeskirjadele ja tootjapoolsetele juhistele</p>

polluter pays principle	<p><i>However, in accordance with the „polluter pays” principle, in order for such a causal link thus to be presumed, that authority must have plausible evidence ...</i> Vastavalt „saastaja maksab” põhimõttele peab sellise põhjusliku seose eeldamiseks sellel asutusel olema siiski usutavaid kaudseid tõendeid ...</p> <p><i>They are likewise under an obligation to remedy environmental damage once it has occurred and to bear the costs (‘polluter pays’)</i> Samuti on neil kohustus heastada keskkonnakahju, kui see juba juhtunud on, ning kanda selle kulusid (saastaja maksab)</p> <p><i>Failure of a Member State to fulfil obligations — Directive 2004/35/EC — Remedying of environmental damage — Polluter pays principle</i> Liikmesriigi kohustiste rikkumine — Direktiiv 2004/35/EÜ — Keskkonnakahjustuste parandamine — Saastaja maksab põhimõte</p>
user pays principle	<p><i>This calls for further recourse to the „user pays” principle and the development and the implementation of the „polluter pays” principle in the transport sector in all modes of transport</i> Seepärast tuleks kõigi transpordiliikide suhtes laialdasemalt kasutada põhimõtet „kasutaja maksab” ning arendada ja rakendada põhimõtet „saastaja maksab”</p>
use it or lose it	<p><i>introduce a ‘use it or lose it’ clause in sound recording contracts</i> lisada helisalvestiste tootmisel sõlmitavatesse lepingutesse „võta või jäta” (use it or lose it) klausel</p> <p><i>further strengthening of the use-it-or-lose-it provisions</i> „kasuta või kaota” põhimõtet hõlmavate sätete täiendav tugevdamine</p> <p><i>mandatory resale as part of a „use it or lose it” approach</i> kohustuslik edasimüük põhimõtte „use it or lose it” alusel</p>
use it or sell it principle	<p><i>They shall be subject to the use-it-or-lose-it or use-it-or-sell-it principles at the time of nomination</i> Nende suhtes kehtivad määramise ajal põhimõtted « kasuta või kaota » või « kasuta või müü »</p>

Kõik tabeli 1 näited ei ole eesti keeles korrektselt vormistatud. Jäetagu aga üksikparanduste tegemine kõrvale ja vaadeldagu tõlkimisvõimalusi. Euroopa Liidu Teataja, IATE, Eurovoci ja Google'i andmeid uurides selgus, et tõlkimisel kasutatakse nii otse-, ümberütlevat, mõttetõlget kui ka tsitaati, mõnikord sobib pealkiri, vahel on eelistatud kuuendatki võimalust – tsitaatsõna. Viimast kõrvale jättes on mõned silma jäänud ingliskeelsed ahelliitsõnad ja nende tõlkimise võimalused koondatud tabelisse 2 (ingliskeelse sõna ortograafia varieerus üsna suurel määral ja valik sai tehtud esinemissageduse järgi). Seal, kus vaja, on selgitatud ahelliitsõnade mõtet. Eelistatud on mõttetõlget, kuid iga kord ei ole see õnnestunud ja valik on tulnud teha ümberütleva või tsitaadilise selgituse kasuks. Otsetõlget on välditud. Ahelliitsõnade ja vastete loend ei ole mõistagi ammendav.

Tabel 2. Inglisekeelsete ahelliitsõnade tõlkimise võimalusi ŌSi, Euroopa Liidu Teataja, Riigi Teataja, IATE, Eurovoci ja Google'i põhjal

Inglisekeelne termin	Selgitus (kui vaja)	Tõlge
<i>know-how</i>	konfidentsiaalne, oluline ja identifitseeritav praktilise teabe kogum, mis ei ole patenditud	oskusteave
<i>turnkey contract</i>	leping, mille järgi ehitatakse ehitistäiesti valmis, sh tehakse siseviimistlus ja vajalikud haljastustööd	võtmevalmis ehituse – täisvalmishituse leping
<i>win-win situation</i>		olukord, millest võidavad kõik; olukord, mis toob vastastikust kasu; kõigile kasulik – kasu toov – sobiv olukord
<i>hands-free kit</i>	telefoniga kõneleja käsi vabaks jättev komplekt	vabakäekomplekt

<i>do-it-yourself approach</i>	eluvii või hoiak, mille kohaselt valmistatakse asjad oma kätega	isetegemine, käsitsivalmistamine, meisterdamine, kodune isetegevus, <i>vahel ka kasutusjuhend, amatöör(-)</i>
<i>put and take fishery</i>	tiigid või muud seadmed, milles populatsiooni hoitakse üksnes meelelahutuspuügi eesmärgil ning mis taasasustatakse vesiviljelusloomadega	puügitiik
<i>hit-and-run driver</i>	sõidukijuht, kes lahkub omavoliliselt sündmuskohalt	sündmuskohalt põgenevad juht
„one-size-fits-all” solution	lahendus, mis on kõigi jaoks ühesugune	standardlahendus, universaallahendus, ühesugune lahendus, ühe mõõdupuuga mõõtmine
<i>polluter pays principle</i>	põhimõte, et saastetõrjemeetmete kulud maksab saastamise eest vastutav isik	saastaja (rahalise) vastutuse põhimõte
<i>user pays principle</i>	põhimõte, et isik maksab teenuse või toote kasutamise eest (nt teemaks)	kasutaja (rahalise) vastutuse põhimõte
<i>use it or lose it</i>	põhimõte, mille puhul jäädakse teenuse kasutamatajätmisel sellest ilma	kohustusliku kasutamise põhimõte
<i>use it or sell it</i>	põhimõte, mille puhul tuleb valida, kas (elektrienergia edastamise võimsust) kasutada või müüa	kohustusliku kasutamise või müümise põhimõte
<i>know-your-customer, know-your-client (KYC)</i>	makseteenuse pakkumisel kehtiv põhimõte, kus usaldusväärseid kliente ei kontrollita	klienditundmise põhimõte, kliendi identifitseerimise põhimõte, kliendipõhine, kliendist lähtuv
<i>over-the-counter market</i>	väärtpaperite müük ilma vahendajata ja väljaspool börsi	börsiväline turg, reguleerimata turg

Inglis-keelne termin	Selgitus (kui vaja)	Tõlge
<i>first in first out principle</i> (FIFO)	varu ringlemise põhimõte, kus esimesena saabunud toode, kaup, materjal, partii jm väljastatakse esimesena	lihtjärjekorra põhimõte
<i>last in first out</i> (LIFO)	varu ringlemise põhimõte, kus viimasena saabunud toode, kaup, materjal, partii jm väljastatakse esimesena	kuhjuva varu (arvestamise) põhimõte, varu arvestamine jäägi arvelt, pinupõhimõte
<i>highest in first out</i> (HIFO)	varu ringlemise põhimõte, kus kalleim toode, kaup, materjal, partii jm müüakse esimesena	kõrgeima hinna põhimõte
<i>lowest in first out</i> (LOFO)	varu ringlemise põhimõte, kus odavaim toode, kaup, materjal, partii jm müüakse esimesena	madalaima hinna põhimõte
<i>first come first served</i>	põhimõte, kus teenindatakse saabumise järjekorras	põhimõte „kes ees, see mees”, elav järjekord, üldjärjekord
<i>no-bail-out-clause</i>	tingimus, et liit ei kanna vastutust liikmesriikide kohustuste eest ega ükski liikmesriik ei kanna vastutust (teiste) liikmesriikide kohustuste eest	liikmesriikide kohustuste enda peale võtmise keeld, majanduslikku väljaaitamist keelustav põhimõte
<i>delivery-versus-payment settlement</i>	tehing, kus väärtpaberi ülekandmisel tehakse selle eest makse	väärtpaberi ülekanne makse vastu, makse vastu tehtav väärtpaberikanne

Kokkuvõtteks tuleb alati püüda luua võimalikult läbipaistev ja selge termin või väljend, ükskõik kas tegu on tõlkimise või eesti-keelse teksti koostamisega. Kui see ei õnnestu, siis on järgmine valik ümberütlemine või selgitamine, mis on mõnes tekstis asjakohane. Selle kõrval võib kasutada pealkirja või tsitaati. Kui ka need ei ole millegipärast head lahendused, siis viimane võimalus on moodustada ahelliitsõna ja sealjuures meeles pidada, et sidekriipsud tuleb tõmmata kuni põhisõnani (k.a). Tsitaatsõna kasutamist võiks vältida.

TARBETU MÕTTEKORDUS

Iga teksti loomulik osa on kordused, olgu sisulised või vormilised, täielikud või osalised.¹ Sisulise korduse kaks vormi on pleonasm ja tautoloogia – ühe sõnaga kokku võttes kõneliiasus, mis on sama või lähedase tähendusega sõnade tarbetu kordamine.² Ilukirjanduses või meediakeeles võib sisuline kordus olla omal kohal, kuid täpses õigustekstis pole selle jaoks kohta ja seda peetakse stiiliveaks.

Sageli ei ole tähenduskordus mitte originaalis, vaid see tekib alles tõlkides, sest sihtkeele sõnade tähendusring on teistsugune. Vahel on aga mõttekordusega ka originaaltekst ise. Sel juhul tuleb arvesse võtta eri keele-, kultuuri- ja õigusruume.

Allpool tulevad käsitlusele rohkem levinud mõttekordused ja nende vältimise võimalused.

poliitiline partei/fraktsioon

Merriam-Websteri sõnaraamatu järgi on inglise nimisõnal *party* kuus ja nimisõnal *group* neli tähendust.³ Eesti keeles on sõnal *partei* ainult üks sisu, *fraktsioon* kannab oskuskeeles ka *osakese* mõtet, kuid üldises eurotekstis on tavaliselt tegu teatava poliitilise rühmitusega. Seepärast pole eesti keeles tarvidust öelda *poliitiline partei* või *fraktsioon* – meil ei ole ebapoliitilisi või muud sorti parteisid ega fraktsioone.

¹ Krista Kerge, Eesti süntaks keeleõppe praktikule. Käsiraamat. Tallinn, 2001, lk 159.

² Mati Ereht, Tiiu Ereht, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 2007, lk 674–675; <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=6&cp1=5&id=542>.

³ <http://www.merriam-webster.com>.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
... particularly with regard to statements from several political parties on the need for legal regulation of bus operations in Denmark as regards significant market shares	... eeskätt tegi mitu poliitilist parteid avaldusi Taani bussiteenuste õigusliku reguleerimise vajaduse kohta seoses suurte turuosadega	... eeskätt tegi mitu parteid avaldusi Taani bussiteenuste õigusliku reguleerimise vajaduse kohta seoses suurte turuosadega
... so that the distribution of the various political groups and delegations represented is reflected as far as possible	... et võimalikult laialdaselt kajastada eri poliitiliste fraktsioonide ja delegatsioonide jagunemist	... et võimalikult laialdaselt kajastada eri fraktsioonide ja delegatsioonide jagunemist

Kui nendes näidetes *political* tõlkimata jätta, on kindel, et lugeja ei saa midagi valesi mõista. Eesti keeles kannab *partei* alati välja ka *poliitilise* tähenduse. Sõna *political group* puhul võib peale *fraktsiooni* olla tegu ka poliitilise rühmitusega. Kuna rühmitusi võib ka meie keeleruumis olla mitmesuguseid, on *poliitilise* lisamine *rühmituse* ette teinekord õigustatud.

kolm eri(nevat)

Sageli kasutatakse koos mõnda arvsõna ja keelendit *eri(nev)*. Üldjuhul peaks arv- või muu sõna lauses isenesestki küllalt selgelt väljendama, et jutt on erinevatest objektidest, seepärast pole sõna *erinev* alati vaja. Sealjuures võib mõnikord märgata, et mõttekordus ei tule mitte inglise keelest, vaid tõlkija on selle ise sihtteksti lisanud.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
This will among others avoid the same active substance being evaluated in parallel by two different Member States	Muu hulgas hoitakse sellega ära olukord, kus kaks erinevat liikmesriiki hindavad paralleelselt sama toimeainet	Muu hulgas hoitakse sellega ära olukord, kus kaks liikmesriiki hindavad paralleelselt sama toimeainet

<i>Based on experience gained through the development of guidance for the chemicals safety assessment under Regulation (EC) No 1907/2006, three different criteria for exposure-based waiving have been identified</i>	Määruse (EÜ) nr 1907/2006 kohase kemikaaliohutuse hindamise suuniste väljatöötamisel saadud kogemuse põhjal on välja selgitatud kolm eri kriteeriumi kokkupuutealaste katsete ärajätmiseks	Määruse (EÜ) nr 1907/2006 kohase kemikaaliohutuse hindamise suuniste väljatöötamisel saadud kogemuse põhjal on välja selgitatud kolm kriteeriumi kokkupuutealaste katsete ärajätmiseks
<i>European legislation often simplifies matters for businesses, citizens and public administrations by replacing 27 sets of rules with just one</i>	Euroopa õigusaktidega lihtsustatakse sageli ettevõtete, kodanike ja riigiasutuste olukorda, asendades 27 erinevat eeskirja lihtsalt ühega	Euroopa õigusaktidega lihtsustatakse sageli ettevõtete, kodanike ja riigiasutuste olukorda, asendades 27 eeskirja üksnes ühega

Teksti täiendamine on tarvilik aga vastupidisel juhul, kui räägitakse kahest ühesugusest liikmesriigist, kolmest samasugusest tasemest või 27 samalaadsest eeskirjast.

olulise tähtsusega

Viimasel ajal on eesti keelde tekkinud üks universaalne omadussõna, mis näib kõlbavat väga paljude tähendusvarjundite näitamiseks. Inglise *essential, important, necessary, crucial, substantial, relevant, material, key, vital, considerable, fundamental, significant* jm saavad eesti keeles häirivalt tihti *olulise* tähenduse. Veelgi enam, ka tuletis *oluliselt* on võtnud endale suure platsi teiste *lt*-liiteliste määrsõnade arvelt. Selle sõna pidev esinemine kipub aga lugejat tüütama ja väsitama. Ometi on eesti keeles palju *olulise* sünonüüme: (*hädavajalik, (esma-lüli-lelu)tähtis, tarvilik, põhiline, peamine, kaalukas, mõjukas, otsustav, tähelepanuväärne, tähendusrikas, pakiline, alus-, pöördeline, suur, tipp-, esi-* jm. *lt*-liitelistest jt määrsõnadest sobivad sõna *oluliselt* asendama näiteks *palju*,

märksa, suurel määral, tuntavalt, märkimisväärselt, märgatavalt, tähelepanuväärselt, eriti, järsult, hüppeliselt, väga.⁴

Nagu öeldud, on sõna *oluline* üks ülesandeid olla sünonüüm sõnale *tähtis*. Seega on õigusaktides levinud *olulise tähtsusega* tegelikult tautoloogiline, kandes tähendust *tähtsa tähtsusega*. Sellist keelekasutust võiks vabamas õigustekstis võimaluse korral pidurdada ja valida mõttekorduseta sõnad, nii nagu seda on tehtud inglise keeles. Allolevas tabelis on pakutud ainult mõni asendusvariant, tegelikult on sõnavalik mõistagi palju avaram.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
<i>The Middle East remains the key to global stability</i>	Lähis-Ida on maailmas stabiilsuse saavutamise seisukohast endiselt olulise tähtsusega	Lähis-Ida on maailmas stabiilsuse saavutamise seisukohast endiselt tähtis ~ suure tähtsusega ~ tähtsal kohal ~ esikohal
<i>The Terrorist Finance Tracking Programme is essential to our security as well as to Europe's</i>	Terrorismi finantseerimise jälgimisprogramm on nii meie kui ka Euroopa julgeoleku seisukohast olulise tähtsusega	Terroristide rahastamise jälgimise programm on nii meie kui ka Euroopa julgeoleku seisukohast hädavajalik ~ esmatähtis ~ väga tähtis
<i>The credibility of public accounts is fundamental</i>	Avaliku sektori arvepidamise usaldusväärsus on olulise tähtsusega	Avaliku sektori arvepidamise usaldusväärsus on kõige alus ~ peamine ~ kõige tähtsam
<i>The Treaty of Lisbon will come into force within a few days, and I consider that Parliament's role as co-legislator is of fundamental importance</i>	Lissaboni leping jõustub mõne päeva pärast ning ma olen seisukohal, et Euroopa Parlamendi roll kaastotsustajana on olulise tähtsusega	Lissaboni leping jõustub mõne päeva pärast ning ma olen seisukohal, et Euroopa Parlamendi roll kaastotsustajana on määrava/otsustava tähtsusega ~ väga kaalukas ~ märkimisväärne

⁴ Helika Mäekivi, Miks ei tasu kasutada sõnu *koheselt, oluliselt, tõsiselt*? Blogikanne 2012; <http://www.paevakera.ee/blog/miks-ei-tasu-kasutada-sonu-koheselt-oluliselt-tosiselt/#more-1281>.

<i>Mutual assistance in identifying suspicious people and organisations is a matter of paramount importance for ensuring security for our citizens</i>	Vastastikune abi kahtluslaste isikute ja organisatsioonide tuvastamisel on ülimalt olulise tähtsusega teema meie kodanike julgeoleku tagamiseks	Vastastikune abi kahtluslaste isikute ja organisatsioonide tuvastamisel on ülimalt vajalik ~ elutähtis teema meie kodanike julgeoleku tagamiseks
---	--	---

kogu ... tervikuna

Kui inglise keeles on kasutusel väljend *as a whole* või mõni muu tervikut väljendav keelend, siis lisatakse see ka eesti keeles tihti põhisõna järele. Enne seda aga on tõlkija teinekord juba kasutanud sõna *kogu*, mille ta on põhisõnani jõudes unustanud. Selle tagajärjel väljendatakse sama mõtet kaks korda.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
<i>The economic benefits of adopting the euro accrue to both the Member States that join the euro area and to the euro area as a whole</i>	Euro kasutuselevõtmisega kaasnevad majanduslikud eelised puudutavad nii euroalaga liituvaid liikmesriike kui ka kogu euroala tervikuna	Euro kasutuselevõtmisega kaasnevad majanduslikud eelised puudutavad nii euroalaga liituvaid liikmesriike kui ka kogu euroala ~ euroala tervikuna
<i>EU institutions have a crucial role to play for Europeans and society in general</i>	ELi institutsioonidel on täita tähtis roll eurooplaste ja kogu ühiskonna jaoks tervikuna	ELi institutsioonidel on täita tähtis roll eurooplaste ja kogu ühiskonna jaoks ~ ühiskonna jaoks tervikuna
<i>As Members of the European Parliament, we have a constant duty to remind those contravening human rights of their obligations to the world at large</i>	Euroopa Parlamendi liikmetena on meie alaline kohus tuletada inimõiguste vastu töötavatele inimestele meelde nende kohustusi kogu maailma kui terviku ees	Euroopa Parlamendi liikmetena on meie alaline kohus tuletada inimõiguste vastu töötavatele inimestele meelde nende kohustusi terve maailma ~ maailma kui terviku ees

Nagu parandustest näha, ei muutu lause mõte segasemaks ega tühjemaks, kui emb-kumb sõna ära jätta. Vastupidi, tekst tihe-
neb ja muutub asjalikumaks.

suurem ~ valdav enamuse ~ enamik

Hulgasõna *enamik* tähistab suuremat osa, mille suurus pole täpselt teada, *enamus* on aga arvuline ülekaal, mis saavutatakse sageli hääletamise teel, kuid see võib kujuneda ka iseenesest. Kui *enamik* käib tavaliselt nimisõna ette (*enamik töötajaid otsustas*), siis *enamus* järgneb sellele (*töötajate enamuse otsustas*). Nende kahe sõna tähendus on hakanud ühtlustuma⁵, kuid tõlkija või muu keeleteadlik tekstikoostaja võiks neid osata siiski eristada.

Sõnad *suurem* ja *valdav* tähistavad tavaliselt samuti millegi kaalukamat osa. Niisiis kordavad *suurem-valdav* ja *enamus-enamik* üksteise tähendust ja neid ei tarvitse koos kasutada.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
<i>The vast majority of experts have expressed agreement with the contents of the proposals which were drawn up on the basis of their contributions</i>	Valdav enamuse eksperte väljendas oma nõusolekut nende kaastööde põhjal koostatud ettepanekute sisuga	Enamik eksperte väljendas oma nõusolekut nende kaastööde põhjal koostatud ettepanekute sisuga
<i>Of the countries allowing donors to be compensated, the majority have defined the conditions for granting compensation by law or government rules</i>	Doonoritele hüvitist anda lubavatest riikidest on suurem enamuse hüvitise andmise õigusaktide või valitsuse eeskirjadega kindlaks määratud	Enamik ~ suurem osa doonoritele hüvitist anda lubavatest riikidest on hüvitise andmise õigusaktide või valitsuse eeskirjadega kindlaks määratud

⁵ Mati Ereli, Lause õigekeelsus. Tallinn, 2011, lk 107.

<i>The vast majority of all notified outbound waste shipments in the period 2007–2009 went to other EU Member States</i>	Suurem enamik kogu teatatud jäätmesaadetiste väljaveost läks ajavahemikul 2007–2009 teistesse liikmesriikidesse	Enamik ~ lõviosa kogu teatatud jäätmesaadetiste väljaveost läks ajavahemikul 2007–2009 teistesse liikmesriikidesse
<i>The large majority of European standards remain industry-initiated</i>	Valdav enamik Euroopa standardeid kehtestatakse endiselt tööstuse algatusel	Enamik ~ valdav/ülekaalukas osa Euroopa standardeid kehtestatakse endiselt tööstuse algatusel
<i>... very large majority of stakeholders supported the proposal to review the public procurement Directives</i>	... sidusrühmade valdav enamuse toetas ettepanekut vaadata riigihankedirektiivid läbi	... sidusrühmade enamus toetas ettepanekut vaadata riigihanke-direktiivid läbi

Siiski on võimalik olukord, kus tekib vajadus eespool taunitud väljendeid kasutada. Sel juhul soovitakse rõhutada, et *enamus* on väga ülekaalukas (näiteks mitte 57, vaid 97%) või et tegu on *enamus*est omakorda suurema osaga. Et selle väljendi kasutajal peaks siis *enamus*se kuuluvate arv või määr teada olema, välistab see igal juhul umbmäärast arvu näitava *enamiku* ning *suurema-valdava* kooskasutuse. Alles jääb *enamus*. Täpsuse ja ühemõttelisuse huvides ei ole aga sel juhul otstarbekas mitte *valdav enamuse*, vaid väljendid *enamuse valdav osa* või *suurem osa enamusest*.

sealbulgas ~ muu bulgas ~ teiste bulgas ~ nende bulgas ~ samuti ~ samamoodi ja ka

Mõnikord on teksti kõrvuti sattunud ühelt poolt *sealbulgas*, *muu bulgas*, *teiste bulgas*, *nende bulgas* ja *samuti* ning teiselt poolt *ka*, mis aga kordavad mõttelt üksteist. Inglise keeles selline kõneliiasus puudub.

*sealhulgas ~ eelkõige ~ näiteks,
aga mitte ainult ~ üksnes vms*

Inglise õiguskeel on paljusõnalisem kui eesti oma. Sellele on omane ühe või sarnase tähendusega väljendite kordamine. Eesti lakoonilises, konkreetse ja täpses õiguskeeles püütakse kordusi vältida ning eelistatakse lühidat ja tihedat teksti. Hoolimata sellest tikub meile inglise keelest üle tulema tähenduskordusega väljend *sealhulgas, aga mitte ainult* vm selle variant, mis ei ole sisult tihe ega meie õiguskeelele iseloomulik. Jätkem selle lähemal vaatlemisel kõrvale argumendid „nii on alati olnud”, „originaalis oli nii” ja „tõlge lüheneb liiga palju” ning võtkem küsimuse alla üksnes väljendi mõte.

The Parties' failure to perform their obligations shall not be deemed violation of the Agreement, if caused by force majeure, including (but not limited to) fire, explosions, natural disasters, war, strike, power outage, etc.

Lepinguosaliste kohustuste täitmatajätmist ei loeta lepingu rikkumiseks, kui selle põhjus oli vääramatu jõud, sealhulgas, kuid mitte ainult tulekahju, plahvatus, loodusõnnetused, sõda, üldstreik, elektrikatkestus vms.

Eesti keeles väljendab sõna *sealhulgas* üldiselt seda, et juttu ei tule kõikidest võimalikest asjaoludest, vaid nimetatakse üksnes mõni, peale mille on neid veel. Seega on väljend *kuid mitte ainult* üleliigne, korrates *sealhulgas* tähendust. Inglisekeelne *but not limited* teeb ilmselt sedasama, kuid see kordus ongi selle keele õigusraumile omane. Eesti õiguskeeles aga pole tarbetutel kordustel kohta ja nende ületoomine teisest keeleruumist ei ole tarvilik. Muuseas, ülaltoodud näitelause on veel üks sama tähendusega liiasus: ka lühend *vms* näitab, et lauses nimetatud loend pole lõplik. Sellisest kolmekordsest kordusest võib kaks vabalt ära jätta.

Peale sõna *sealhulgas* on teisigi, mis väljendavad mittetäielikust, ammendamatu. Ka nende järel ei ole otstarbekas sama mõtet korrata.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
<i>Medicinal product containing more than one active ingredient, including the active ingredient which is the subject of a certificate</i>	Ravim, mis sisaldab mitut toimeainet, sealhulgas ka toimeainet, millele on antud tunnistus	Ravim, mis sisaldab mitut toimeainet, sealhulgas toimeainet, millele on antud tunnistus
<i>This concerns – amongst others – islands, mountains and low density regions provided that they meet certain conditions</i>	See puudutab muu hulgas ka saari, mägesid ja hõreda asustusega piirkondi, kui nad täidavad teatavad tingimused	See puudutab muu hulgas saari, mägesid ja hõreda asustusega piirkondi, kui nad täidavad teatavad tingimused
<i>... imposing definitive anti-dumping duties on imports of polyethylene terephthalate (PET) originating, inter alia, in the People's Republic of China</i>	... millega kehtestatakse teiste hulgas ka Hiina Rahvavabariigist pärineva polüetüleen-tereftalaadi (PET) impordi suhtes lõplik dumpinguvastane tollimaks	... millega kehtestatakse teiste hulgas Hiina Rahvavabariigist pärineva polüetüleen-tereftalaadi (PET) impordi suhtes lõplik dumpinguvastane tollimaks
<i>It covered in detail a number of sectors, including choline chloride, which the Commission does not dispute</i>	Seal käsitleti mitmeid sektoreid, nende hulgas ka koliinkloriidi-sektorit, mida komisjon ei vaidlusta	Seal käsitleti mitmeid sektoreid, nende hulgas koliinkloriidi-sektorit, mida komisjon ei vaidlusta
<i>It will extend the technical support to the African States that could not be included in the first project as well as to selected states in the Latin American and Caribbean Region (LAC Region)</i>	Selle raames laiendatakse tehnilist abi nendele Aafrika riikidele, keda ei olnud võimalik kaasata esimesse projekti, samuti ka teatud riikidele Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonnas	Selle raames laiendatakse tehnilist abi nendele Aafrika riikidele, keda ei olnud võimalik kaasata esimesse projekti, samuti teatud riikidele Ladina-Ameerika ja Kariibi piirkonnas
<i>The Caucasus is known to be an energy transit region in the same way as Russia, which is an important strategic partner</i>	Kaukaasia on teatavasti energiatransiidi piirkond, samamoodi ka Venemaa, kes on tähtis strateegiline partner	Kaukaasia on teatavasti energiatransiidi piirkond, samamoodi Venemaa, kes on tähtis strateegiline partner

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
<i>Above all, other material violation includes (but is not limited to) the use of the Loan in violation of the purpose of the Loan, encumbering of the Loan or transfer of the Loan into the possession of third parties without the Bank's consent</i>	Eelkõige hõlmab muu oluline rikkumine seda (aga ei piirdu sellega), et laenu kasutatakse muul otstarbel kui laenu sihtotstarve, laenu koormatakse või laenu antakse panga nõusolekuta kolmandate isikute valdusse	Eelkõige hõlmab muu oluline rikkumine seda, et laenu kasutatakse muul otstarbel kui laenu sihtotstarve, laenu koormatakse või laenu antakse panga nõusolekuta kolmandate isikute valdusse
<i>The Parties shall permit aeronautical authorities to discuss matters such as, but not limited to, prices which may be unjust, unreasonable or discriminatory</i>	Lepinguosalised lubavad lennuametitel arutada selliseid küsimusi nagu näiteks hinnad (kuid mitte ainult) , mis võivad olla ebaõiglasel, põhjendamatu või diskrimineerivad	Lepinguosalised lubavad lennuametitel arutada selliseid küsimusi nagu hinnad, mis võivad olla ebaõiglasel, põhjendamatu või diskrimineerivad
<i>In summary, the report lacks proposals and measures to change the CAP model in force, to begin with (but not only) as far as the distribution of aid is concerned</i>	Mis puutub toetuste jaotamise, siis eeskätt (kuid mitte üksnes) puuduvad raportis ettepanekud ja meetmed kehtiva ÜPP mudeli muutmiseks	Mis puutub toetuste jaotamise, siis eeskätt puuduvad raportis ettepanekud ja meetmed kehtiva ÜPP mudeli muutmiseks

peamised ~ tähtsamad jm prioriteetid

Uno Liivaku leiab, et rohkesti mõttekordust tekib võõrsõnade alusel, sest nende tähendust tuntakse ligikaudselt või ei tunta üldse.⁶ Mõelgem sõna *prioriteet* tähenduse peale. ÕSi järgi on see *esimus, ettejäudumus, ettejäutus* (millegi avastamises või leiutamises); *eelisõigus; miski esmatahtis*.⁷ Peamiselt viimases tähenduses

⁶ Uno Liivaku, Sõnad sõlmes ja üksteise kukil (pleonasm, tautoloogia ja kon-taminatsioon). – Õiguskeel 1997, nr 4, lk 8–11.

kasutatakse *prioriteeti* eurokeeles palju; Peep Nemvaltsi sõnul levib see sõna ka poliitikute, ametnike ja ajakirjanike keelepruugis.⁸ Mõistagi tasub selle asemel eelistada omasõnu, mis on selgemad ja täpsemad. Eeskätt tuleks aga taunida olukorda, kui teksti valitakse keelend *peamised ~ tähtsamad ~ esmased ~ põhilised prioriteetid*. Kui prioriteet on ise esmatahtis, eelistatav, miski, mis on järjekorras number üks, siis miks rõhutada veel kord, et see on peamine? Siit nähtub üks võõrsõnade kasutamise miinus – need ei paista läbi, mille tõttu võibki tekkida mõttekordus.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
<i>Education, health, agriculture and development of the transport and energy infrastructure remain the main priorities for these Member States</i>	Nende liikmesriikide peamisteks prioriteetideks jäävad haridus, tervishoid, põllumajandus ning transpordi- ja energiainfrastruktuuri areng	Nende liikmesriikide eelislvaldkondadeks ~ tähtsaimateks küsimusteks jäävad haridus, tervishoid, põllumajandus ning transpordi- ja energiainfrastruktuuri areng
<i>After a long period during which the social situation deteriorated, the National Development Plan 2001–2006 was adopted, making social policies one of the highest priorities of the country</i>	Pärast sotsiaalse olukorra jätkuvat halvenemist võeti vastu riiklik arengukava aastateks 2001–2006, mille kohaselt kuulub sotsiaalpoliitika riigi tähtsamate prioriteetide hulka	Pärast sotsiaalse olukorra jätkuvat halvenemist võeti vastu riiklik arengukava aastateks 2001–2006, mille kohaselt kuulub sotsiaalpoliitika riigi põhivaldkondade ~ põhiküsimuste ~ peaesmärkide hulka
<i>Restoring the flow of credit to the real economy is therefore a key priority, to prevent a further reduction in economic growth</i>	Esmane prioriteet on laenuvoogude taastamine reaalmajandusele, et vähendada majanduskasvu edasist piiramist	Esmane ülesanne ~ kõige tähtsam on taastada laenuvood reaalmajandusse, et vähendada majanduskasvu edasist piiramist

⁷ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=prioriteet&F=M>.

⁸ Peep Nemvalts, Võõrastav eesti keel. – Oma Keel 2008, nr 17, lk 40.

Originaallause	Mõttekordusega tõlge	Mõttekorduseta tõlge
<i>The country has substantially addressed the key priorities of the accession partnership</i>	Riik on olulisel määral järginud ühinemispartnerluse peamisi prioriteete	Riik on olulisel määral järginud ühinemispartnerluse prioriteete ~ prioriteetsemaid küsimusi

Seda teemat tõlkijatega käsitledes selgus, et kohati tajutakse inglise väljendit *key priorities* terminina, mille levinud ja tunnustatud vaste on *põhiprioriteet*. Samuti ilmnes, et eurotekstides on tõepoolest mõnikord juttu tähtsamatest ja vähemtähtsatest prioriteetidest. Arvatavasti on inglise keeles võimalik nii väljenduda, ent eesti keeles tekib sõnade sellisel kokkupanekul tugev mõttenihe. Kui mõnes kitsas eurovaldkonnas on kehtestatud karm nõue seda väljendit nii tõlkida, siis võiks soovitada termini muutmise ettepaneku tegemist sellele asutusele, kes niisuguse nõude on kehtestanud. Suurem osa euroõigustekstidest annab siiski võimaluse tõlkides mõttekordust vältida.

kutsekvalifikatsioon

Eesti keelde on otsetõlkega tulnud teinegi terminilaadne võõrsõna. See on *kutsekvalifikatsioon*, mis on inglise keele eeskujul sageli ka mitmuses, kuigi eesti keeles on paljud abstraktnimisõnad loendamatud ja seetõttu kasutusel ainsusvormis.⁹ Ilmselt on selle sõna (taas)sünnile andnud kõva tõuke 2005. aasta direktiiv 2005/36/EÜ *kutsekvalifikatsioonide tunnustamise kohta*. Nii oli tõlgitud ingliskeelne *recognition of professional qualifications*. Sealt edasi on *kutsekvalifikatsioon* liikunud Eesti õigusse: 2008. aastal hakkas kehtima välisriigi kutsekvalifikatsiooni (vähemalt ainsusvormis) tunnustamise seadus, mille toel jõudis see sõna veel mitmesse teisegi õigus-

⁹ Mati Ereli, Tiit Ereli, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 2007, lk 176–177; <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&cp1=1&id=99>.

akti. Õnneks on nende kõrval rohkelt õigusakte, kus on kasutusel ka korrektsed *kvalifikatsioon* ja *kutseoskus*.

Mis siis *kutsekvalifikatsioonil* viga on? Aga see, et võõrsõna *kvalifikatsioon* on ise juba omasõnaga *kutseoskus* või *-tase* ja sellele omakorda esiosa *kutse-* lisamine on tarbetu.¹⁰ Jällegi pole võõrsõna tähendus tõlkimisel vesiselge olnud ja inglise keelest on üle toodud mõlemad sõnad. Inglise sõnal *qualification* on suurem tähendusring ja sõna *professional* lisamine on seepärast tarvilik. Meie keeles seda vajadust pole.

Eestis reguleerib kvalifikatsiooniga seonduvat Kutsekoda. Tema on oma kodulehel kasutanud eeskätt *kutse-*sõnu (*kutseüsteem*, *-standard*, *-tunnistus*, *-tase*, *kutse andmine*), samuti sõna *kvalifikatsioon* (*kvalifikatsiooniraamistik*, *-üsteem*). Keelendit *kutsekvalifikatsioon* leiab Kutsekoja lehel peamiselt õigusnormi ja muudest viidetest, kus seda sõna asendada ei saa.¹¹ Seega pooldab Eesti selle valdkonna tähtsaim asutus mõttekorduseta terminit.

Ka koostatava hariduse ja kasvatusõnaraamatu aluseks oleva terminibaasi tööversioonis on kaks asjassepuutuvat kirjet¹².

- 1) **kutseoskus, kvalifikatsioon, ametioskus**, mis on definitsiooni järgi *õppimise ja harjutamise teel omandatud asjatundlikkus, meisterlikkus, kogemus mingil kutse- või erialal ning mille ingliskeelsed vasted on vocational skill, professional skill ja occupational skill*.
- 2) **kutsetase, kvalifikatsioonitase, {kutsekvalifikatsioon}** HALB, mis on *kutsealal vajalike teadmiste, oskuste, iseseisvuse ja vastutuse ulatus* ning mille ingliskeelsed vasted on *professional qualification, professional level*.

¹⁰ Vt ka ÕS 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=kvalifikatsioon&F=M>.

¹¹ <http://www.kutsekoda.ee>.

¹² 2013. a märtsi seisuga (toimetaja märkus.)

EKSIMUSI EES- JA TAGASÕNADE OSAS

Nagu kõik taunimist väärt sõnad, on ka *kutsekvalifikatsioon* märgendatud baasis praegu kolmekordselt: loogeliste sulgude, väiksema kirja ja märgendiga HALB.

Juba tehtut on ilmselt raske ümber pöörata. Kuid edasistes tekstides on võimalik *kutsekvalifikatsiooni* asemel tähenduskordusea väljendeid kasutada.

KOKKUVÕTE

Samatähenduslike sõnade tarbetu kuhjamine ei too tekstile kasu. Kui niigi pikkadesse eurotekstidesse satub veel tarbetut informüra, võib see põhjustada segadust ja lugemiskasutusi. Tõlkijad ja kirjutajad, kes on teksti luues mõttega asja juures, ei lase originaalkeelele ennast mõjutada ja jätavad sellised vead tegemata. Seda näitavad paljud eurotekstid, mis on ühemõttelised, selged ja mõttekordustest vabad.

Käändsõnu saadavad tihti kaassõnad, mis võivad paikneda käändsõna ees või taga. Eesti keel kaldub olema tagasõnakeel, s.t kaassõnadest on meil seni ülekaalus need, mis käivad käändsõna järel. Sellised on *taga, kaudu, peal, kombel, ligi, poole, ääres, sekka, kestel, kõrval, eel, jõul, väel, viisi, otsa, teel, jooksul, kaupa* jm. Meil on ka mõned eessõnad, näiteks *kuni, enne, tänu, keset, koos*; samuti sellised kaassõnad, mis võivad olla nii käändsõna ees kui ka taga: *mööda, üle, ümber, vastu, pärast, peale*. Ent ülekaalus tagasõnarahkus eristab meid näiteks inglise ja muudest indoeuroopa keeltest¹, samuti vene keelest.

Ajalooliselt on suur osa kaassõnu arenenud mingist nimisõna käändevormist, enamjaolt mõnest kohakäändest. Nii on kaassõnastunud *juures, kõrval, ees, kannul, küüsis, väljas* jmt.² Ka tänapäeval tekib uusi kaassõnu üha juurde. Osal neist ei ole aga meie keeles veel kohta ja seepärast trügivad nad teiste, juba olemasolevate kaassõnade asemele, mille kasutamisel on ammu välja kujunenud seaduspärad. Samuti võtab mõni uus kaassõna võimust seal, kus see pole üldse tarvilik. Peale selle võib võõra keele mõju all teinekord ununeda, missugune kaassõna millise käändsõnaga kokku käib. Ees- ja tagasõnade normikohast kasutust saab kontrollida Sirje Mäearu rektsoonivihikust.³ Mõnda uuemat ilmingut ja selle tagamaad võiks aga selles artiklis lähemalt vaadelda.

¹ Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 2007, lk 194; <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=3&p1=1&id=110>.

² *Ibid.*, lk 195; Henn Saari, Peitu pugunud käändeid. – Keelehäaling. Eesti Raadio „Keeleminutid” 1975–1999. Tallinn, 2004, lk 316.

³ Sirje Mäearu, Valik rektsoone. Tartu, 2011; http://engine.koduleht.net/templates/keelehooldekeskus/files/mdl_files.php/rektsoonid_7.indd.pdf.

EESSÕNA

tänu

Kaassõna *tänu* pärineb samakujulisest nimisõnast, kandes ka selle positiivset tähendusvarjundit. Inglisekeelne väljend *thanks to* on aga pigem neutraalse sisuga ja vahel kasutatakse seda ka siis, kui kõne all on mingi ebasoodne olukord. Otsetõlgetega on eesti kaassõna *tänu* pandud samuti negatiivsesse mõtteruumi. Sellist tõlkeviisi võiks vältida ja *tänu* tasuks sel juhul välja vahetada mõne neutraalsema ees- või tagasõna vastu. Teinekord lihtsustab mõtet kõrvallause.

Halvem	Parem
Transpordialused on määratud tänu lahtisele puuviljale	Transpordialused on lahtise puuvilja tõttu määratud
Tänu läbirääkimiste ebaõnnestumisele ei jõudnud kodanikud ametiga kokkuleppele	Läbirääkimiste ebaõnnestumise tõttu ~ pärast ei jõudnud kodanikud ametiga kokkuleppele
Tänu ressursside piiratusel jääb toetusprogramm liikmesriikidel ettenähtud ulatuses täitmata	Ressursside piiratusel tõttu ~ tagajärjel jääb toetusprogramm liikmesriikidel ettenähtud ulatuses täitmata
Vasakradikaalid võitsid tänu inimeste meeleheitel	Vasakradikaalid võitsid, sest inimesed olid meeleheitel

EES- JA TAGASÕNAD

läbi

Sõna *läbi* on meil olnud keeleajalooliselt kasutusel liikumistee tähistajana. Eeskätt näidatakse sellega ruumist, avausest vms läbimineku⁴, sealjuures võib *läbi* olla nii põhisõna ees kui ka taga

⁴ Mati Ereht, Tiiu Ereht, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 2007, lk 486; <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=5&p1=2&id=404>.

(*kahlas läbi jõe ja kahlas jõest läbi*). Tagasõnana on see tähendanud ka *tõttu* (*sai viga koerahammustuse läbi*) või *teel* (*saadeti surma mahalaskmise läbi*).⁵

Henn Saari sõnul laenasime sõna *läbi* kunagi ammu saksa ja vene keelest, kuid tegime sellest enda oma.⁶ Nüüd kipub *läbi* üha enam inglise keelt jäljendades eessõnana võimust võtma. Seejuures teeb ta seda tarbetult sageli teiste, peamiselt tagasõnade arvel.

Halvem	Parem
Kaup jõudis läbi Saksamaa Hispaaniasse	Kaup jõudis Saksamaa kaudu Hispaaniasse
Läbi selliste kogemuste sündisid rahvusvahelised inimõigused	Selliste kogemuste varal ~ toel sündisid rahvusvahelised inimõigused
Tegemist on uue maailmaga, kus kõik on ühendatud läbi interneti	Tegemist on uue maailmaga, kus kõik on ühendatud interneti kaudu ~ abil ~ teel ~ vahendusel
Aasta 2011 läbi tööturu- ja toimetulekunäitajate	Aasta 2011 tööturu- ja toimetulekunäitajate põhjal ~ alusel ~ järgi ~ kohaselt
Kõige paremini saab ala populariseerida läbi heade tulemuste ja läbi jätkuva arengu mis on Eestis silmaga märgatav	Kõige paremini saab ala populariseerida heade tulemuste ja jätkuva arenguga ~ tänu headele tulemustele ja jätkuva arengu kaudu ~ toel , mis on Eestis silmaga märgatav
Järgmisel aastal olukord halvenes, eelkõige läbi kõnealuse ettepaneku	Järgmisel aastal olukord halvenes, eelkõige kõnealuse ettepaneku tõttu ~ tagajärjel ~ pärast
Teadustegevust toetati läbi terve alamprogrammi eri meetmete abil	Teadustegevust toetati terve alamprogrammi jooksul ~ vältel ~ ajal eri meetmete abil

⁵ Vt ka Helika Mäekivi, Läbi blogi targemaks. Blogikanne 2012; <http://www.paevakera.ee/blog/labi-blogi-targemaks/#more-1289>.

⁶ Henn Saari, Keeleviga nagu paha putukas. – Keelehääling. Eesti Raadio „Keeleminutid” 1975–1999. Tallinn, 2004, lk 367.

seoses

Sõna *seoses* on nimisõna *seos* seesütlev kääne, mis on õiges kasutuses näiteks järgmistes lausetes.

Kabe või rohkema grammatilises seoses oleva sõna kokkukirjutamiseks peab olema mingi põhjus.

Kõik toimingud on omavahelises seoses.

Nimisõna arvelt on tekkinud kaassõna *seoses*, mida on nimetatud sageli bürokraatia- või kantseleikeele väljendusvahendiks, mis tõrjub ilmekamaid keelendeid.⁷ Tuleb siiski möönda, et väga pikades lausetes, mida lühemaks teha ei saa, on *seoses* just eessõnana hea liigendaja, sest mõni tagasõna jätab täiendirea liiga pikaks.

Ühtsed sätted ainult sise põlemismootoriga või hübriidelektrijõuallikaga käitatavate sõiduautode tüübikinnituse kohta seoses süsinikdioksiidi heitkoguste ning kütusekulu ja/või elektrienergia kulu ning ühe laadimisega läbitava vahemaa mõõtmisega, ja ainult elektrijõuallikaga käitatavate M 1- ja N 1-kategooria sõidukite tüübikinnituse kohta seoses elektrienergia kulu ning ühe laadimisega läbitava vahemaa mõõtmisega.

Parandus Euroopa Keskpanga 16. aprilli 2004 arvamuses, mis on tehtud Euroopa Liidu Nõukogu taotlusel seoses ettepanekuga nõukogu määruse kohta, mis käsitleb euro müntidega sarnanevaid medaleid ja märke.

Sõna *seoses* saab kasutada ka tagasõnana.

Eeltoodust järeldub, et osas, mis käsitleb Itaalia ametiasutuste poolt teatatud investeringuid, mis puudutasid koksitahast, on vaidlustatud otsusega seoses eksitud järgnevas.

⁷ Mati Erelt, Lause õigekeelsus. Tallinn, 2011, lk 61; Eesti õigekeelsussõnaraamat OS 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=seos&F=M>; Uno Liivaku, Väike soovitusõnastik. Tallinn, 2001, lk 129.

Vastavalt kehtivale korrale on ettepanekuga seoses konsulteeritud personali esindajatega.

Kui aga *seoses* tahab tungida mõne teise kaassõna kasutuslale, tuleks teda pidurdada ja meelde tuletada, mis kaassõna missuguse tegusõnaga kokku käib.

Halvem	Parem
Platvormi liikmed ja nende esindajad ning ka kutsutud eksperdid ja vaatlejad järgivad ... komisjoni turvaeskirju seoses ELi salastatud teabe kaitsmisega	Platvormi liikmed ja nende esindajad ning ka kutsutud eksperdid ja vaatlejad järgivad ... komisjoni turvaeskirju ELi salastatud teabe kaitsmise kohta - turvaeskirju, mis puudutavad ELi salastatud teabe kaitsmist
Liikmesriigid peaksid esitama eeldused ja põhjendused seoses nende kulude kindlaksmääramisega , mida komisjoni määruse (EÜ) nr 1794/2006 artikli 11a lõike 8 kohaselt käsitatakse kontrollimatute kuludena	Liikmesriigid peaksid esitama eeldused ja põhjendused nende kulude kindlaksmääramise kohta , mida komisjoni määruse (EÜ) nr 1794/2006 artikli 11a lõike 8 kohaselt käsitatakse kontrollimatute kuludena
Keskuse haldusnõukogu töötajate esindajate kategoorias on vabanenud liikmekoht seoses Leslie MANASSEH tagasiastumisega	Keskuse haldusnõukogu töötajate esindajate kategoorias on vabanenud Leslie MANASSEH' tagasiastumise tõttu liikmekoht
Sellised arengud tekitavad kahtlusi seoses riigi rahanduse jätkuva paranemise püsiva iseloomuga	Selline areng tekitab kahtlusi riigi rahanduse jätkuva paranemise püsiva iseloomu suhtes
Ma jagan täielikult Euroopa Parlamendi muret seoses elundikaubandusega	Ma jagan täielikult Euroopa Parlamendi muret elundikaubanduse pärast
Riiklik haldaja võib konto avamisest keelduda: b) kui võimalik kontoomanik ... on eelneva viie aasta jooksul olnud süüdi mõistetud seoses saastekvoote või Kyoto ühikuid käsitleva pettusega, rahapesuga, terrorismi rahastamisega või muude raskete kuritegudega	Riiklik haldaja võib konto avamisest keelduda: b) kui võimalik kontoomanik ... on eelneva viie aasta jooksul olnud süüdi mõistetud saastekvoote või Kyoto ühikuid käsitleva pettuse, rahapesu, terrorismi rahastamise või muude raskete kuritegude eest

Halvem	Parem
Kasiino juhatuse vastutus seoses mängulepingu kehtivuse või mängimisest tingitud kahjudega on täielikult selle paragrahviga reguleeritud	Kasiino juhatuse vastutus mängulepingu kehtivuse või mängimisest tingitud kahjude eest on täielikult selle paragrahviga reguleeritud

Sageli kasutatakse kahe lause sidumiseks teise lause alguses väljendeid *sellega seoses* või *seoses sellega*. Inglise keeles vastavad sellele *in that regard*, *in this context*, *in this respect* jm. Eesti keeles on aga tekstisidumise suurendamiseks muidki vahendeid, näiteks sõnad *seetõttu*, *seepärast*, *sellest tulenevalt*, *eelnimetatu põhjal*, *eelloetletud põhjustel*, *seega*, *järelikult*. Vahel ei ole sidumist vajagi, sest samas lauses olev *ka*, *siiski* või muu rõhumäärsõna annab niigi viitesuhet edasi.

TAGASÕNAD

osas

Kui paarkümmend aastat tagasi soovitati keelekasutajal vältida kaassõnade *suhtes*, *korral*, *pubul* ja *seoses* liigpruukimist, siis näib, et suures vältimistuhinas on kõikide nende asemel võetud kasutusele universaaltagasõna *osas*. See pole aga muud kui nimisõna *osa* seesütlevas käändes, mille põhitähendus selgub järgmistest lausetest.

Majandusaasta aruande bilansi osas tuleb teha parandusi.
Lähimuspõhimõtet kohaldatakse ettepaneku selles osas, mis ei kuulu ELi ainupädevusse.

Kaassõnana ei kuulu *osas* kokku ühegi käändsõnaga. Seepärast võtab ta endale sageli mõne teise kaassõna ülesande, mis ei ole keele mitmekesisuse hoidmise mõttes otstarbekas. Kõige enam pannakse *osas* paari sõnadega *kokkulepe*, *küsimus*, *ettepanek*, *otsus*,

soovitus jmt, ent need käivad kokku tagasõnaga *kohta* või ei vaja üldse kaassõna. Suure populaarsuse tõttu ongi *osas* pandud sageli sinna, kus see pole üldse tarvilik.

Halvem	Parem
Jäänud on veel täpsustavad küsimused rändepaketi osas	Jäänud on veel täpsustavad küsimused rändepaketi kohta
Komisjon võttis vastu ettepaneku makromajandusliku finantsabi andmise osas	Komisjon võttis vastu ettepaneku makromajandusliku finantsabi andmise kohta
Järgmisel nädalal tuleb Agadiris kokku rahvusvaheline vaalapüügi-komisjon ja EL peab langetama otsuse selle esimehe ettepaneku osas	Järgmisel nädalal tuleb Agadiris kokku rahvusvaheline vaalapüügi-komisjon ja EL peab langetama otsuse selle esimehe ettepaneku kohta
Parlament esitab ELi Nõukogule soovitused inimõiguste eriesindaja osas	Parlament esitab ELi Nõukogule soovitused inimõiguste eriesindaja kohta
Komisjon annab parlamendile ja nõukogule iga kolme aasta tagant aru selles osas , kuidas on uute moodulite väljatöötamine läinud	Komisjon annab parlamendile ja nõukogule iga kolme aasta tagant aru (selle kohta) , kuidas on uute moodulite väljatöötamine läinud
Euroopa Nõukogu ja OECD vahelised läbirääkimised korrupsiooni-vastaste meetmete osas	Euroopa Nõukogu ja OECD läbirääkimised korrupsioonivastaste meetmete üle
Tööandja ei tohi keelata töötajatel streikimist või toetusstreigis osalemist, samuti on keelatud hiljem streikijate osas sanktsioone rakendada	Tööandja ei tohi keelata töötajatel streikimist või toetusstreigis osalemist, samuti on keelatud hiljem streikijate suhtes sanktsioone rakendada
Muu hulgas tuleb kindlaks määrata projektiga seotud otsuste vastuvõtmise ajakava ning jõuda kokkuleppele kulude jagamise osas	Muu hulgas tuleb kindlaks määrata projektiga seotud otsuste vastuvõtmise ajakava ning jõuda kokkuleppele kulude jagamises
... ja jõuavad laiapõhjalisele üksmeelele vajalike struktuurireformide range elluviimise osas	... ja jõuavad laiapõhjalisele üksmeelele vajalike struktuurireformide ranges elluviimises ~ elluviimise suhtes
On tekkinud mure selles osas , kuidas on lahendatud teatud toodete impordiküsimus	On tekkinud mure selle pärast , kuidas on lahendatud teatud toodete impordiküsimus

Halvem	Parem
Koostööd tehakse eelarvepoliitika ja majanduspoliitika osas	Koostööd tehakse eelarve- ja majanduspoliitika vallas
Finantseerimistingimuste osas on laenude tavaline tähtaeg eluasemeturgudel palju pikem kui äriruumide turgudel	Finantseerimistingimuste poollest on laenude tavaline tähtaeg eluasemeturgudel palju pikem kui äriruumide turgudel
Kõige tähtsam on kahtlemata suurendada Euroopas annetatavate elundite arvu ja parandada sel eesmärgil ühtlasi eurooplaste teadlikkust elundidoonrluse osas	Kõige tähtsam on kahtlemata suurendada Euroopas annetatavate elundite arvu ja parandada sel eesmärgil ühtlasi eurooplaste teadlikkust elundidoonrlusest
Suutlikkuse, sõltumatuse ja usaldusväärse suurendamise osas on meil veel arenguruumi	Suutlikkuse, sõltumatuse ja usaldusväärse suurendamisel on meil veel arenguruumi
... et saavutada elundidoonrluse ja -siirdamise osas parim struktuur maailmas	... et saavutada parim elundidoonrluse ja -siirdamise struktuur maailmas
Sihttasemeid selle meetme osas pole täpsustatud	Selle meetme sihttasemeid pole täpsustatud

poolt

„Eesti keele seletav sõnaraamat” annab sõnale *poolt* seitse kasutusviisi⁸. Siin tuleb juttu kaassõna *poolt* kahest pruukimismoodusest.

- 1) Sõna *poolt* laiendab täiendina esinevaid *tud-* ja *tav-*kesksõna.⁹ Sealjuures on sõnal *poolt* vahel täita tähtis ülesanne. Ühel koollitusel oli näiteks toodud järgmine lause.

*Selleks on komisjoni poolt volitatud ametnikel õigus:
a) kontrollida raamatupidamis- ja teisi äridokumente;*

⁸ Vt <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=poolt&F=M>.

⁹ Egle Pullerits, Kuidas hoiduda kantseliidist. Tartu, 2010, lk 21; http://engine.koduleht.net/templates/keelehooldekeskus/files/mdl_files.php/kantseliit.indd.pdf.

Tõlkijatega arutades selgus, et kui võtta sõna *poolt* ära ja jätta alles fraas *komisjoni volitatud ametnikud*, võib tekkida küsimus, kas ametnikke on volitanud komisjon või mõni muu asutus. Seda tüüpi näiteid on eesti keeles rohkesti: näiteks väljendites *lapse kastetud lilled*, *ema hooldatud aed* või *isa raiutavad puud* võib lilli kasta, aeda hooldada või puud raiuda vastavalt laps, ema või isa, kuid need võivad olla ka lapse lilled, ema aed ja isa puud, mida on kastnud, hooldanud või raiub keegi teine. Fraasides *lapse poolt kastetud lilled*, *ema poolt hooldatud aed* ja *isa poolt raiutavad puud* sellist kahemõttelisust ei teki.

Samuti võib ka täiendirida olla sageli pikk või sisaldada eri liiki täiendeid, nii et ilma *poolt*-sõnata kaob mõtteselgus.

Euroopa Parlamendi poolt 26. oktoobril 2011 vastu võetud muudatusettepanekud üldeelarve projekti kohta.

Finantsasutuste poolt kodumajapidamistele antud laenude kasvumäär tõusis veelgi.

Kui aga tähendus ei kannata, on soovitatav *poolt*-tarindit vältida. Enamasti on see võimalik.

Halvem	Parem
Euroopa toidupankade poolt jagatud toidust üle poole pärines sellest kavast	Euroopa toidupankade jagatud toidust üle poole pärines sellest kavast
Austria poolt palutud erandi eesmärk on muuta kolmel konkreetset juhul käibemaksu tasumise eest vastutavaks ostja	Austria palutud erandi eesmärk on muuta kolmel konkreetset juhul käibemaksu tasumise eest vastutavaks ostja
Valdavalt jääd üliskoolide poolt pakutavate täienduskoollituste kvaliteediga rahule	Valdavalt jääd üliskoolide pakutavate täienduskoollituste kvaliteediga rahule
Projektipartneri poolt tehtavad uuringud näitavad, et need meetmed võivad töötust vähendada	Projektipartneri tehtavad uuringud näitavad, et need meetmed võivad töötust vähendada

2) Sõna *poolt* ebamäärastab tegijat. Inglise keele passiivilause mõjul jäetakse tegija eestikeelses umbisikulise tegumoega lauses üha enam tagaplaanile. Selline valik võiks sobida umbmäärase tegijate ringi väljendamiseks (nagu Euroopa Liidu komisjon, nõukogu, kohus, parlament), kuigi ka siin saab *poolt*-tegijamäärusega lause asendada isikulise tegumoe lausega, mis on loomulikum.¹⁰ Üldjuhul tasub lausest tegija üles otsida ja muuta see aktiivseks. Enamjaolt on see lihtne, mõnikord võib abi olla ka kõrvallause moodustamisest.

Halvem	Parem
Ettepanek esitati komisjoni poolt eelmise aasta detsembris	Ettepaneku esitas komisjon eelmise aasta detsembris
Kõnealused 30 taotlust oli esitatud 13 liikmesriigi poolt ja need hõlmasid 17 sektorit	Kõnealused 30 taotlust esitas 13 liikmesriiki ja need hõlmasid 17 sektorit
Seda süsteemi kritiseeriti OECD poolt teravalt	OECD kritiseeris seda süsteemi teravalt
Analüüse hakatakse tegema uute loodavate üksuste poolt	Analüüse hakkavad tegema uued loodavad üksused
Volitatud esindajad on andnud nõusoleku raamdokumendi koostamiseks teiste riikide kalandusspetsialistide poolt	Volitatud esindajad on andnud nõusoleku, et raamdokumendi koostavad teiste riikide kalandusspetsialistid
Amet on lubanud kasutada söödalisandeid tootja poolt	Amet on lubanud tootjal söödalisandeid kasutada
Sellega seoses on nõukogu võtnud arvesse teatavate asjaomaste isikute, rühmituste ja üksuste poolt nõukogule esitatud märkusi ja dokumente	Seega on nõukogu võtnud arvesse märkusi ja dokumente, mida teatavad asjaomased isikud, rühmitused ja üksused on nõukogule esitanud ~ teatavate asjaomaste isikute, rühmituste ja üksuste märkusi ja dokumente, mida nad on nõukogule esitanud

¹⁰ Mati Ereht, Lause õigekeelsus. Tallinn, 2011, lk 26–27.

lõikes

Sõna *lõikes* peetakse paberlikuks, isegi nõukogudeaegse kantseleikeele igandiks.¹¹ Kuna ÕSi järgi on nimisõnal *lõige* juba niigi neli tähendust, ei soovitata tema õlule enam kaassõna koormat laduda, sest lõpuks võib nii mitme ülesandega sõna mõistmine tekstis raskeks osutada. Liati tikub *lõikes* sageli kohtadesse, mis kuuluvad teistele kaassõnadele.

Halvem	Parem
Määruse (EÜ) nr 2371/2002 artikli 20 kohaselt on nõukogul kohustus kehtestada kalapüügiliikide või kalapüügiliikide rühmade lõikes kalapüügivõimalused	Määruse (EÜ) nr 2371/2002 artikli 20 kohaselt on nõukogul kohustus kehtestada kalapüügiliikide või kalapüügiliikide rühmade kaupa kalapüügivõimalused
Analüüsida tuleb tööturule naasmise kiirust koondamiseelse sissetuleku lõikes	Analüüsida tuleb tööturule naasmise osakaalu koondamiseelse sissetuleku järgi ~ põhjal ~ alusel
Jooksvate tasude näitaja põhineb eelmise [kuu/aasta] lõppenud aasta kuludel ja see võib teatavatel juhtudel aastate lõikes erineda	Jooksvate tasude näitaja põhineb eelmise [kuu/aasta] lõppenud aasta kuludel ja see võib teatavatel juhtudel aastate arvestuses ~ aastati erineda
Valdkondade lõikes on edu saavutatud hariduse, infotehnoloogia ja teadusuuringute alal	Valdkonniti ~ valdkondade kaupa vaadeldes on edu saavutatud hariduse, infotehnoloogia ja teadusuuringute alal
Kuid viimane kinnisvarahindade langus on mõlema sektori lõikes olnud laiapõhjaline	Kuid viimane kinnisvarahindade langus on mõlemas sektoris olnud laiapõhjaline

¹¹ ÕS 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=l%C3%B5ikes&F=M;> Uno Liivaku, Väike soovitussõnastik. Tallinn, 2001, lk 84.

suunas ja suunal

Juba mõnda aega tagasi on kaassõnastumise teele asunud nimi- sõna *suund* seesütlevas käändes. Maire Raadiku sõnul kipub see liikumise sihti väljendavas tähenduses sageli tagasõnade *poole* ja *poolt* asemele ja kahandab viimaste tähtsust meie tagasõnavaras.¹² Seesütleva käände kõrvale on astunud ka väliskohakäändevormid *suunale*, *suunal* ja *suunalt*, mille tähendus on palju umbmäärasem.¹³ Mõlema käändevormi tulekut mõjutab muu hulgas inglise keel oma sõnadega *towards* ja *direction*.

Halvem	Parem
Vaikse ookeani ülemeremaad ja -territooriumid ... püüdlevad piirkonnas suurema integratsiooni suunas	Vaikse ookeani ülemeremaad ja -territooriumid ... püüdlevad piirkonnas suurema loomumise poole
Vajadus kiirendada liikumist millenniumi arengueesmärkide suunas on üldtunnustatud	Vajadus kiirendada liikumist millenniumi arengueesmärkide poole on üldtunnustatud
Selles suunas tehti esimene samm 2006. aasta ELi Vaikse ookeani piirkonna strateegiaga	Selle poole ~ selles vallas tehti esimene samm 2006. aasta ELi Vaikse ookeani piirkonna strateegiaga
Samuti töötatakse Vaikse ookeani piirkonda käsitleva ühtsema tegevuskava suunas	Samuti töötatakse Vaikse ookeani piirkonda käsitleva ühtsema tegevuskava nimel
... jätkab jõupingutusi lihtsustamise, parema teavitamise ning kõrgema rahastatavuse suunal	... jätkab jõupingutusi lihtsustamise, parema teavitamise ja kõrgema rahastatavuse nimel
Nii järsk majanduslangus kui ka hüppeline tööpuuduse suurenemine mõjusid ühes suunas – noored lahkusid kodumaalt	Nii järsk majanduslangus kui ka hüppeline tööpuuduse suurenemine mõjusid ühtemoodi ~ samamoodi ~ ühteviisi – noored lahkusid kodumaalt

¹² Maire Raadik, Suunas. – Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn, 2000, lk 24; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid2/suunas.html>; vt ka ŌS 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=suund&F=M>.

¹³ Tiina Leemets, Uusi arenguid *suuna* suunal. – Keelenõuanne soovitab 4. Tallinn, 2008, lk 13; <http://keeleabi.eki.ee/pdf/013.pdf>.

Automaatse hädaabikõne täieliku käivitamise suunal on saavutatud olulist edu	Automaatse hädaabisüsteemi täielikul juurutamisel ~ täieliku juurutamise vallas ~ valdkonnas on saavutatud suurt edu
... väljendas oma kindlat otsust täielikult ja tõhusalt toetada Lääne-Balkani riikide väljavaateid Euroopa suunal	... väljendas oma kindlat otsust toetada täielikult ja tõhusalt Lääne-Balkani riikide väljavaadet Euroopa suhtes ~ Euroopas
Nimelt oli Malmö piirkonna Rootsi õhuruum radarite ja aeronavigatsiooni süsteemide talitlushäire tõttu suletud päeval, kui pidi õhku tõusma Air Baltic'u lend suunal Kopenhaagen-Riia	Nimelt oli Malmö piirkonna Rootsi õhuruum radarite ja aeronavigatsiooni süsteemide talitlushäire tõttu suletud päeval, kui pidi õhku tõusma Air Balticu lennuk liinil Kopenhaagen-Riia ~ toimuma Air Balticu lend Kopenhaagenist Riiga ~ kui Air Balticu lennuk pidi Kopenhaagenist Riiga lendama
Kasutamata potentsiaali nähakse Aasia suunal , kuid see moodustab kogu sektorist siiski väikese osa	Kasutamata potentsiaali nähakse Aasias ~ Aasia piirkonnas , kuid see moodustab kogu sektorist siiski väikese osa

KOKKUVÕTE

Nii nagu kogu keel areneb, on ka ees- ja tagasõnade arengus viimastel aastakümnetel toimunud rohkesti muutusi. Eeskätt võiks nimetada neist neli.

- 1) Inglise keele mõjul on eessõna *tänu* asunud tähendust laiendama.
- 2) Keelesiseste ja -välise tegurite mõjul tungib peale eessõna *läbi*.
- 3) Rohkelt seesütlevas käändes nimisõnu (*osas, seoses, lõikes, suunas* jm) on abstraherumas ja muutumas tagasõnaks.
- 4) Paljud uued kaassõnad tungivad teiste tähenduslale ja võtavad seal võimust.

Need neli tendentsi väärivad teksti loomisel meelespidamist ja vältimist. Alustada võib siinse artikli pealkirjast, mille parema sõnastuse väljamõtlemine jäägu lugeja ülesandeks.

MIS ON SUUR JA MIS ON KÕRGE?

Juba aastakümneid on keeleinimesed juhtinud tähelepanu sõna-paaride *suur-väike* ja *madal-kõrge* kasutusele.¹ Varem mõjutas kirjutajaid vene keel, nüüd aga tuleb sama nähtus üle inglise keelest, kus *high* tähendab nii *suurt* kui ka *kõrget* ja *low* viitab nii *väikesele* kui ka *madalale*.

Sageli kannavad need omadussõnad eesti keeles tähendusvahet, nt *suur* vs. *kõrge mets*, *väike* vs. *madal nõu*. Samuti on erineva tähendusega nende omadussõnadega koos käivad tegusõnad, nt *käed kasvavad* vs. *tõusevad*, *veekogus väheneb* vs. *veetase alaneb*, *lifti suurendatakse* vs. *lifti tõstetakse*. Ka asjalikus tekstis kehtib sama erisus, kuid teiste keelte mõju näib olevat tõlkija või kirjutaja valvsust uinutanud. Seepärast võiks heita pilgu peamistele sõnavalikukriteeriumitele, millest teksti kirjutamisel lähtuda. Siinse artikli näited on antud muutmata kirjepildiga, parandatud on üksnes normipäraselt varianti kirjeldavaid lauseid.

*kõrge/madal, kõrgenema - tõusma - kõrgendama - tõstma,
langema - alanema - langetama - alandama*

- 1) Kõrge ja madal on kõik, mida mõõdetakse **tasemete, määrade, järkude, astmete, kategooriate, tasandite, künniste** jms-ga. Enamik selliseid näitajaid liiguvad üles-allasuunas, mõnda neist iseloomustab ka protsentuaalne väärtus. Sealjuures jääb *tase, järk, määr* jms *kõrgeks* ka siis, kui selle ette on liidetud mõni osis.

¹ Uno Liivaku, Kõrge, kõrgendatud ja madal. – Keeletark soovib I. Kirjakeel ja kirjasõna. Tallinn, 1999, lk 72–73; Uno Liivaku, Väike soovitussonastik. Tallinn, 2001, lk 75–76, 87; Maire Raadik, Kõrge, kõrgenema, kõrgendama. – Keelenõu- anne soovib. Tallinn, 1996, lk 14–17; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid/kqrge.html>.

Poliitiline stabiilsus, majandusareng ja Gruusia elanike **kõrge elatustase** on ELi jaoks äärmiselt olulised.

Põhiprobleemiks on sisserändajate ja vanemate inimeste tööhõive **madal määr**.

Ülevaatlik dokument, mis käsitleb poliitikat **kõrgema järgu ametnike** suhtes.

Selle personalieeskirjadest tuleneva kohustuse täitmiseks on vaja viia **kõrgemale palgaastmele** järgmised ametikohad: ...

Surveseadmete direktiivi järgi peetakse neid anumaid tavaliselt **madala kategooria** seadmeteks.

Riigist **madalama tasandi** valitsuste ja kohalike omavalitsuste oluline roll üleminekul rohelisele majandusele.

Muutudes hakkavad tasemed, määrad jm tõusma ja langema, samuti saab neid tõsta ja langetada.

Gaasiõli **maksustamise tase tõuseb** astmeliselt.

Aktiisimäärade tõstmine ei too lahendust üksikisikute probleemidele.

VKEsid määratlevate **künniste tõstmine**

Turustusaasta **turuhind langeb** järgmiseks turustusaastaks kindlaksmääratud **võrdlushinnast madalamale**.

Kõnealused tegevused eelarvet ei puuduta, kuna ainsat **kategooria tõstmist** korvab **kõrgema palgaastme alandamine**.

2) **Protsent** ja **suhtarv** tavatsevad olla kõrged-madalad ning muutudes tõusta ~ kõrgeneda või langeda ~ alaneda.

Vanemate kui 40aastaste hulgas oli uue töökoha leidnute **protsent kõrge**.

Suhtarvu suurim langus jääb eeldatavalt ajavahemikku 2015–35, mil beebibuumi ajal sündinud inimesed pensionile jäävad.

suur/väike, suurenema ~ kasvama ~ suurendama ~ kasvatama, vähenema ~ kahanema ~ vähendama ~ kahandama

Tavaliselt **kõrge**, **madala** ja nendega kaasnevate verbivormide valikul ei eksita, sest **high** ja **low** tõlkimine on enam-vähem üksühene. Keerulisemaks läheb aga siis, kui inglise **high** ei ole eesti keeles **kõrge**, vaid **suur**, ning **low** on hoopistükkis **väike**. Tegusõnadest kaldutakse eelistama **tõusmist-langemist** isegi siis, kui seda pole inglise keeles kasutatud. Allpool on püütud rühmitada sõnu, mida iseloomustatakse sõnadega **suur**, **väike**, **suurenema**, **kasvama**, **suurendama**, **kasvatama**, **vähene**, **kahanema**, **vähendama** ja **kahandama**.

1) Näitajad, millega kaasnevad eelnimetatud omadus- ja tegusõnad, ei pruugi oma muutumisel liikuda alt üles või ülevalt alla. Pigem kasvavad-kahanevad nad mahult, arvult ja vahel ka protsendilt. Sellised näitajad on **arv**, **hulk**, **maht**, **kogus**, **koefitsient** jm.

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>An unacceptably high number of people living below the poverty line and in social exclusion</i>	Vaesuspiirist allpool ja sotsiaalses tõrjutuses elavate inimeste lubamatult kõrge arv	Vaesuspiirist allpool ja sotsiaalses tõrjutuses elavate inimeste lubamatult suur arv
<i>According to the Community of European Shipyards' Associations ..., the European orderbook dropped ... between 2008 and 2009</i>	Euroopa laevaehitajate liidu ... andmeil langes tellimuste hulk Euroopas ajavahemikus 2008–2009 ...	Euroopa laevaehitajate liidu ... andmeil vähenes ~ kahanes tellimuste hulk Euroopas ajavahemikus 2008–2009 ...
<i>Global stocks of food are much more limited than in the past, having fallen to a record low during the food crisis of 2007</i>	Ülemaailmsed toiduvaramud on piiratumad kui varem, kuna 2007. aasta toidukriisi ajal langes varude maht rekordiliselt madalale	Ülemaailmsed toiduvaramud on piiratumad kui varem, kuna 2007. aasta toidukriisi ajal vähenes ~ kahanes varude maht rekordiliselt

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>Therefore, as is apparent from point 18.1 of the Communication of 2005, that coefficient must be raised from 3.9 to 4.04</i>	Seega, nagu pealegi selgub 2005. aasta teatise punktist 18.1, peab seda koefitsienti tõstma 3,9-lt 4,04-le	Seega, nagu pealegi selgub 2005. aasta teatise punktist 18.1, peab seda koefitsienti suurendama 3,9-lt 4,04-le

2) Mõnda neist näitajaist iseloomustab rahaline väärtus ja neid väljendatakse summana. Niisugused on näiteks **kulu, tulu, kasum, kahjum, sissetulek, hüvitis, toetus, eraldis, maksumus, laen.**

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>Expresses its concern about the social consequences of increased housing, heating and transport costs in particular with regard to the low-income, poor and vulnerable segments of the population</i>	Väljendab muret tõusnud elamis-, kütte- ja transpordikulude sotsiaalse mõju pärast eriti nendele elanikkonnarühmadele, kes on madala sissetulekuga , vaesed või sotsiaalselt kaitsetud	Väljendab muret suurenenud ~ kasvunud elamis-, kütte- ja transpordikulude sotsiaalse mõju pärast eriti nendele elanikkonnarühmadele, kes on väikese sissetulekuga , vaesed või sotsiaalselt kaitsetud
<i>Income and corporate tax revenues have increased</i>	Üksikisikute ja ettevõtete tulumaksust saadavad tulud on tõusnud	Üksikisikute ja ettevõtete tulumaksust saadavad tulud on kasvanud ~ suurenenud
<i>This high return (annuity), is calculated by extrapolating from the currently observed certificate prices</i>	Selline kõrge kasum (annuiteet) arvutatakse jooksvalt jälgitavate sertifikaadihindade ekstrapoleerimise abil	Selline suur kasum (annuiteet) arvutatakse jooksvalt jälgitavate sertifikaadihindade ekstrapoleerimise abil
<i>Trasmediterranea's remuneration for a given financial year increases if the State contribution to cover the operating deficit for that year decreases</i>	Trasmediterraneaale teatud eelarveaastal makstav hüvitis tõuseb juhul, kui majandustegevuse puudujäägi katteks antav riigi toetus sellel eelarveaastal väheneb	Trasmediterraneaale teatud eelarveaastal makstav hüvitis suureneb ~ kasvab juhul, kui majandustegevuse puudujäägi katteks antav riigi toetus sellel eelarveaastal väheneb

<i>A hike of this kind to ensure fair incomes for farmers in all of Europe's regions is both justified and necessary</i>	Nimetatud toetuste tõstmise on Euroopa kõigi piirkondade põllumajandustootjate sissetulekute tagamise seisukohast põhjendatud ja vajalik	Nimetatud toetuste suurendamine on Euroopa kõigi piirkondade põllumajandustootjate sissetulekute tagamise seisukohast põhjendatud ja vajalik
--	---	---

3) Suured-väikesed on ka meid ümbritsevad **abstraktsed suured**, millel ei ole tasemetega palju pistmist. Osa neist arvutatakse sageduse järgi (*haigestumus, sündimus, elumus, suremus*) ja sagedus on suur või väike.² Kaal ja tähtsus on suured-väikesed, järelikult on samasugused ka *osakaal* ja *osatähtsus*. Tootlikkus on tootmismahu näitaja, seega on ka see suur või väike. Siia rühma kuuluvad ka *konkurents, turvalisus, panus, võrdväarsus, vajadus, tööpuudus, väärtus, vastutus* jm. On ka muid sõnu, mida saab mõõta pigem suuruse, mitte kõrguse järgi. Ometi eksitakse õige sõna leidmisel ja nagu enne öeldud, ei ole sealjuures mõjutajaks vahel isegi mitte originaalkeel.

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>While this is being offered by Job Centres, they are currently flooded with demand from unemployed workers and not always able to cope</i>	Kuigi tööhõivekeskused pakuvad seda teenust, on nõudlus hetkel väga kõrge ja keskused ei suuda alati sellele vastata	Kuigi tööhõivekeskused pakuvad seda teenust, on nõudlus hetkel väga suur ja keskused ei suuda alati sellele vastata
<i>Innovative projects/companies exhibit a high risk of failure</i>	Uuenduslike projektide/ettevõtete puhul on läbikukkumise oht kõrge	Uuenduslike projektide/ettevõtete puhul on läbikukkumise oht suur
<i>... to keep its competitive edge in this field and continue to invest in high-risk research</i>	... jätkama investeerin-gute tegemist kõrge riskiga teadustegevusse	... jätkama investeerin-gute tegemist suure riskiga teadustegevusse

² Maire Raadik, *Kõrge, kõrgenema, kõrgendama*. – Keelenõuanne soovitab. Tallinn, 1996, lk 15; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid/kqrge.html>.

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>The purpose of these actions is not to distort prices and secure a low volatility on the market</i>	Sellise kontrolli eesmärk ei ole hindu moonutada ja tagada turu madal volatiilsus	Sellise kontrolli eesmärk ei ole hindu moonutada ja tagada turu vähene ~ väike volatiilsus ~ heitlikkus
<i>At the same time, low birth rates and a shrinking workforce threaten the EU's political and economic role</i>	Samal ajal ohustavad madal sündimus ja tööjõu kahanemine EL poliitilist ja majanduslikku rolli	Samal ajal ohustavad väike sündimus ja tööjõu kahanemine ELi poliitilist ja majanduslikku rolli
<i>... support measures to small and medium-sized enterprises, to raise productivity and employment</i>	... toetusmeetmed väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete tootlikkuse ja tööhõive tõstmiseks	... toetusmeetmed väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete tootlikkuse ja tööhõive suurendamiseks
<i>Its impact and effectiveness should be decisively strengthened by increasing the ex-ante dimension of the process, and by giving it teeth</i>	Selle mõju ja tõhusust tuleks otsustavalt tõsta , suurendades protsessi ennetavat mõõdet ja muutes selle paremini suunatuks	Selle mõju ja tõhusust tuleks otsustavalt kasvatada , suurendades protsessi ennetavat mõõdet ja muutes selle sihipärasemaks
<i>The proportion of confidential data rises considerably with the regional level of detail</i>	Konfidentsiaalsete andmete osakaal tõuseb piirkondliku jaotuse korral märgatavalt	Konfidentsiaalsete andmete osakaal suureneb piirkondliku jaotuse korral märgatavalt
<i>These studies are considered to be further away from the market than the project itself, and therefore relatively high aid intensities can be accepted</i>	Leitakse, et kõnealused uuringud on kaugemal turust kui projekt ise ja seetõttu saab heaks kiita abi suhteliselt kõrge osatähtsuse	Leitakse, et kõnealused uuringud on turust kaugemal kui projekt ise ja seetõttu saab heaks kiita abi suhteliselt suure osatähtsuse
<i>... introducing EU performance requirements promoting very low energy buildings</i>	... kehtestada ELi tõhususnõuded, millega soodustatakse väga madala energiatarbega hoonete ehitamist	... kehtestada ELi tõhususnõuded, millega soodustatakse väga väikese energiatarbega hoonete ehitamist

<i>Faced with this low turnout, the European Parliament, the European Council and the Commission identified the elections as the main inter-institutional communication priority for 2009</i>	Madala valimisaktiivsuse tõttu nimetasid Euroopa Parlament, Euroopa Ülemkogu ja komisjon valimised 2009. aasta institutsioonidevahelise teavitustöö prioriteediks	Väikese valimisaktiivsuse tõttu nimetasid Euroopa Parlament, Euroopa Ülemkogu ja komisjon valimised 2009. aasta institutsioonidevahelise teavitustöö prioriteediks
<i>A consolidated list of events of major importance for Belgium is contained, incidentally, in the agreement ...</i>	Konsolideeritud nimekiri Belgia jaoks kõrgendatud huvi pakkuvate sündmuste kohta on esitatud ka ... lepingus	Konsolideeritud nimekiri Belgia jaoks suurt huvi pakkuvate sündmuste kohta on esitatud ka ... lepingus
<i>Policies should create a framework for innovative SMEs that have the potential for high added value</i>	Poliitikatega tuleks luua raamistik innovaatiliste VKEde jaoks, kellel on kõrge lisandväärtuse potentsiaal	Poliitikaga tuleks luua raamistik innovaatiliste VKEde jaoks, kellel on suure lisandväärtuse potentsiaal

4) Ka **olendite, esemete või nähtuste omadused** on pigem kvalitatiivsed näitajad, mida ei ole võimalik pügalatega mõõta. Nii nagu *imestus, hirm või hämmastus* on suur või väike, nii on seda ka *pädevus, soov, tahe, suutlikkus, võime, oskus* jms. Viimase puhul tuleb rõhutada, et samamoodi käituvad ka liitsõna *kutseoskus* ja selle võõrsõnaline vaste *kvalifikatsioon*.

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>... overwhelmingly going to least developed countries with a high absorption capacity</i>	... valdav osa läheks kõrge toetuste vastuvõtmise suutlikkusega vähim arenenud riikidele	... valdav osa läheks suure toetuste vastuvõtmise suutlikkusega vähim arenenud riikidele
<i>Drivers' attentiveness falls almost as much as a result of tiredness as it does under the influence of alcohol</i>	Autojuhtide tähelepanuvõime langeb nii väsimuse tõttu kui ka alkoholi toimet	Autojuhtide tähelepanuvõime väheneb nii väsimuse tõttu kui ka alkoholi toimet

Nii kõrge kui ka suur

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>Nevertheless, there are parts of the population (offline, young people, low income) where the level of media literacy and regulatory awareness is clearly much lower</i>	Siiski osal elanikkonnast (kellel puudub internetiühendus, noored, madala sissetulekuga) on meediaoskus ja regulatiivne teadlikkus ilmselgelt madalam	Siiski on osal elanikkonnast (kellel puudub internetiühendus, noored, väikese sissetulekuga) meediaoskus ja regulatiivne teadlikkus ilmselgelt väiksem
<i>High unemployment rates, especially among the low-skilled, the young, older workers, migrants and people with disabilities</i>	Tööpuuduse kõrged määrad, eelkõige madala kvalifikatsiooniga töötajate, noorte, vanemaaliste töötajate, siserändajate ja puuetega inimeste hulgas	Tööpuuduse kõrge määr, eelkõige väikese kvalifikatsiooniga/kutseoskusega töötajate, noorte, vanemaaliste töötajate, siserändajate ja puuetega inimeste hulgas
<i>At the same time, euro-area members have a strong incentive to deepen the Internal Market</i>	Samal ajal on euroala liikmetel kõrge motivatsioon arendada siseturgu	Samal ajal on euroala liikmetel suur motivatsioon ~ tahtmine ~ soov arendada siseturgu
<i>The creation of a common External Action Service, could considerably enhance the coherence and effectiveness of the EU in this field</i>	Ühise välisteenistuse loomine võib märkimisväärselt tõsta ELi järjekindlust ja tõhusust kõnealuses valdkonnas	Ühise välisteenistuse loomine võib märkimisväärselt suurendada ELi järjekindlust ja tõhusust kõnealuses valdkonnas
<i>In regions with the potential to catch up rapidly with the rest of the EU, ...</i>	Piirkondades, kus on kõrge potentsiaal jõuda kiiresti järele ülejäänud ELile, ...	Piirkondades, kus on (suur) potentsiaal jõuda kiiresti järele ülejäänud ELile, ...

- 1) Mõned rahalist väljendust kandvad sõnad võivad olla nii kõrge/madalad kui ka suured/väikesed. Nendeks on kaua aega rahvalikus kasutuses olnud *palk, pension, stipendium, maksud*,³ uuematest sõnadest lisandub siia rühma *aktsiis*.

<i>kõrge-madal, tõusma-langema</i>	<i>suur-väike, suurenema-vähene</i>
Peamine tõmbejõud on arvatavasti kõrge palk	Riigiettevõtte juhi suur palk tuleneb vastutusest
Ainuke ning lihtne võimalus on vähendada pensionialiste arvu ehk julgemalt tõsta vanaduspension	Pensionide indekseerimine 2002. aasta 1. aprillist seab riiklike pensionide suurendamise vastavusse elukallidusega ja sotsiaalmaksu laekumisega
Madala stipendiumi kompenseerimiseks aga on meie tudengitel ju juba teist aastat võimalus teenida lisatasu õppetööassistentidena	Ka on väga raske motiveerida töötut osalema teenustes, kui makstav stipendium on väike
Üleilmsest finantskriisist pääsemiseks on Ungari valitsusel kavas tõsta käibemaksu ja langetada tööjõumakse	II pensionisamba riigipoolsete maksete suurendamine jätkub kokkulepitud korras
Kütteks kasutatava küttaaine aktsiisid on erinevad mõnes riigis järgmisel viisil – Belgias madalam ca 15%, Itaalias – kolm korda kõrgem , Küprosel – kaks korda madalam , ...	Aga tarbijate suunamiseks ja teadlikkuse kasvatamiseks on aktsiis ikkagi liiga väike

- 2) Ka murrulistes ühikutes mõõdetavaid suuruseid võib vaadelda tasemena, seega *kõrgete ja madalate, tõusvate ja langevatena*.⁴ Et aga tõlkija või kirjutaja ei pruugi alati teada, kas mingi suurus on saadud suhtarvuna või muu tehte tulemusena, ei tohiks selle suureks-väikeseks pidamine ka vale olla, sest seda võidakse lugeda eelkirjeldatud abstraktsete suuruste hulka.

³ *Ibid.*, lk 14–17.

⁴ *Ibid.*, lk 15.

kõrge-madal, tõusma-langema	suur-väike, suurenema-vähenema
Kalavarud on suures ohus, kui nende arvukus langeb alla „ennetuslikku taset (Bpa)”	Viimase 20 aasta jooksul on põllumajandusmaal elavate lindude arvukus vähenenud 20–25%
Kõrge saagikusega oliivipuude puhul on vaja mulda kaaliumiga rikastada	Ühenduse köögiviljakasvatuse saagikust saab veelgi suurendada , kui liikmesriigid kohaldavad turustamiseks lubatavate sortide suhtes võimalikult rangeid ühtseid eeskirju
... olles majanduslikult paljutöötav, avades äri võimalusi, aidates vähendada kulusid ja tõsta tööviljakust , parandades töötavate inimeste ja nende laste tervishoidu, haridust ja toitumust, toetades vaeste osalemist majanduses ja suurendades tööviljakust
Valemi kohaselt arvatades võidakse tulemuseks saada madal , keskmine või kõrge tootlus	Teatavate riigivõlakirjade suur tootlus on pannud mõnesid panku investeerima täiendavaid vahendeid kodumaistesse riigivõlakirjadesse

Kord kõrge, kord suur

Eelkõige majandus- ja pangandusvaldkonnas tekitab vahel eksitust see, et mõnel nähtusel võib olla nii summa, hulk kui ka tase. Inglise keeles jääb *määr* vahel kirja panemata ja sellest pole midagi, sest *high/low* võib väljendada kõiki kolme näitajat. Eesti keeles sõltub sellest aga sõnavalik. Nii näiteks on summadena väljendatav *intress, tulu, kulu* või nähtuse kui sellisena esinev *töötus, suremus* suured-väikesed, kuid nende *määrad* (sageli protsentides väljendatuna) on kõrge-madalad.

Laenuvõtja maksab suurt intressi, mis on kõrge intressimäära järgi välja arvatatud. Riik tõstab aktsiisimäära ja selle tulemusena on aktsiis suurem. Kriisi ajal oli töötus suur, töötusmäär tõusis kohati 20%ni. Vähihaigete suremus on vähenenud, selle määr on seega madalam. Tööjõukulu on suur – aastaga on kulumäär tõusnud 3%. Projekti tasuvusmäär on

madal, järelikult on selle tasuvus väike. Kui viivisemäära langetatakse, on viivis väiksem.

Tuleb tunnistada, et nii võõrkeele mõjul kui ka ökonoomsusprintsipi tõttu on majandus-, rahandus-, statistika- ja pangandustekstides üsna sageli ka *intress kõrge* ja *kulu madal, viivis tõuseb* ja *aktsiis langeb*. Vahel võib tõlkides olla raske hoomata, kummaga täpselt tegu on, liiati kui inglise keeles tikutakse *määr*a järjekindlalt ära jätma. Samuti mõistavad spetsialistid enamjaolt niigi, kas tegu on summa või määraga. Juhul, kui tekst on mõeldud oskusele valdajale ja sõna *määr* esineb selles peaaegu igas lauses, võiks ehk pisukest kombelõtvust ka möönda. Ent üldjuhul kipub siis ülekaalu võtma *kõrge-madal* ja *suur-väike* läheb meelest. See pärast ei tasu seda tähenduse ühtlustumise mööndust soovitusseks pidada. Teadlik tõlkija ja kirjutaja võiks siiski summat, hulka ja määra eristada.

kõrge või miski muu

Mõnda keelendit saab iseloomustada nii sõnadega *kõrge-madal* ning *tõusma-langema* kui ka muude omadus- ja tegusõnadega.

<i>kõrge/madal, tõuseb/langeb</i>	Veel omadussõnu	Veel tegusõnu
<i>hind</i>	odav, soodne, taskukohane, jõukohane, mõistlik, kallid	odavneb, muutub soodsamaks, kallineb, kerkib, stabiliseerub
<i>(valuuta)kurs</i>	odav, soodne, hea, tugev, kallid, halb, kehv, tagasihoidlik, nõrk	odavneb, nõrgeneb, kallineb, tugevneb, stabiliseerub

suur või miski muu

Samamoodi on sõnu, mis pole üksnes *suured*, vaid võivad koos käia ka mõne muu omadus- või tegusõnaga.

<i>suur/väike, suureneb/väheneb</i>	Veel omadussõnu	Veel tegusõnu
<i>inflatsioon</i>	kiire, hoogne, jõuline, tempokas, vähene, mõõdukas, aeglane, tagasihoidlik, vaashoitud	kiireneb, hoogustub, taastub, aeglustub, pidurdub, seiskub
<i>kasv areng</i>	kiire, hoogne, jõuline, tempokas, plahvatuslik, elav, vähene, mõõdukas, aeglane, jõuetu, loid, rammetu, tasane, nigel, kidur, vilets, kesine, vaevumärgatav, hillitsetud, tagasihoidlik, vaashoitud	kiireneb, hoogustub, elavneb, toibub, taastub, aeglustub, lakkab, soikub, pidurdub, taandub, kiratseb, raugneb, seiskub, jääb kängu, on halvatud
<i>voog vool</i>	kiire, hoogne, jõuline, tugev, tempokas, tormiline, vähene, mõõdukas, jõuetu, loid, rammetu, tasane, vaevumärgatav, nõrk, tagasihoidlik, vaashoitud	kiireneb, hoogustub, elavneb, taastub, aeglustub, lakkab, soikub, raugneb, pidurdub, seiskub
<i>mõju</i>	hea, tugev, soodne, sügav, piirav, ebasoodne, kahjulik, halb, tagasihoidlik	tugevneb, süveneb, nõrgeneb, leeveneb, saab kärpida, piirata
<i>konkurents</i>	tihe, tugev, hea, terav, elav, nõrk, hõre, kesine, kasin	tiheneb, tugevneb, teravneb, elavneb, väheneb, kahaneb, hõreneb, nõrgeneb
<i>teadlikkus</i>	hea, sügav, kesine, kasin, vähene	paraneb, süveneb, halveneb
<i>saak</i>	hea, suur, rohke, rikkalik, halb, kehv, kasin, nigel, napp	paraneb, halveneb
<i>oskus</i>	hea, suurepärase, halb, kesine, kasin, napp	paraneb, täieneb, halveneb
<i>lõhe</i>	avar, lai, kitsas, ahas	laieneb, avardub, kitseneb, aheneb
<i>korrelatsioon</i>	tugev, nõrk	tugevneb, nõrgeneb

Ei kõrge ega ka suur, vaid miski muu

On mõned sõnad, mida ei saagi suuruse ega kõrgusega hinnata, sest nende puhul puudub mahuline ja tasemeline mõõde. Suuruse ja pügalate asemel saab neid vaadelda kvalitatiivselt. Ometi teeb tõlkija või kirjutaja tihti valiku eeskätt sõna *kõrge* ja sellega sobivate tegusõnade hulga. Tabeli viimased näited ei pärine Euroopa Liidu Teatajast, kuid on üldtekstides nii levinud, et väärivad kirjeldamist.

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>LASTMINUTE.COM had acquired a sizeable reputation in the United Kingdom</i>	LASTMINUTE.COM oli Ühendkuningriigis omandanud kõrge maine	LASTMINUTE.COM oli Ühendkuningriigis omandanud hea maine
<i>As I watched various television channels, it became apparent that, regrettably, that ship was merely intent on a strike against Israel and raising Hamas's profile</i>	Ma vaatasin mitmesuguste telekanalite saateid ning nendest ilmnes, et kahjuks taheti selle laevaga anda üksnes vastulööki Iisraelile ja tõsta Hamasi mainet	Ma vaatasin mitmesuguste telekanalite saateid ning nendest ilmnes, et kahjuks taheti selle laevaga anda üksnes vastulööki Iisraelile ja parandada Hamasi mainet
<i>Obstacle to modal shift from private to public transport is often the low quality of service, slowness and unreliability of public transport</i>	Üleminekul isiklikult transpordilt avalikele transporditeenustele on sageli komistuskiviks teenuste madal kvaliteet , avalike transporditeenuste aeglus ja ebakindlus	Üleminekul isiklikult transpordilt avalikele transporditeenustele on sageli komistuskiviks teenuste halb kvaliteet , avalike transporditeenuste aeglus ja ebakindlus
<i>... how to raise the quality of higher education across Europe as a means of increasing Europe's competitiveness</i>	... kuidas tõsta kõrghariduse kvaliteeti kogu Euroopas kui Euroopa konkurentsivõime tugevdamise vahendit	... kuidas parandada kõrghariduse kvaliteeti kogu Euroopas kui Euroopa konkurentsivõime tugevdamise vahendit

Originaallause	Normipäratu variant	Normipärane variant
<i>At the same time, production of good quality compost would contribute to enhanced soil quality</i>	Samuti aitaks kõrge-kvaliteedilise komposti tootmine parandada mulla kvaliteeti	Samuti aitaks kvaliteet-komposti ~ kvaliteetse ~ hea kvaliteediga komposti tootmine parandada mulla kvaliteeti
<i>Compared to other Member States, the British have a very low level of knowledge about the euro</i>	Võrreldes liikmesriikidega on brittidel väga madalad teadmised eurost	Võrreldes liikmesriikidega on brittidel väga vähesed ~ napid ~ kesised ~ nigelad ~ kehvad ~ pealiskaudsed teadmised eurost
<i>Open markets need a framework that ensures fair competition and high standards for safety and security</i>	Avatud turud vajavad raamistikku, mis tagab ausa konkurentsi ning kõrged lennuohutus- ja julgestusstandardid	Avatud turud vajavad raamistikku, mis tagab ausa konkurentsi ning karmid ~ ranged lennuohutus- ja julgestusstandardid
<i>The need to provide for high safety standards for the transport of radioactive materials in all 27 Member States</i>	Kõigis 27 liikmesriigis tuleb radioaktiivsete materjalide veol tagada kõrged ohutusnormid	Kõigis 27 liikmesriigis tuleb radioaktiivsete materjalide veol tagada ranged ~ karmid ohutusnormid
<i>... for example by raising the qualitative threshold for the countries that largely exceed the average participation rate in the Programme</i>	... näiteks tuleks tõstata nõudeid kvaliteedile nende riikide puhul, kus programmi osalemismäär on keskmisest kõrgem	... näiteks tuleks karmistada ~ range-maks muuta nende riikide kvaliteedinõudeid , kus programmi osalemismäär on keskmisest kõrgem
	Need eksperdid on enamuses vanemametnikud, juristid, kellel on kõrged teadmised süüdistamisest ja uurimisest	Need eksperdid on enamuses vanemametnikud, juristid, kellel on rohked ~ sügavad ~ rikkalikud teadmised süüdistamisest ja uurimisest
	Eesti sai 2 punkti, mis on taas kõrge tulemus	Eesti sai 2 punkti, mis on taas hea ~ suurepärane tulemus

Märkus 1. Selles tabelis on *normi* käsitletud üksnes reegli, ettekirjutuse tähenduses. Kui räägitakse kehtestatud hulgast või kogusest, siis sobiks hoopis *suur-väike norm*, tavapärase või keskmise piiridesse mahtuvat suurust ja kvaliteeti silmas pidades võib kõne alla tulla ka *kõrge-madal norm*.⁵

Märkus 2. Mõne eelnimetatud sõnaga tekib ka raskusi. Mida hakata peale siis, kui toode on kvaliteetkaubast pisut kehvemate omadustega, kuid sellegipoolest müügi- ja tarbimiskõlbulik?

*When salmon backbones are not disposed of at the packing station where the filleting takes place, they will mostly be sold as **low-end products**.*

*Kui lõhe selgroogu fileerimisel pakkimisjaamas kasutuselt ei kõrvaldata, müüakse seda enamasti **madalakvaliteedilise tootena**.*

Siin lauses ei saa rääkida ebakvaliteetsest ega ka madala või halva kvaliteediga tootest, sest sellega kaasneb teatav hinnangulisus. On ju üsna selge, et poes jääks sel viisil kirjeldatud kaup lihtsalt müümata. Ehk väljendaks suuremat neutraalsust sõna *vähe(m)kvaliteetne*? Kaaluda võib ka teisi tõlkevariante: *low-end product* võib olla ka näiteks *odavam* või *soodsama hinnaga toode*.

tase on tarbetu

Teinekord kiputakse teise keele küüsi jääma ning seetõttu jõuavad eesti keelde kantseliitlikud ja tarbetud fraasid ja väljendid. Üks näide on sõna *tase* äratõlkimine ka siis, kui seda tegelikult vaja ei ole. Selle ärajätmisel ei tohi aga unustada, et *tasemega* fraas nõuab üht, *tasemeta* väljend aga teist omadussõna.

Originaallause	Kohmakam variant	Selgem variant
<i>... show a low level of punctuality in rail freight services</i>	... näitab, et raudtee-kaubaveoteenuste täpsuse tase on madal	... näitab, et raudtee-kaubaveoteenuste täpsus on väike
<i>The sampled companies of the Union industry maintained their stocks at a low level</i>	Liidu tootmisharu valimisse kaasatud äriühingud hoidsid oma varude taseme madalana	Liidu tootmisharu valimisse kaasatud äriühingud hoidsid oma varud väikesed

⁵ Näited leiab „Eesti keele seletavast sõnaraamatust”; <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=norm&F=M>.

Originaallause	Kohmakam variant	Selgem variant
<i>The accounting results were strongly affected by the very low levels of absolute interest rates, which reduced the level of financial income</i>	Raamatupidamisandmeid mõjutas tugevalt absoluutsete intressimäärade väga madal tase , mistõttu finants-tulu vähenes	Raamatupidamisandmeid mõjutasid tugevalt väga madalad absoluutsed intressimäärad , mistõttu finantstulu vähenes
<i>... especially when the level of that support is relatively low, maintaining the same high conditionality reflects a political inflexibility</i>	... eriti kui selle toetuse tase on üsna madal , näitab sama karmide tingimuste järgimine poliitilist paindumatust	... eriti kui see toetus on üsna väike , näitab sama karmide tingimuste järgimine poliitilist paindumatust
<i>The comparatively low levels of entrepreneurship in the EU call into question Europe's ability to foster growth and jobs</i>	Ettevõtluse suhteliselt madal tase ELis seab küsimuse alla Euroopa suutlikkuse edendada majanduskasvu ja tööhõivet	ELi suhteliselt tagasihoidlik ~ vaoshoitud ~ hillitsetud ~ loid ettevõtlus seab küsimuse alla Euroopa suutlikkuse edendada majanduskasvu ja tööhõivet

Kuigi suurt osa praegu levinud sõnadest saab kirjeldada teatava süsteemi järgi, leidub ikkagi selliseid, mida on muutnud rahvakeel, tõlke mõju või tava. Seepärast ei saa kõiki keelendeid süsteemi paigutada.

Üks selliseid sõnu on *rõhk*. Jõud, mida avaldab survepress, peaks olema suur või väike. Ent meditsiinis on vererõhk *kõrge* või *madal*, meteoroloogias on *kõrg-* ja *madalrõhkkond*. Sellele on antud selgitus, et kuna vererõhku ja rõhkkonda saab pügalate järgi mõõta, siis on *kõrge* ja *madal* nendes sõnades võimalik. Vastuseta aga jääb, milline on näiteks *silmarõhk*.

Teine on *indeks*, mis on oma olemuselt suhtarv ja peaks seetõttu olema pigem *kõrge* või *madal*, kuid näiteks voolavusindeksi ühik on g/min, mis näitab mahtu ja eeldab omadussõna *suur* või *väike*.

Kolmas küsimus on *tempoga*, mis võib olla suur, väike, kiire, aeglane, kuid tegusõnadest on ÕSiski antud näide *tõstab või suurendab tempot*.

Lahtiseks jäävad ka eksamil antavate punktide ja sõna *sisaldus* omadused. Nende ja paljude teiste puhul tulebki teksti kirjutajal ise oma loogikat kasutada ja mõelda, milline variant millisesse konteksti sobib. Maire Raadik on Uno Mereste kaudu selgitanud rusikareeglit: hulgad ja mahud on eesti keeles tavaliselt suured või väikesed ja muutudes suurenevad ~ kasvavad või vähenevad ~ kahanevad, tasemed ja määrad on aga kõrged või madalad ja tõusevad või langevad ~ alanevad.⁶ Suurenemise-vähennemise all mõeldakse tavaliselt seda, et midagi kasvab-kahaneb kas mahu, arvu või väärtuse poolest, tõusmise-langemise korral liigub aga näitaja sageli üles või alla.

⁶ Maire Raadik, *Kõrge, kõrgenema, kõrgendama*. – Keelenõuanne soovitab. Tallinn, 1996, lk 17; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid/kqrge.html>.

KAS EKSPORTÕUN VÕI EKSPORDIÕUN?

Liitsõnu saab moodustada mitmel viisil. Eesti keeles käib see enamjaolt nii, et kaks, kolm või neli sõna liidetakse üksteise otsa ja tekibki liitsõna. Sellega erineb näiteks indoeuroopa või slaavi keeltest, kus kasutatakse rohkem sõnaühendeid või eessõnu.

Sageli on keeruline valida, kas liitsõna põhiosale liidetava täiendosa kääne peab olema omastav või nimetav. Lõplikult seda ära õppida on raske, sest kõrvalekaldumisi on väga palju ja neid lisandub pidevalt. Samuti on piir kahe liitumisvormi vahel teinekord hägune. Selle artikli eesmärk ei ole anda lõplikke reegleid, vaid katse mõnda asjaolu olemasolevate allikate toel selgitada. Käsitluse alla tulevad üksnes kaheosalised liitsõnad, mis koosnevad nimisõnadest.

NIMETAVALINE LIITUMINE

Täiendosa ülesandeid on raske üheselt määratleda. Tiiu Ereli „Terminiõpetuses”¹ ja eesti keele käsiraamatus² on seda tehtud täiend sõnade tähenduse, päritolu ja vormi järgi. Tähenduse alusel saab täiendosa jagada kolmeks. See võib märkida

1) vahendit, mille abil miskit tehakse; näiteks sõnades *õhkpidur*, *vesiveski*, *polthiide*, *liimkõide* näitavad täiendosad *õhk-*, *vesi-*, *polt-*, *liim-* vahendit, mida on põhiosaga väljendatud eseme või nähtuse talitlemiseks-toimimiseks vaja;

¹ Tiiu Erelt, Terminioõpetus. Tartu, 2007, lk 261–264.

² Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 2007, lk 405–406; <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=4&p1=3&id=337>.

2) võrdlust, näiteks kuju või koostise järgi: tükksuhkur on tüki kujuline, sõnas *mullpakend* on täiendosaks võrdluse, korteremaja koosneb korteritest;

3) seda, kes või mis on see isik, ese või nähtus peale selle, mida ütleb tema kohta põhiosana; näiteks saab sõnade *vöötlood*, *värvkate*, *taustteave* puhul mõelda, et kood on ühtlasi vööt, kate on ühtlasi värv, teave on samal ajal ka taust.

Vormi ja päritolu poolest võib eristada ka neljandat nime-tavalise liitumisega liitsõnarühma. Sinna kuuluvad

4) ammu juurdunud sõnad, mis on sageli üle võetud tervikkujul: *sportauto*, *signaallamp*, *detektiivromaan*, etümoloogiasõnaraamatu³ järgi ka *lampkast*, *tungraud*. Tiiu Erelt liigitab siia veel sõnad *anood-*, *katood-*, *finants-*, mille nimetavaline liitumine on üldistunud kõikides sõnades.⁴

OMASTAVALINE LIITUMINE

Nagu nimetava käände puhul, on ka omastavalise liitumise reegleid kirjeldatud nii tähenduse kui ka vormi abil. Eesti ortograafia kohaselt⁵ on liitsõna täiendosa omastavas käändes siis, kui see näitab liiki, laadi või sihilisust. Rein Kull⁶ on sõnade kokku- ja lahkukirjutamist uurides leidnud, et ainsuse omastavaga kokkukirjutamine peab tingima liitsõna uue, liigimõistelise sisu. Liigimõistelised on tema sõnul nimetused, mis tähistavad asju, esemeid või nähtusi, mida on palju ja erisuguseid. Eesti keele käsiraamatus⁷ on eelnimetatutele lisatud ka kuuluvust ja otstarvet näitavad

³ Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar, Eesti etümoloogiasõnaraamat. Tallinn, 2012.

⁴ Tiiu Erelt, Terminioõpetus. Tartu, 2007, lk 263.

⁵ Tiiu Erelt, Eesti ortograafia. Tallinn, 2005, lk 40.

⁶ Rein Kull, Kokku- ja lahkukirjutamise probleemjuhtumeid. – Õiguskeel 1998, nr 2, lk 38.

⁷ Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 2007, lk 406; <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=4&p1=3&id=337>.

sõnad. Igal juhul saab öelda, et omastavalise liitumise tähenduslik üldtunnus on liigilisus. Seda kajastab ka üldreegel:

1) täiendosa on omastavas, kui ta märgib põhisõnaga väljendatud mõiste liiki või laadi, näiteks *lepinguosaline* on teatavat liiki osaline, *veoteenus* on teatavat laadi teenus.

Mõnikord saab liigimõistelised täiendosad jagada veel kitsamatesse rühmadesse.

2) Kuuluvusseosega täiendosa näitab omamist ehk seda, mille alla või juurde põhisõna kuulub. Näiteks *struktuuriüksus* on üksus, mis kuulub struktuuri alla, *nisuseeme* on seeme, mis kuulub nisule, *sooblinahk* on nahk, mis kuulub või kuulus sooblile, *sisendihind* ja *-kulu* on sisendi soetamiseks minev hind või kulu.

3) Sihilise tähendusega täiendosa näitab, millele põhiosa on suunatud või mis on selle siht. Näiteks *laenuandja* annab laenu, *dokumendihaldus* on haldus, mis on suunatud dokumentidele, *peokorraldus* on korraldus, mille siht on pidu, *metsakaitse* on kaitse, mida rakendatakse metsa nimel, *isikutuvastuse* mõte on tuvastada isik.

4) Otstarvet väljendav täiendosa näitab, mille jaoks põhisõna on. Näiteks *väärtpaberibörs* on börs väärtpaberite jaoks, *maksudeklaratsioon* on deklaratsioon maksude jaoks, *lihakirves* on kirves liha jaoks.

Vormi järgi võib leida veel kaks rühma, mille puhul on liitumine omastavaline.

5) *mõte*-tüüpi sõnad: *happekindlus*, *hindepunkt*, *hooldekodu*, *jätekihht*, *kaldenurk*, *kinkeleping*, *seemnevili*, *tõlkelaen*.

6) Täiendõna võib mõnel juhul olla mitmuse omastavas. Kindlad mitmuses liitujad on *mehed*, *naised*, *lapsed*, *noored* ja *vanad*, näiteks *meestejuuksur*, *naistemees*, *lasteaed*, *noorteõhtu*, *vanadekodu*, peale selle veel mõned: *käterätik*, *keeltekool*, *võõrastemaja*, *pühadesai* jm.

Mitmusliku liitmisega kiputakse teiste keelte mõjul paraku üle pingutama. Eesti keeles annab mitmuslikku sisu edasi ka ainsus,

seepärast on eelistatav *toiduainetööstus*, *arvevabrik*, *arvutihool-daja*, *kuluaruanne*, *andmekogum*, *autoremont*, *dokumendiloetelu*, *rehvivahetus*, *kodanikuühendus*, *kaubavedu*.

Üsna levinud kõrvalekalle on võõrsõnaga *ekspert*, mida kiputakse liitma nimetavaliselt. Siin aga peaks kehtima seesama üldreegel, et liitmisel muutub mitmus ainsuseks – seega on *ekspertide arvamus* või *hinnang* lühemalt *ekspertiarvamus* või *-hinnang*, *ekspertide komisjon* ja *ekspertide rühm* aga *ekspertikomisjon* ja *-rühm*.

On ka üks vastupidine näide, kus keelekasutajat tuleb innustada mitmust kasutama. Terminina on soovitud kasutusele võtta sõna *lapspornograafia*. Selline liitumine ei ole aga kooskõlas ühegi nimetava käände kasutamise reegluga – täiendosa *laps* ei ole vahend, võrdluse, see, mis ta ise on, ega ka ammujuurdunud sõna. Et *laps* liitub üldjuhul mitmuse omastavas, on korrektne *lastepornograafia*.

NII NIMETAVALINE KUI KA OMASTAVLINE LIITUMINE

1) Mõlemad liitumisvariandid on võimalikud siis, kui täiendosa tähistab ainet või materjali.⁸ Võib öelda näiteks *klaasuks*, *pilbaskatus*, *fliisjakk*, *värvkate*, *kuldmünt*, *palkmaja*, aga ka *jänesepraad*, *maasikamoos*, *liivakast*, *apelsinimahl*. Omastavaline liitumine on omasem sõnades, kus põhisõna väljendab mingit kogu või hulka: *rauatükk*, *vihmapüisk*, *klaasikild*, *kurgikilo*, *leivakäär*, *juustuviil* jms.

Eesti keele käsiraamatus on püütud nimetavalist ja omastavalist liitumist ka eristada. Kui sisuliselt on tähtsam põhisõna, siis soovitatakse eelistada nimetavat käänet. Sõnades *plüüskar*, *nahkdiivan*, *plekkämber*, *laudvooderdis* ei saa ainuüksi sõnadest *plüüs* või *nahk* aru, millega on tegu, põhirolli kannab *karu*

⁸ *Ibid.*, lk 406–407.

või *diivan*. Omastav kääne on aga ülekaalus siis, kui põhisisu väljendab täiendosa – näiteks sõnade *lumehelvest*, *kasepuit* või *liivakoorem* asemel saab kirjutada ka *lumi*, *kask* või *liiv*, ilma et üldine sisu muutuks. Siiski on mööndud selle põhimõtte kõikuvust tegelikus keelekasutuses. Võtame kasvõi liigisõnad, mille järelosaks on *õli*: *rapsiõli*, *päevalilleõli*, *seesamiõli*, *maisiõli*, *oliiviõli* jm on omastavalise liitumisega, kuigi neid ainult täiend sõnaga asendada ei saa.

2) Kui vaadelda täiend sõna vormilisest küljest, siis võib mõlemas käändes olla ka *ne-* ja *s-*sõna. Lähemalt on seda käsitlenud Tiiu Erelt ja Rein Kull⁹, kes leiavad, et keele kujunemise käigus võib algselt aluseks olnud omastav kääne lüheneda. Sellisel lühene misel on kolm keeleajaloolist faasi. Esimeses kirjutatakse *ne-* ja *s-*sõna omastavas käändes ja järgmisest sõnast lahku (*seaduse esin daja*, *majanduse haru*, *avastamise rõõm*, *abiellumise iga*). Teises faasis hakatakse sedasama vormi kokku kirjutama, tekib *se-*lõpu line üleminekuvariant, mis kaasab eeskätt *us-*sõnad (*seaduseandja*, *mõistuseabieli*, *haigusetehtaja*, *tarkusehammas*, *puhkuseavaldus*, *näitusesaal*). Kolmandas faasis lüheneb *se-*lõpp *s-*lõpuliseks ja täiendosa hakatakse püsivalt põhiosaga kokku kirjutama (*seadus andlus*, *haigushüvitis*, *kasutusjuhend*, *majandusharu*, *lähetuskulud*, *avastamisrõõm*, *hindamisalus*, *tootmismeetod*).

Kõik *ne-* ja *s-*sõnad ei ole korraga ühes faasis, vaid läbivad neid eri ajal. Seepärast on õigekeelsussõnaraamatus¹⁰ kirjeid, mis võimaldavad keelekasutajal valida kahe variandi vahel, sest mõnel sõnal ei ole ühe faasi läbimine veel lõppenud, kuid teine juba käib (*mõistus(e)abieli*, *puhkus(e)tasu*, *näitus(e)loom*, *tarkus(e)sõna*, *niiskus(e)sisaldus*).

Sel põhjusel ongi keeles omastavalise liitumisega *transpordi sektor* ja *keeleekspert* ning nende kõrval *ehitussektor* ja *majan-*

⁹ Tiiu Erelt, Terminõpetus. Tartu, 2007, lk 264–266; Rein Kull, Kokku- ja lahkukirjutamise probleemjuhtumeid. – Õiguskeel 1998, nr 3, lk 16–18.

¹⁰ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn, 2006; <http://www.eki.ee/dict/qs>.

dussektor või *õigusekspert* ja *haldusekspert*, mis näivad olevat nimetavas käändes, kuid on tegelikult lühenenud lõpuga. Rein Kulli järgi on sisutäpsem kõnelda nimetavakujulisest liitumise st, mis on oma tekkelt omastavalise liitumise erijuhtum, *ne-* ja *s-*sõnade algvormi lühenemine. Ka Tiiu Erelt ei soovita kirjel dada *us-*sõnu nimetavalise liitumise juures, et sõnamoodustajat mitte eksitada.

RASKED KOHAD

Meeles tuleb pidada, et nimetavalise liitumisega sõnad on oma semad oskuskeelele ja üldkeeles kaldutakse eelistama sageli omastavalist liitumist. Heaks näiteks on oskuskeele täpsemaid sõnamoodustusnõudeid sisaldavad nomenklatuurid. Näiteks keemianomenklatuuri järgi moodustatakse keemiliste ainete ja ühendite kirjeldamisel üksnes nimetavalise täiendosaga liitsõnu: *vasksulfaat*, *raudkloriid*, *ammooniumnitraat*, *fosforhape*, *alumiiniumhüdrokksiid* jne. Triviaalnimetused tavatsevad aga kõikuda kahe käände vahel – happenimetused liituvad enamjaolt nime tavalise täiendosaga (*sidrunhape*, *soolhape*, *askorbiinhape*), aga paljud teised, sageli rahvapärased nimetused omastavas käändes täiendosaga (*lõngaõli*, *veresool*, *söögisooda*, *seebikivi*, *kassikuld*).

Samuti kasutatakse ühe valdkonna liitsõnasarja moodustamiseks oskuskeeles sageli nimetavas käändes esiosaga liitsõnu¹¹, näiteks *ahiküte*, *gaasküte*, *elekterküte*, *aurküte*, ent üldkeeles on levinud ka *ahjuküte*, *gaasiküte*, *elektriküte*, *auruküte*. Seega võib liitumisviisi lähtekohaks olla ka ühtsus, mitte niivõrd tähendus või sõnatüüp ja -vorm.

Sageli eksitab keelekasutajat seesama võimalus liita täiendosa mõlemas vormis. Tiiu Erelt on toonud näite tüvedega *kontsert*- ja *kontserdi-*, leides, et liitumine arvestab täiendosa funktsiooni

¹¹ Tiiu Erelt, Terminõpetus. Tartu, 2007, lk 262.

korrekselt nii sõnades *kontsertaktus* ja *kontsertreis* kui ka *kontserdilaulja* ja *kontserdipublik*. Kahetine liitmisvõimalus aga põhjustab mõne sarja kuuluva sõna kõikuvuse. Näiteks on levinud *kontsertkoor*, kuigi korrektne oleks omastavaline *kontserdikoor*, nii nagu *kontserdiansambelgi*¹². Selle kõrvale võib asetada sarja tüvedega *ravim-* ja *ravimi-*: nimetavaliselt liituvad *ravimpreparaat*, *-tee*, *-küünal*, *-krae*, sest täiendosa näitab, mis põhisõnaga väljendatu on; omastav kääne on aga korrektne sõnades *ravimivorm*, *-tooraine*, *-allergia*, *-sõltuvus*, *-resistentsus*, *-tüisistus*, kus täiendosa näitab liiki. Ometi ei nähta vahel sarja tervikuna, vaid üksiksõnu, ja kaldutakse ühtsusest kõrvale.

Ka samade tüvedega sõnapaar võib olla nii nimetavalise kui ka omastavalise liitumisega, sest sellest oleneb selle mõte. *Raudkast*, *vineerkapp*, *kindluslinn*, *kuurortriik* on midagi muud kui *raudkast*, *vineerikapp*, *kindluselinn*, *kuurordiriik* – mõlemad on keeles vajalikud.

Ühtsust vähendavad ka sõnasarja liikmete erinev kirjpilt, kasutusharjumus või hääldusmugavus. Kui täiendosaks satub aastaaja nimetus, siis liidame ÕSi järgi omastavaliselt *suveülikool*, *suvepuhkus*, *suvekohvik* ja *talvemüts*, *talvepäike*, *talveilm*, aga nimetavaliselt *kevadhoogaeg*, *kevadkülv*, *kevadkontsert*, *sügisõhtu*, *sügisvihm*, *sügisuu*. Oskuskeeles on eelistatav siiski nimetavaline liitumine, sealjuures on kasutusel rahvapärane *tali*: *suvivili*, *talivili*, *suvikõrvits*, *suvileeklill*, *talisibul*, *talitsiitsitaja*. Ebahühtlus valitseb aga jällegi sõnapaaris *suveolümpia* ja *taliolümpia*.

VÕÕRSÕNALIITUMID

Keelde on tulnud palju uusi, alles väljakujunemata moodustusviisiga liitsõnu, millel on täiendosaks mõni võõrsõna. Nendel võiks allpool lähemalt peatuda.

¹² *Ibid.*, lk 264.

liising ja faktooring

Kuna võõrsõna on sageli läbipaistmatu sisuga, on see hägustanud ka loomulikku, keeletajust tulenevat liitsõnamoodustust. Maire Raadik nendib, et vanemas rahvakeeles eelistati tähenduse konkretiseerimiseks omastavat käänat, oskuskeeles ja uuemas kirjakeeles levib aga võõreesosade ülevõtmine ja rakedamine konsonantliitumusena. Selle taga, et *liising* ja *faktooring* kalduvad praegu liituma pigem nimetavaliselt, oletab ta inglise sõnade *leasing company* ja *leasing contract* otsetõlkelist mõju. Kui aga inglise keel eeskujuga ei anna, eelistatakse omastavalist – *lessor* tõlgitakse probleemivabalt *liisinguvõtjaks* ja *lessee* *liisinguandjaks*.¹³ Seepärast tasub võrrelda võõrsõna mõne omasõnaga, mille moodustusmall on juba välja kujunenud. Liising ja faktooring on mõlemad tehingud ja sõnaga *tehing* võrdlemine ongi enamjaolt liitumisel abiks, eriti omastava liitumise puhul. Maire Raadik on kirjeldanud *liisingu* ja *faktooringu* liitumismalle.¹⁴ Olgu siinkohal toodud samalaadne tabel koos selgitustega.

Tabel 1. Liitumine sõnadega *liising* ja *faktooring*

<i>liising-, faktooring-</i>	
liisingteenus	Täiendosa näitab, mis põhisõnaga väljendatu on – teenus ja tehing on ühtlasi liising ja faktooring
liisingtehing	
faktooringteenus	
faktooringtehing	
liisinglaen	Täiendosa näitab vahendit – laen või finantseerimine käib liisingu ehk liisimise abil
liisingfinantseerimine	

¹³ Maire Raadik, Panganduskeel. Tallinn, 2005, lk 59–61.

¹⁴ *Ibid.*, lk 62.

<i>liisingu-, faktooringu-</i>	
liisinguobjekt	Täiendsõna näitab põhisõna liiki või laadi – tegu on teatavat liiki objekti, makse, ettevõttega
liisingumakse	
liisingufirma	
liisinguintress	
liisingukäive	
faktooringuettevõte	
faktooringuintress	
faktooringukäive	
faktooringuvõlgnik	
faktooringuaruanne	
liisingutähtaeg	Täiendosa on sihitelik – andja, võtja jm siht on liising ja faktooring, vrd <i>laenuandja</i> jm
liisinguandja	
liisingutaotleja	
liisinguvõtja	
liisinguvara	Täiendosa näitab otstarvet – leping, taotlus jm on mõeldud liisingu ja faktooringu jaoks
liisinguperiood	
liisinguleping	
liisingutaotlus	
liisinguosakond	
faktooringuleping	
faktooringutaotlus	
faktooringulimiit	

Märkus. *Liising-* ja *faktooringtehingu* kõrval tekib küsimus, miks on kasutusel *laenutehing*. Esiteks on *laen* vana omasõna, *liising* ja *faktooring* aga võõrsõnad, millel on tugevam kalduvus nimetavaliselt liituda. Teiseks tähendab *laen* summat, mistõttu ei saa *laenutehingut* võrdsustada *laenuga*, nagu *liisingtehingut* saab võrdsustada *liisinguga*.

maakler, audiitor, kuller

Nende sõnade puhul on heaks võrdlusaluseks mõni muu tegijat väljendav ja/või *r*-tähega lõppev nimisõna, näiteks *advokaat, notar* või *tisler*. Nende toel võib näha, et kõik tabelis toodud sõnad peale ühe liituvad omastavaliselt.

Tabel 2. Liitumine sõnadega *maakler, audiitor* ja *kuller*

<i>kuller-</i>	
kullerpost	Täiendsõna näitab vahendit, vrd <i>käsi-post, pudel-post, rämpspost, elektronpost</i> , ent erandid: <i>lennupost, õhupost</i>
<i>maakleri-, audiitori-, kulleri-</i>	
maaklerifirma	Täiendosa näitab kuuluvust – firmasse, büroosse või ettevõttesse kuuluvad <i>maaklerid, audiitorid, kullerid</i> , vrd <i>advokaadibüroo, tisleritöökoda</i> . Samuti kuulub tasu <i>maaklerile</i> , vrd <i>notaritasu</i>
audiitoribüroo	
kulleriettevõte	
maakleritasu	
maaklerileping	Täiendosa näitab põhisõna liiki või laadi – tegu on teatavat liiki lepingu, tegevuse, teenusega, vrd <i>advokaaditeenus, tisleritöö, notarileping</i>
maakleritegevus	
audiitoriteenus	
kulleriteenus	

Märkus. Kolme esimese omastavalise näite puhul kohtuvad traditsioonid ja liitumisvõimalused. Reeglilikohased oleksid ka liitumised *maaklerifirma, audiitoribüroo* ja *kullerettevõte*, sest saab ka mõelda, et firma on ühtlasi *maakler*, mingi büroo tegutseb *audiitorina* ja ettevõte on *kuller*. Et aga võrdlus vanemate sõnadega *advokaat, notar* ja *tisler* näitab, et seni on eelistatud pigem omastavalist liitumist, siis võiks seda tava hoida.

diisel, bensiin, elekter, gaas

Need sõnad pole enam väga uued, aga endiselt on nende liitmisega raskusi. Liitumise lähtekohaks on asjaolu, et ühelt poolt *diisel* ja teiselt poolt *bensiin, elekter* ja *gaas* kannavad erinevat sisu. ÕSi järgi on *diisel* mootoritüüp: näiteks võib autol olla võimas diisel. Liitsõna *diiselmootor* kuulub nende nimetavalise liitumisega juhtumite alla, kus põhisõna väljendab sama mis täiendosa. Nii nagu sõnas *poisslaps* on laps ühtlasi *poiss*, nii on ka sõnas *diiselmootor* – mootor on ühtlasi *diisel*.

Bensiin on aga kütuseliik, nii nagu *elekter* või *gaaski*. Mootorist rääkides on korrektsed vormid *bensiinimootor, elektrimootor, gaasimootor*, sest täiendosa näitab aine liiki.

Tabel 3. Liitumine sõnadega *diisel, bensiin, elekter* ja *gaas*

<i>diisel-, gaas-</i>	
diiselmootor	Täiendosa näitab, mis põhisonaga väljendatu on – mootor on ühtlasi diisel, kütus on ühtlasi gaas
gaaskütus	
diiselauto	Täiendosa näitab vahendit – auto, millel on diisel(mootor)
<i>diisli-, bensiini-, elektri-, gaasi-</i>	
diislikütus	Täiendosa näitab otstarvet – kütus ja õli on mõeldud diisli jaoks
diisliõli	
bensiinimootor	Täiendosa näitab aine liiki – mootor, mis kasutab bensiini, elektrit, gaasi
elektrimootor	
gaasimootor	
bensiiniauto	Täiendosa näitab aine liiki. Täendus võib olla kahemõtteline: 1) auto, mis tarbib bensiini, gaasi, elektrit; 2) auto, mis veab bensiini, gaasi (elektrit ei saa vedada, seepärast selle sõna puhul mõttenihet ei teki). Ühemõttelised variandid on <i>bensiinimootoriga auto, gaasimootoriga auto</i>
gaasiauto	
elektriauto	

transport, eksport, import, transiit, kontroll

Kuigi need sõnad kalduvad liituma nimetavaliselt, on sageli korrektsem täiendosa omastav kääne.

Transport on mitmemõtteline võõrsõna, mille omavasteteks võivad olla nii *sõit* kui ka *vedu*. Liitumiskäände leidmisel on sageli mõlemast kasu. Nimetaviline on liitumine sõnas *transporttöö*, kus täiendosa näitab, mis põhisonaga väljendatu on – töö on ühtlasi transport. Sellel on aga võimalik ka paralleelvorm *transporditöö*, kus omastaviline täiendosa näitab töö liiki. Peamiselt liitub *transport* siiski omastavaliselt: *transpordiamet, transpordifirma, transpordikindlustus, transpordikool, transpordikorraldus, transpordikäru, transpordimaa, transporditeenus, transpordivahend, transporditöoline*.

Nimetavalise täiendosana kasutatavad **eksport** ja **import** saab kohati asendada sõnadega *eksportitav/väljaveetav* ja *importitav/*

sisseveetav. Omastavalise liitumise selgestegemiseks sobib mõnikord kasutada *v*-kesksõna *eksportiv* või asendussõnu *väljaveo-* ja *sisseveo-*. Alltoodud tabelis on näitlikustamiseks antud ainult sõna *eksport*.

Tabel 4. Liitumine sõnaga *eksport*

Nimetaviline liitumine	Omastaviline liitumine
eksportõun	eksportdiluba
eksportkaup	eksportitoetus
eksporttoode	eksportdikava
eksporttoodang	eksportideklaratsioon
eksportkaubandus	eksportiturg
eksporttööstus	eksportiosakond
	eksportihind
	eksportikogus
	eksportipremia
	eksportiriik
	eksportijuht

Sõna **transiit** asenduseks sobib *läbisõit* või *läbivedu*. Nimetavalise liitumise puhul saab täiendsona asendada kohati *tav*-kesksõnaga *läbiveetav*, omastavalise puhul üksikjuhtudel *v*-kesksõnaga *läbivedav*.

Tabel 5. Liitumine sõnaga *transiit*

Nimetaviline liitumine	Omastaviline liitumine
transiitvedu	transiidiviisa
transiitkaup	transiiditariif
transiitveos	transiiditoll
	transiidimarsruut
	transiiditehing
	transiidikeskus
	transiidikäive
	transiidimaa
	transiidiettevõte

Kontroll nimetavalise täiendosana näitab, mis põhisõnaga väljendatu on, näiteks *katse* on ühtlasi *kontroll*. Omastavaline liitumine võib näidata täiendõna otstarvet või üldiselt liiki. Olenevalt tähendusest võib *kontroll* sama põhisõnaga liituda mõlemas käändes.

Tabel 6. Liitumine sõnaga *kontroll*

Nimetavaline liitumine	Omastavaline liitumine	Mõlemad vormid
kontrollkatse	kontrolliakt	kontrollmeetod ~ kontrollimeetod
kontrolltöö	kontrollitalitus	kontrollaruanne ~ kontrolliaruanne
kontrollmõõtmise	kontrolliobjekt	kontrollisüsteem ~ kontrollisüsteem
kontrollkaal		
kontrollkäik		

Eelkirjeldatud liitumisprobleeme on täheldatud veel võõrsõnadega *aadress, aroom, asfalt, doonor, dumping, indikaator, juunior, korrespondent, kuraator, laser, mobiil, reklaam, remont, röntgen, seenior, test, treening, vinegrett, vitamiin* jm. Õiget käändevalikut aitavad teha siinkirjeldatud allikad ja Eesti Keele Instituudi keelenõuanded¹⁵.

Kokkuvõtteks võib öelda, et nimetavaline ja omastavaline liitumine pole alati ühemõtteliselt selge ja seepärast on kindlaid rusikareegleid raske anda. Kui aga keelekasutaja teab tegureid, mis emma-kumma käände tingivad, lihtsustab see kindlasti liitsõnade moodustamist.

¹⁵ Vt <http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=4&act=2&vld=11> ja <http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=4&act=2&vld=10>.

MÕNEST KOKKU- JA LAHKUKIRJUTAMISE TAHUST

1. KOLME- JA ENAMAOSALISTE LIITSÕNADE KOKKU- JA LAHKUKIRJUTAMINE

Eesti keele käsiraamatu järgi kirjutatakse eesti keeles sõnad tavaliselt üksteisest lahku. Kokkukirjutuse põhjustavad tähendus, vorm, kontekst, kasutusagedus, traditsioon või pikkus.¹ Sealjuures võivad need tunnused kattuda või omavahel vastuollu minna. Kui näiteks sõna on liiga pikk, võib selle hoolimata traditsioonist lahku kirjutada. Kontekst või tähendus võib aga panna muidu laiali löödavaid sõnu kokku kirjutama. Vahel võib kirjutusviis sõltuda ka keelekasutaja suvast.

Allpool on kirjeldatud kolme- ja enamaosaliste liitsõnade kokku- ja lahkukirjutuse üldreegleid. Käsitletud on ka mõnda erandit ja parandamist vajavat kõrvalkallet.

1) Liitsõna + nimisõna ja nimisõna + liitsõna

Liitsõna ja nimisõna kirjutatakse kokku, kui kogu liitum vastab küsimusele *mis?* või *kes?*. Kui täiendosa kohta saab küsida *kelle?* või *mille?*, võib selle jätta põhiosast eraldi. Sageli saab kasutada kõrvuti nii kokku- kui ka lahkukirjutust.

¹ Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat. Tallinn, 2007, lk 104–105; <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=8>.

Tabel 1. Liitsõna ja nimisõna liitmine

Kokku (<i>mis?</i>)	Nii kokku (<i>mis?</i>) kui ka lahku (<i>mille? + nimisõna</i>)
kodumajapidamine	toimeainesisaldus ~ toimeaine sisaldus
importitollimaks	menetluseeskiri ~ menetluse eeskiri
väärtpaberiturg	keskkonnakaitsemeetmed ~ keskkonnakaitse meetmed
jätukupiimasegu	tollimaksumäär ~ tollimaksu määr
loomatervishoid	enampakkumisplatvorm ~ enampakkumise platvorm
teraviljatoode	ülekandesüsteem ~ ülekande süsteem
ligipääsuluba	veiselihatootja ~ veiseliha tootja
julgeolekunõukogu	vabakaubandusleping ~ vabakaubanduse leping
süvamereliik	põhjaveeseire ~ põhjavee seire
relvastuskoostöö	finantsturuosalised ~ finantsturu osalised
kaubanduslääbirääkimised	maamajandusharu ~ maamajanduse haru
põllumajanduspoliitika	andmekaitsetase ~ andmekaitse tase
nõuanderühm	kokkupuutestsenaarium ~ kokkupuute stsenaarium
päritolunimetus	jäätmekäitluskoht ~ jäätmekäitluse koht
eesistujariik	taaskasutuskeskus ~ taaskasutuse keskus

Kontekstipõhimõtte sõsar on ühtsus. Kui kolme- või enamasõnalised ühendid moodustavad mingi sarja või kogumi, võiks nende vormistamisel aluseks võtta just ühtsuse. Samal seisukohal on ka Maire Raadik, kes on soovitanud ettevõtetel järgida sama tüvede arvuga üksuste või osakondade nimetuste puhul ühesugust malli, näiteks kirjutada kolmesõnalised nimetused kokku, aga neljaosalised juba lahku.² Rein Kull pooldab samuti sõnasarjade ühtsust, kurtes näiteks, et Eesti õigusaktide nimetamisel on see kahe silma vahele jäänud.³ Nii on meil *kalapüügiseadus*, *hasartmänguseadus*, *loomakaitseadus* kokku kirjutatud, kuid *töö-*

² Maire Raadik, Väikesed tarbetekstid. Käsiraamat. Tallinn, 2011, lk 50.

³ Rein Kull, Kokku- ja lahkukirjutamise probleemjuhtumeid. – Õiguskeel 1998, nr 2, lk 40.

lepingu seadus, *autoriõiguse seadus*, *raamatupidamise seadus* lahus. Et õigusakti kohta esitatav küsimus on pigem *mis?*, mitte *mille seadus?*, oleks aga otstarbekam kõik liitsõnast ja nimisõnast koosnevad õigusaktide nimetused kokku kirjutada.

2) Täiend + liitsõna

Liitsõnale eelneva täiendi lisandumisel on kokku- ja lahkukirjutamine täiendi kuuluvusest.⁴ Kui see käib täiendosa kohta, lahutatakse liitsõna osised üksteisest – täiend tõmbab esiosa enda juurde, saades endale ka selle käände. Sealjuures tuleb tähele panna, et kui liitsõna loomisel pannakse mitmuslik sõna tavaliselt ainsusse, siis lahku kirjutatud täiendosa läheb tagasi mitmusse.

Tabel 2. Täiendi liitmine liitsõna esiosaga

Liitsõna	Täiendiga sõnaühend
pangatöötaja	välisriigi panga töötaja
väärtpaberikonto	intressi kandvate väärtpaberite konto
püsikliendihaldur	lepinguliste püsiklientide haldur
asjaajamiskord	asutusesisese asjaajamise kord
kanamunad	vabalt peetavate kanade munad
pestitsiidijäägid	toidus esinevate pestitsiidide jäägid
müügiluba	väärtpaberite müügi ~ müümise luba
julgeolekumeetmed	inimeste julgeoleku meetmed
köögilijasektor	töödeldud köögivilja sektor
hindamisvõime	prioriteetide hindamise võime

Kui täiend ei laienda liitsõna täiendosa, vaid põhiosa, siis jääb liitsõna kokku ja täiend kuulub põhiosise juurde.

⁴ Tiiu Erelt, Eesti ortograafia. Tallinn, 2005, lk 42.

Tabel 3. Täiendi liitmine liitsõna tagaosaga

Liitsõna	Täiendiga liitsõna
pangatöötaja	välisriigi pangatöötaja
väärtpaberikonto	kliendi väärtpaberikonto
püsikliendihaldur	panga püsikliendihaldur
asjaajamiskord	asutuse asjaajamiskord
kanamunad	suurtootja kanamunad
pestitsiidijääd	põhjavee pestitsiidijääd
müügiluba	Euroopa Liidu müügiluba
julgeolekumeetmed	turvafirma julgeolekumeetmed
köögiviljasektor	Hollandi köögiviljasektor
hindamisvõime	eksperdi hindamisvõime

3) Nimisõna + sihitlik nimisõna + nimisõna

On kolmeosalisi liitsõnu, kus kahe esimese sõna vahel on sihiline ehk objektisuhe. See tähendab, et teisel kohal olev sõna on tuletatud sihilisest tegusõnast ja väljendab mingit tegevust⁵, mille siht on esimene sõna ehk tegevuse objekt. Sageli on sihiline sõna *mine-*, *us-* või lühivormis, näiteks *lapsekandmislina*, *andmeedastusmaht*, *töövõtuleping*. Niisuguseid sõnaridu saab vormistada kolme moodi.

- 1) Kõik sõnad võib kirjutada kokku.
- 2) Kõik sõnad võib kirjutada lahku.
- 3) Kaks esimest sõna võib kirjutada kokku, sest need on oma sihilise suhte pärast sageli tihedamalt seotud.⁶ Näiteks *laps* on *kandmise*, mitte *lina* siht; *andmed* on *edastuse*, mitte *mahu* siht.

⁵ Maire Raadik, Väikesed tarbetehtid. Käsiraamat. Tallinn, 2011, lk 52.

⁶ Maire Raadik, Panganduskeel. Tallinn, 2005, lk 20.

Tabel 4. Sihilise suhtega sõnade liitmine

Kokku	Lahku	Tagumisest sõnast lahku
riskimaandusfond	riski(de) maanduse ~ maandamise fond	riskimaanduse fond
kulumiarvestusmeetod	kulumi arvestuse ~ arvestamise meetod	kulumiarvestuse meetod
täiskasvanuõppe-süsteem	täiskasvanute õppe süsteem	täiskasvanuõppe süsteem
gaasiedastusvõrk	gaasi edastuse ~ edastamise võrk	gaasiedastuse võrk
klienditeeninduslett	klientide teeninduse ~ teenindamise lett	klienditeeninduse lett
tubakatootmismeetod	tubaka tootmise meetod	tubakatootmise meetod
tõrketuvastussüsteem	tõrke tuvastuse ~ tuvastamise süsteem	tõrketuvastuse süsteem
metsakaitsekeskus	metsa kaitse ~ kaitsmise keskus	metsakaitse keskus

Tiiu Erelt leiab, et tähenduslikult on kõige selgem kirjutada kõik kolm osa lahku, kuid lühemaid sõnu võib ka läbivald kokku kirjutada. Raskeim ja eksimusterohkeim on aga osaline liitmine, mis võib ähmastada sõnadevahelist seost ja vale variandi korral moonutada tähendust.⁷ Peale kolme eeltoodud mõistliku kirjutusvõimaluse võib sageli näha ka neljandat, ebakorrektnet liitumit, kus kokku on pandud kaks tagumist sõna.

Tabel 5. Sihilise suhtega sõnade ebakorrektnet liitmine

Ebakorrektnet variant	Korrektnet variant
andmete analüüsitehnika	andmete analüüsimise tehnika ~ andmeanalüüsi tehnika
hoone ehitusaeg	hoone ehitamise aeg
laenu saamisnõuded	laenu saamise nõuded ~ laenusaaamisnõuded

⁷ Tiiu Erelt, Terminioõpetus. Tartu, 2007, lk 268–269.

Ebakorrektne variant	Korrektne variant
vara kindlustustingimused	vara kindlustamise tingimused - varakindlustustingimused - varakindlustuse tingimused
keskkonnaobjekti taastamiskulu	keskkonnaobjekti taastamise kulu
maa rendivõimalused	maa rentimise võimalused

Normipäratul liitmisel luuakse esimese ja tagumise sõna vahele tugevam side kui sihitisliku sõna ja selle objekti vahele. Rein Kulli järgi ei ole sõnade selline kokkupanek kooskõlas keeleteadusega.⁸ Tema arvates on niisugune väärtarvitus seletatav tarvitamismugavusega. Õiguskeeles võib ühe põhjusena täheldada ka termini muutmise pelgust⁹. Nimelt levib arvamus, et legaaldefiniitsiooni või muu (õigus)termini kirjakuju muutmisega ei pruugi lugeja enam mõista, et tegu on ikka sama terminiga.

Kui näiteks kusagil on defineeritud mõiste *hankeleping*, siis peetakse seda kogu tekstis läbivalt muutumatuks. Kui aga on tarvis juttu teha mingite asjade hankimisest, siis tekib *hankimise* ja *asjade* vahele sihitislik suhe, mis liidab nad üksteisega tihedamalt kui *lepinguga*. Sellekohased korrektsed terminid on seega *asjade hanke leping*, *asjade hankimise leping* ja *asjahankeleping*, grammatiliselt oleks õige ka *asjahanke leping*. Terminid määraval ei tasu tunda kartust, nagu oleks *hankimise leping* midagi muud kui *hankeleping*. Emakeelekõneleja ei saa seda kuidagi teistmoodi mõista.

Ebakorrektse *asjade hankelepinguga* ollakse harjunud, kuid mõne vähem tuntud näite puhul hakkab eestlase keeletaju siiski tõrkuma. Näiteks on asjaõigusseaduse § 158¹ lõikes 1 sätestatud: „Kinnisasja omanik on kohustatud taluma oma kinnisasjal tehnovõrku või -rajatist ja lubama selle ehitamist kinnisasjale, kui tehnovõrk või -rajatis on vajalik avalikes huvides ...”. Seda olukorda nimetatakse seaduses talumiskohustuseks. Mitmes muus

⁸ Rein Kull, Kokku- ja lahkukirjutamise probleemjuhtumeid. – Õiguskeel 1998, nr 2, lk 41.

⁹ Maire Raadik, Panganduskeel. Tallinn, 2005, lk 21.

õigusaktis on sellele kohustusele viidatud, kuid selle ette on lisatud objekt (*tehnovõrk ja -rajatis*), s.t on tekkinud sihitislik suhe. Reegel nõuab, et sõna *talumis-* tuleb sel juhul *kohustusest* lahku lüüa. Kuna seda pole aga tihatud teha, siis on õigusaktidesse sattunud *tehnovõrgu või -rajatise talumiskohustus*, mille loogika eeldab, et *tehnovõrk ja -rajatis* on seotud *kohustusega*, mitte *talumisega*. Mõttelt sidus oleks aga *tehnovõrgu või -rajatise talumise kohustus*.

Tiiu Ereli ei pea absoluutseks tõeks väidet, nagu poleks termini-variantidel oskuskeeles kohta. Ainult ühe termini kasutamine on küll eelistatav, kuid sealjuures tuleb teadlikult arvestada lubatud või koguni soovitatavate variantide olemasolu.¹⁰ Ereli selgitab, et mõned terminivariandid tekivad puhtkeelelistel põhjustel, sest termini tegelikul kasutusel on vaja väljendust varieerida. Siinsete sihitislike juhtumite puhul leiab aset termini kontekstuaalne varieerumine, s.t sõna ümbritsev kontekst määrab termini kokkujärgi lahkukirjutuse. Keelelises mõttes on tegu grammatiliste variantidega – tüvi ja sisu jäävad samaks, aga vormistus muutub.¹¹ Seega ei ole selline termini mitmeladane kokku-lahkukirjutus mitte niivõrd õiguslik, vaid grammatiline küsimus, mis ei kahjusta kuidagi termini sisu.

Samamoodi lähevad keeleteaduslik ja termini püsikindluse hoidmise soov vastuollu siis, kui sama tüvi on ühe sõna viimane ja teise sõna esimene komponent. Sellised väljendid on *teise klassi klassijuhataja*, *parema kopsu kopsupõletik*, *ringkonnakohtu kohtuotsus*, *varakindlustuse kindlustusjuhtum*, *tagatisfondi fondihaldur*, *saastetasu tasumäär*, *tegevliikme liikmeavaldu* jms. Niisugune kontekstuaalne kordus pole tekstis vajalik. Teksti koostaja või tõlkija ei peaks laskma ennast häirida sellest, et kusagil on defineeritud terminid *parem kops* ja *kopsupõletik* – kui need kaks sõna kõrvuti satuvad, on soovitatav emba-kumba lühendada. Olgu veel kord

¹⁰ Tiiu Ereli, Terminipetust. Tartu, 2007, lk 126.

¹¹ *Ibid.*, lk 114–115.

öeldud, et selline kokku- ja lahkukirjutus ei kuulu mitte sisuliste, vaid vormiliste küsimuste hulka. Kuna ka stiililiselt on soovitatav liigset sõnakordust vältida, siis on korrektsed vormid *teise klassi juhataja, parema kopsu põletik, ringkonnakohtu otsus, varakindlustuse juhtum, tagatisfondi haldur, saastetasu määr – saastetasumäär, tegevliikme avaldus*. Eestlase emakeeletaju ei tasu siingi alahinnata.

Nüüd on reeglid selgeks tehtud ja võib minna erandite juurde. Teatud tingimustel on keeleteadlased möönnud siiski võimalust kirjutada sihilises suhtes keskmine sõna järellosaga kokku. Mõnikord on selle taga sageduspõhimõte – rohkelt tarvitata sõnu kiputakse rohkem kokku kirjutama. Rein Kull on selgitanud seda eelkirjeldatud sooviga jätta põhitermin muutumatuks. Selliste erandlike sõnade hulka on ta lugenud ühendid *ettevõtte asutamisakt* (nii nagu *ettevõtte põhikiri ja põhimäärus*), *toote kasutusiga, vara kasutusotstarve*, (selle) *kooli vastuvõtutingimused, sõiduki registreerimismärk*.¹² Kulli järgi võib pidada sobivaks ka kunagist *Euroopa Ühenduse asutamislepingut*, millest on nüüd saanud igati korrektne sihilises suhtes *Euroopa Liidu toimimise leping*. Maire Raadik peab kahe viimase komponendi kokkukirjutust võimalikuks, kui peale sihilise suhte võivad täiendid samal ajal väljendada ka kuuluvust (vt ka tabeli 3 teise tulba juhtumid), näiteks *kaardi hooldustasu, kaardi kasutuslimiit*.¹³ Tiiu Erelt kahtleb, kas kirjutada *varaüleandmise akt* või *vara üleandmisakt, eluruumimüügi tingimused* või *eluruumi müügitingimused*.¹⁴ Siiski rõhutavad kõik kolm teadlast, et selline kirjutusviis kuulub siiski erijuhtude hulka ja eksimisvõimaluse tõttu võiks seda vältida. Vigased ja mitmemõttelised on näiteks väljendid *teadmiste omandamisoskus* (pro *teadmiste omandamise oskus*), *dokumentide haldamissuutlikkus* (pro

¹² Rein Kull, Kokku- ja lahkukirjutamise probleemjuhtumeid. – Õiguskeel 1998, nr 2, lk 42.

¹³ Maire Raadik, Panganduskeel. Tallinn, 2005, lk 21.

¹⁴ Tiiu Erelt, Terminiopeetus. Tartu, 2007, lk 269.

dokumentide haldamise suutlikkus), *äriklientide nõustamiskogemus* (pro *äriklientide nõustamise kogemus*).

Kokkuvõte

Kolme- ja enamaosaliste sõnade kokku- ja lahkukirjutamisel tuleb jälgida eeskätt sõnadevahelisi seoseid. Tasub kontrollida, kas sõna vastab küsimusele *mis?* või *mille?*, kas täiend käib liitsõna esimese või tagumise osa kohta ja kas kahe esimese sõna vahel on sihiline suhe.

2. TEGUSÕNADE NING NENDE TULETISTE KOKKU- JA LAHKUKIRJUTAMINE

Enne kui asuda tegusõnade kokku- ja lahkukirjutusreeglite juurde, on eesti keele ortograafia toel¹⁵ otstarbekas üle korrata mõned allpool kasutusele tulevad keeleterminid.

Liitteigusõna koosneb **mingist sõnast** ja **teigusõnast** ning see kirjutatakse kokku, sealjuures sõnade järjekord üheski vormis ei muutu: *kooskõlastama, taandarenes, ristküsitletav, heakorradada, autasustan, vahelthariv, pealkirjastanud, väärkasutas, tasakaalustatakse, mitmekesisstatud, kuritarvitavad*.

Ühendteigusõnasse kuulub **määrsõna** (*läbi, alla, peal, maha, otsa, üle, üles, kohale, välja, sisse, mööda, kokku, taga, ette, juurde, ligi, katki, valmis, vastu* vm) ja **teigusõna**: *läbi lugema, alla kirjutama, peal hüppama, maha laadima, otsa saama, üle elama, üles korjama, kohale jõudma, välja minema, sisse astuma, mööda sõitma, kokku saama, taga ajama, ette nägema, juurde astuma, ligi pääsema, katki lööma, valmis saama, vastu võtma*.

¹⁵ Tiiu Erelt, Eesti ortograafia. Tallinn, 2005, lk 48–50.

Ühend- ja väljendteguõnad

Väljendteguõna sisaldab **käändõõna** (nimisõõna, nt *aru, silm, täht, rahu, õnn, jutt, kiri, ase*; omadussõõna, nt *kindel, hea, paha*; arvsõõna, nt *üks, kolm, tuhat*; või asesõõna, nt *oma, ise*) ja **teguõõna**. Ühendamisel kaotavad nad selle tähenduse, mis eraldi olles. Moodustuvad uue sisuga sõõnad: *aru andma, silma torkama, tähele panema, rahul olema, õõne soovima, jutule minema, kirja panema, aset leidma; kindlaks tegema, heaks kiitma, pahaks panema; ühte heitma, kolmeni lugema, tuhandest tänama; omaks võtma, ennast ületama*.

Vaba ühend pannakse kokku **mis tahes sõõnast** (enamjaolt nimisõõnast) ja **teguõõnast**, sealjuures võivad need eri vormides ja ülesannetes kohta vahetada: *läbirääkimisi alustama, nimetan esindajaks, luuakse fond, lepingu sõõlminud, otsides lahendusi, pädevusse kuuluv, sätestab seaduses*.

Oleviku kesksõõna on teguõõna *v*-vorm ja *tav*-vorm.

Mineviku kesksõõna on teguõõna *nud*-vorm ja *tud*-vorm.

Kui terminid selged, võib edasi minna teguõõnade kokku- ja lahkukirjutamise reeglitega.

Liitteguõõnad

Nagu õõeldud, kirjutatakse liitteguõõnad igas vormis kokku.

Soovituse peab komisjonis kooskõõlastama.

Vahemaad kabekordistades saab aga vähendada kalurite kantavaid kulusid.

Kõõnealune hüvitis võõrdub sundvõõõrandatud investeringu õõiguse turuväärtusega.

Summade sissenõõudmisel tasaarvestab peaarvepidaja ühenduste nõõded võõlgnikele ...

Ühelt poolt näõtab see olemasolevate lepingute umbusaldamist.

- 1) Ühend- ja väljendteguõõnad kirjutatakse **tavaliselt lahku**. Sealjuures saab olenevalt vormist küsida teguõõna kohta näõteks *mida on tehtud? mis jää tegemata? mida ta on teinud? mida tehes? mida tehtud?*

Tingimustes on kokku lepitud.

Ettepanekud jääid arvesse võõtmata.

Tõõlkija on märkusi silmas pidanud.

Tõõd üle vaadates märkas ta vigu.

Seaduses on ette näõhtud kolmepäevane puhkus.

Äõrge alla kirjutage!

Naaberriigi õõigusaktidest tuleb lugu pidada.

- 2) Teatud tingimustel võib ühend- ja väljendteguõõnad kirjutada **nii kokku kui ka lahku**.

- a) Esimene võõimalus kirjutusviisi valida tekib siis, kui ühend- ja väljendteguõõna oleviku kesksõõna astub lauses täõendi või õõeldistäõite ülesannetesse ning mineviku kesksõõna või *mata*-vorm hakkab tegutsema täõendina. Lihtsamalt õõeldes võõivad kasutaja suva jäõrgi olla koos või lahus ühend- ja väljendteguõõnadest moodustatud *v*-, *tav*-, *tud*-, *nud*- või *mata*-vormid, mis vastavad küsõimustele *missugune?* ja *missugused?*

pealealgav - peale algav istung

ettenäõtav - ette näõtav puhkus

see säõte on eraldiseisev - eraldi seisev

dokumendi koostamine on aeganõõudev - aega nõõudev

kokkulepitud - kokku lepitud tingimused

allakirjutanud - alla kirjutanud liikmesriik

arvessevõõtmata - arvesse võõtmata ettepanekud

- b) Teiseks andis Emakeele Seltsi keeleteoimkond 11. juuni 2012. aasta otsusega keeleteoimkondadele võimaluse ise valida, kas ta kirjutab ühend- ja väljendtepusõnadest tuletatud *mine*-liitelised teonimed, *ja*-liitelised tegijanimed ja kesksõnadest moodustatud *lt*-liitelised määrsõnad kokku või lahku.¹⁶

resolutsiooni vastuvõtmine - vastu võtmine
lepingu ülesütlemine - üles ütlemine
meetmete kindlaksmääraja - kindlaks määraja
hinna ülepakkuja - üle pakkuja
ühiskond reageeris õigeks mõistvalt - õigeks mõistvalt
väljendab mõtteid arusaadavalt - aru saadavalt

Pikka aega oli kokku-lahkukirjutuse rööpvõimalus üksnes rühmas a. Üldises keeleteoimkondades võis aga täheldada ka *mine*-, *ja*- ning *lt*-liiteliste sõnade kirjutamist kord kokku, kord normipäratult lahku. Niisuguses keelenihkes võib näha loogikat, sest mõlema rühma liikmeid ühendab sama tunnusjoon – nad ei toimi enam tepusõnana, vaid on omandanud teistsugused ülesanded kui oma algvormis. Nendest on saanud täiend, öeldistäide, nimisõna ja määrsõna. Seega otsustas keeleteoimkond keele arengule tuginedes ühtlustada kokku- ja lahkukirjutusreeglid nendes kahes rühmas.

- c) Kolmandaks on kirjaviis vaba ka siis, kui kesksõnalisele või *mata*-vormis ja täiendi või öeldistäite positsioonis ühend- ja väljendtepusõnale, nendest moodustatud *mine*-liitelisele teonimele, *ja*-liitelisele tegijanimele ja kesksõnast moodustatud *lt*-liitelisele määrsõnale eelneb nendega süntaktiliselt seotud laiend.

lepingule allakirjutav - alla kirjutav minister
ühinemiseks valmisolev - valmis olev liikmesriik

¹⁶ http://www.emakeeleselts.ee/otsused/ES-keeleteoimkond_Yhend-vxljend-verbituletiste_kokku-lahkukijr-11.06-12.pdf.

kliendiga kokkulepitud - kokku lepitud tingimused
arengus mahajäänud - maha jäänud piirkond
ametist tagasikutsumata - tagasi kutsumata esimees
seinalt mahavõtmine - maha võtmine
tollist läbimineja - läbi mineja
lepingust lahtiütlevalt - lahti ütlevalt

Erandid

- 1) Kui nimisõna ning ühend- või väljendtepusõna tuletise lahkukirjutus tekitab kahemõttelisust, tuleb keeleteoimkonna soovitusel¹⁷ eelistada **kokkukirjutust**. Sealjuures ei tohi unustada, et alati tuleb lahku kirjutada vormiliselt samasugune ühend, kuhu ei kuulu aga mitte ühend- või väljendtepusõna tuletis, vaid nimisõna, selle kaassõna ja teo- või tegijanimi. Õige kirjavaade ja vorm sõltub kontekstist.

ministri juuresviibimine vs. ministri juures viibimine
trepil allakukkumine vs. trepil alla kukkumine
sekretäri kättemaksmine vs. sekretäri kätte maksmine
auto järelesõitmine vs. auto järele sõitmine
koera kätteandja vs. koera kätte andja
laste juurdekutsuja vs. laste juurde kutsuja

- 2) On ühend- ja väljendtepusõnade tuletisi, mis on omandanud iseseisva tähenduse. Ka need tavatsetakse **kokku kirjutada**.

ettevalmistamine, nõupidamine, koosviibimine, läbirääkimised, ettekandja, pealtvaataja¹⁸, raamatupidaja, töövõtja, kirjakandja

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

Vabad ühendid

- 1) Vabad ühendid kirjutatakse tavaliselt **igas vormis**, sealhulgas kesksõnades ja *mata*-vormis, **lahku**.

isikut tõendama, seedib kergesti, kaalu alandatakse, jätsid täitmata, võtvat meedet, isikut tõendav dokument, kergesti seeditav toit, kaalu alandanud toime, täitmata jäetud maksekohustus

- 2) **Kokku** kirjutatakse kesksõnalised vabad ühendid siis, kui nad on omadussõnastunud ja kannavad iseseisvat tähendust.¹⁹

kauamängiv plaad, kaugeleulatuv järeldus, teedrajav otsus, kontimurdev töö, käegakatsutav eesmärk, lootustandev teos

- 3) Kui vabast ühendist on moodustatud *mine*- või *ja*-vorm, millele eelneb omastavas käändes nimisõna, või *lt*-vorm, millele eelneb osastavas käändes nimisõna, jääb ühend pigem **lahku**.

<i>mine</i> -vorm	<i>ja</i> -vorm	<i>lt</i> -vorm
osaku ostmine	ühenduse rajaja	likviidsust tagavalt
meetme tagamine	toetuse maksja	nõuet eiravalt
nõude täitmine	seaduse täitja	lahendust otsivalt

- 4) Erandiks on liigimõistelised *mine*- või *ja*-vormis tegevusalad, ametid või funktsioonid, mille puhul on eelistatav **kokkukirjutus**.²⁰

Üksikjuhtum	Tegevusala, valdkond	Üksikjuhtum	Tegevusala, amet, funktsioon
lapse hoidmine	lapsehoidmine	hobuse rautaja	hobuserautaja
liikmeks astumine	liikmeksastumine	vorsti töötaja	vorstitöötaja
kaalu taatlemine	kaalutaatlemine	teabe kandja	teabekandja

¹⁹ Tiiu Erelt, Eesti ortograafia. Tallinn, 2005, lk 50.

²⁰ *Ibid.*, lk 41.

- 5) Kui vabast ühendist tekkinud *mine*- või *ja*-liitelisele käändsõnale eelneb esiosaga ühilduv täiend, tuleb ühend **lahku kirjutada**, kui aga täiend ühildub tagaosaga, on selguse mõttes sobivam **kokkukirjutus** (vt ka tabelid 2 ja 3).

Esiosa täiend	Järelosa täiend	Esiosa täiend	Järelosa täiend
haige lapse hoidmine	õhtune lapsehoidmine	naabri hobuse rautaja	töökas hobuserautaja
täieõiguslikuks liikmeks astumine	tänane liikmeksastumine	Eesti vorsti töötaja	Eesti vorstitöötaja
töökoja kaalu taatlemine	nõutav kaalutaatlemine	tähtsa teabe kandja	elektrooniline teabekandja

Kokkuvõte

Tegusõnade ning nende tuletiste kokku- ja lahkukirjutus sõltub sageli kontekstist, sõnade omavahelisest seosest, vahel ka harjumusest ja tavast. Rusikareegel on see, et liittegusõnad kirjutatakse kokku ja vabad ühendid tavaliselt lahku. Seni oli nii kokku- kui ka lahkukirjutus võimalik üksnes ühend- ja väljendtegusõna täiendilistes ja öeldistätelistes kesksõnavormides, kuid keeletoimkonna 2012. aasta suvise otsusega on nende tegusõnaliikide puhul vabaks antud ka *mine*-, *ja*- ning *lt*-vormide kirjaviis. Endiselt jääb kehtima reegel, et kahtluse korral tuleks eelistada lahkukirjutust.

LISA

Tabel 1. Mõne mõttekordusega väljendi asendusvõimalusi

poliitiline partei/fraktsioon	partei/fraktsioon
kolm erinevat õigusakti	kolm õigusakti
olulise tähtsusega	(väga) tähtis, kõige tähtsam, suure ~ määrava ~ otsustava tähtsusega, tähtsal kohal, esikohal, hädavajalik, esmatähtis, alus, peamine, väga kaalukas, märkimisväärne
kogu ... tervikuna	kogu, tervikuna
suurem ~ valdav enamuse ~ enamik	enamik, enamuse, suurem ~ valdav ~ ülekaalukas osa, lõviosa
sealhulgas ~ muu hulgas ~ teiste hulgas ~ nende hulgas ~ samuti ~ samamoodi ja ka	sealhulgas, muu hulgas, teiste ~ nende hulgas, samuti, samamoodi, ka
sealhulgas ~ eelkõige ~ näiteks, aga mitte ainult ~ üksnes	sealhulgas, näiteks, muu hulgas, teiste hulgas, eelkõige, eeskätt
peamised prioriteedid	prioriteet, eelisvaldkond, tähtsaim ~ esmane ~ prioriteetsem ~ vajalik küsimus ~ ülesanne, põhi- ~ peaküsimus, põhi- ~ peaesmärk, põhi- ~ peasiht
kutsekvalifikatsioon	kutse, kutseoskus, kvalifikatsioon, ametioskus, kutsetase, kvalifikatsioonitase

Tabel 2. Mõne ees- ja tagasõna asendusvõimalusi

tänu	(see)tõttu, (see)pärast, tagajärjel, tulemusena, sellest tingituna ~ tulenevalt, sel põhjusel
läbi	kaudu, toel, varal, abil, teel, vahendusel, põhjal, alusel, järgi, kohaselt, tõttu, tagajärjel, tulemusena, tänu, jooksul, vältel, ajal

seoses	kohta, tõttu, tänu, suhtes, pärast, üle, eest, puhul
osas	kohta, üle, suhtes, pärast, vallas, poolest, hulgas, seas, ø
poolt	ø, umbisikulises lauses otsida üles tegija ja teha see aktiivseks
lõikes	kaupa, järgi, põhjal, alusel, arvestuses, ti-liide (aastati)
suunas ja suunal	poole, vallas, valdkonnas, nimel, viisi, moodi, suhtes

Tabel 3. Sõnade suur, väike, suurenema, kasvama, vähenema, kahanema, suurendama, kasvatama, vähendama, kahandama ning kõrge, madal, tõusma, kõrgenema, langema, alanema, tõstma, kõrgendama, langetama, alandama kasutusala

	kõrge	suur	Muu
tase, määr, järk, aste, kategooria, tasand, künnis	+		
protsent, suhtarv	+		
arv, hulk, maht, kogus, koefitsient		+	
kulu, tulu, kasum, kahjum, sissetulek, hüvitis, toetus, eraldis, maksumus, laen		+	
abstraktsed suurused (haigestumus, osakaal, panus, vastutus, töötus, oht, nõudlus, väärtus, tootlikkus, tarve, huvi)		+	
olendite, esemete või nähtuste omadused (pädevus, soov, tahe, suutlikkus, võime, kvalifikatsioon)		+	
palk, pension, stipendium, maksud, aktsiis	+	+	
murrulised suurused (arvukus, saagikus, tööviljakus, tootlus)	+	+	
hind, (valuuta)kurs	+		+
inflatsioon, kasv, voog, mõju, konkurents, teadlikkus, saak, oskus		+	+
standard, norm, nõue (reegli, ettekirjutuse tähenduses), tulemus, maine, kvaliteet, teadmised			+

Tabel 4. Kolme- ja enamaosaliste liitsõnade kokku- ja lahku- kirjutus

	Kokku	Lahku	Osaliselt	Näide
liitsõna + nimisõna (kes? mis?)	+			<i>kodumajapidamine</i>
liitsõna + nimisõna (kelle? mille?)			+	<i>toimeaine sisaldus</i>
täiend + liitsõna esiosa		+		<i>välisriigi panga töötaja</i>
täiend + liitsõna tagaosas			+	<i>välisriigi pangatöötaja</i>
nimisõna + sihitislik nimisõna + nimisõna	+	+	+	<i>kulumiarvestusmeetod, kulumi arvestuse meetod, kulumiarvestuse meetod</i>

vaba kesksõnaline ühend omadussõnana ja iseseisva tähtsusega	+		<i>ennastsalgav, kontimurdev, teretulnud</i>
vaba ühendi <i>mine-</i> , <i>ja-</i> või <i>lt-</i> vorm sellele eelneva omastavas/osastavas kään- des nimisõnaga		+	<i>osaku ostmine, seaduse täitja, nõuet eiravalt</i>
liigimõistelised tegevus- ala väljendavad vabade ühendite tuletised <i>mine-</i> või <i>ja-</i> vormis	+		<i>üürileandmine, teabekandja</i>

Tabel 5. Tegusõnade ja nende tuletiste kokku- ja lahkukirjutus

	Kokku	Lahku	Näide
liittegusõna	+		<i>kooskõlastama</i>
ühend- ja väljendtegusõna üldiselt		+	<i>heaks kiitma, maha kukkuma</i>
kesksõnaline või <i>mata-</i> vormis ühend- ja väl- jendtegusõna täiendi või öeldistäitena, <i>mine-</i> , <i>ja-</i> või <i>lt-</i> vormis ühend- ja väljend- tegusõna tuletis	+	+	<i>ettenähtud - ette nähtud õigusakt, asetleidnud - aset leidnud juhtum, kokku- leppimine - kokku leppi- mine, ametissenimetaja - ametisse nimetaja, ettenäh- tult - ette nähtult</i>
kesksõnalisele või <i>mata-</i> vormis ja täiendi/öeldistäite positsioonis ühendtegu- sõnale või <i>mine-</i> , <i>ja-</i> või <i>lt-</i> vormis ühend- ja väljend- tegusõna tuletisele eelneb täiend	+	+	<i>lepingule allakirjutav - alla kirjutav minister, aren- gus mahajäänud - maha jäänud piirkond, seinalt mahavõtmine - maha võtmine, tollist läbimineja - läbi mineja</i>
vaba ühend üldiselt		+	<i>kirja kirjutama</i>

